

**ƏXLAQİ VƏ PSIXOLOJİ
ÇATIŞMAZLIQLARIN
ARAŞDIRILMASI**

**MÜƏLLİF: SEYYİD MÜCTƏBA MUSƏVİ
LARI
MÜTƏRCİM: İSMAYIL ƏHMƏDOV**

Kitabın adı:..... Əxlaqi və psixoloji
.....çatışmazlıqların araşdırılması
Müəllif:.....Seyyid Müctəba Lari
Tərcümə edən:.....İsmayıl Əhmədov
Çap tarixi:.....2000
Çap növbəsi:.....Birinci
Nəşr edən:.....Hamidun

«Yüksək əxlaqi xüsusiyyətləri ilə şöhrət tapmış atam mərhum Ayətullah Seyyid Əli Əsgər Larinin ruhuna ithaf edirəm.» (Müəllif)

ƏXLAQ VƏ CAVANLAR
ƏXLAQ POZĞUNTULUQLARININ
QARŞISINI ALMAQ ÜÇÜN ATILAN BAŞQA
BİR ADDIM

Bəzən eyni şəraitdə yaşayan ayrı-ayrı fərd və millətlərin arasından bir qrup şəxs tez bir zamanda inkişaf mərhələlərini, birini digərinin arxasında qoyaraq yüksək tərəqqiyə nail olduğunun şahidi oluruq və bir çox hallarda heyrətlənirik. Heç nəyin dərinliyinə getməyə adət etməyən şəxslər bu kimi hallarla qarşılaşdıqda dərhal bütün bunları ya «bəxt» və ya «təsadüf» adlandırır və həm təəssüf, həm də həsrətlə deyirlər: «Allah bəxtini açıb», «təsadüfə bir bax!», «Bu dünyada heç bir şey digər bir şeyin şərti deyilmiş?!»

Bir halda ki, əgər bir qədər dərindən düşünsək görəcəyik ki, bütün bu nailiyyətlər nə bəxt, nə də təsadüf üzündən əldə olunmuşdur. Bəlkə əldə olunan nailiyyətlərə və uğursuzluqlara müxtəlif amillər səbəb olmuşdur və ən başlıca amillərdən biri də «əxlaq»dır.

Məsələn, İkinci dünya müharibəsindən sonra xarabalıqlara çevrilmiş Almaniya respublikası hal-hazırda dünyanın inkişaf etmiş iqtisadi ölkələrindən biri hesab olunur. Məsələnin nə yerdə olduğundan agah olan şəxslər bilirlər ki, alman camaatı nə bizdən istedadlı, nə də hafizəlidirlər və bu həqiqəti də çox gözəl dərk edirlər ki, inkişaf etmələrinin və əldə

etdikləri nailiyyətlərin başlıca səbəbi də onlarda əxlaqi xüsusiyyət halına çevrilmiş nəzm-intizam və məsuliyyət hiss etmələri olmuşdur.

Onların həyat tərzinə nəzər saldıqda cəsarətlə deyər bilərik ki, əldə etdikləri nailiyyət və inkişafa səbəb olan məhz həmin bu amildir.

Əlbəttə bu bir dövrə aid olan misaldır. Bəlkə də bir vaxtlar ictimai həyat və əxlaq normaları bir o qədər də bəlli olmamışdır, lakin bu günlər əxlaq normaları insanların həyatına o qədər böyük təsir göstərmişdir ki, heç bir şəkk və şübhəyə yer qoymamışdır. Digər tərəfdən də insana dəyər verən onun yiyələndiyi yüksək əxlaqi və insani xüsusiyyətləridir. Məhz bunun sayəsində ona insan adı verilir, əks təqdirdə heyvanla onun arasında heç bir fərq olmayır.

Hər bir şəxsin insani dəyərlərini, onun əxlaqi səciyyələrində axtarmaq lazımdır və bunu da unutmamaq lazımdır ki, insan yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərə yalnız ruh və psixologiyanı tərbiyə etməklə nail ola bilər. Bunun üçün də bir çox əxlaq və psixologiya alimləri öz kitablarında yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərə yiyələnmək və əxlaq pozğunluqları ilə mübarizə aparmaq üçün geniş söhbətlər aparmış və bir çox hallarda bu məsələnin elmi cəhətlərinə əsaslanmışlar.

Biz müsəlmanların dini rəhbər hesab etdiyimiz şəxslər də ən gözəl əxlaq müəllimləri olmuş və nümunəvi insan timsalı özlərində əks etdirmişlər. Onlar insanın yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərə

ziyələnməsi üçün geniş proqramlar tərtib etmiş və öz həyat tərzlərində ən yüksək səviyyədə onu nümayiş etdirmişlər. Bizlər də yalnız onların sayəsində xoşbəxt həyat və yüksək insani dəyərlərə ziyələnə bilərik.

Özlərinin xoşagəlməz xüsusiyyətlərindən əziyyət çəkən və özləri ilə bacarmayan şəxslərin sayı da az deyildir. Bu məsələ qürur və təkəbbürlük kimi xoşagəlməz xüsusiyyətlərə malik olan cavanlar üçün daha çox əhəmiyyət kəsb edir.

Lakin təəssüflər olsun ki, bu sahədə yazılmış və cavanların bu kimi çətinliklərini aradan qaldırılacaq kitabların sayı olduqca az və eyni zamanda müasir dildə deyildir. Demək olar ki, bu mövzunun yeri tamamilə boş qalmışdır. Bunun üçün də belə bir qərara gəldik ki, bu sahədə kitab təlif edib onu əziz cavanlarımıza təqdim edək.

Xoşbəxtlikdən bu böyük müvəffəqiyyətə də nail olduq. Qarşınızdakı bu kitabda yeni-yeni üsullardan və müasir psixoloqların istifadə etdikləri yeni üslublardan istifadə edərək ən mühüm əxlaqi məsələlərə toxunulmuş və cavan nəslə ondan mümkün qədər çox bəhrələnsin deyə kitabın nəşr və yazılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Elmi dəlillərdən istifadə etməklə yanaşı ümumi kütləyə ondan istifadə edə bilsin deyə olduqca sadə dildə yazılmışdır. Kitabı diqqətlə mütaliə edib orada toxunulan mətləblərdən nəticə çıxarmağı tövsiyə edirik və qətiyyətlə deyə bilərik ki, düzgün nəticə çıxara bilən hər bir şəxs bu günlər ictimaiyyətimizə böyük zərbə

vuran bir çox mənfi xüsusiyyətlərdən yaxa qurtara bilər.

Yüksək insani xüsusiyyətlərə yiyələnməyə başqalarından daha çox hazır olan cavanlarımıza bu kitabı mütaliə etməyi xüsusilə tövsiyə edirik. Onlar bu gözəl xüsusiyyətlərə yiyələnməklə böyük müvəffəqiyyətlər əldə etmiş olarlar.

Qum. Cavan nəslin elmi nicat müəssisəsi.

ÖN SÖZ

Bu dünyada yaşayan hər bir şəxs daim səadət, xoşbəxtlik və asayiş arzusunda olur. Bunun üçün gecəgündüz çalışır və nəyin bahasına olursa-olsun istəyinə nail olmağa can atır. İnsan, mübarizə meydanına qədəm qoyur və qısa ömrünü arzu etdiyi səadət və xoşbəxtlikdə başa vurmaq üçün özünü oda-közə vurur və qarşılaşdığı bütün çətinliklərə sinə gərməyə çalışır. Lakin təəssüflər olsun ki, insanların bir çoxu qənaətbəxş həyat tərzinə yiyələnmələrinə baxmayaraq - daha artıq əldə etmək üçün - daim özləri üçün təhlükə yaradır və arzu etdiyi xoşbəxt həyatı demək olar ki, qeyri-mümkün bir hala çevirirlər. Beləliklə, həyəcan və əzab-əziyyət tufanının qarşısında tab gətirə bilməyib özlərini məhvə sürükləyirlər.

Bunun isə ən başlıca səbəbi insanın xəyalı həqiqət yerinə seçib, qaranlıqda bəşəriyyətin yoluna işıq saçan ağıl nurundan istifadə etməməsidir. İnsanların xəyal və arzu səmasında gördükləri rəngarəng cilvələr onları təlatümə düçar edərək məhvedici qaranlıqda özünə əsir edir.

İnsan güc və şüura malik olan ən yüksək varlıqdır. Digər canlılar tək maddiyyata ehtiyac duyan insanın, onlardan fərqli olaraq onun istək və hədəfi ilə tam həmahəng olan mənəviyyata da ehtiyacı vardır. Onlardan (maddiyyat və mənəviyyatdan) hər hansı biri digərinə üstün gələrsə birini zəiflədərək özündən asılı vəziyyətə salmış olur.

Elm və texnologiyanın inkişafı insanların həyatını tamamilə dəyişmiş və bir çox çətinliklərə son qoymuşdur. Dənizin dərinliklərindən tutaraq göy qatlarınadək hara nəzər salsaq bəşəriyyətin qoyduğu iz və göstərdiyi fəaliyyətlərin şahidi oluruq. Lakin bütün bu elmi nailiyyət və inkişafı baxmayaraq iman və etiqad gün-gündən zəifləyir və cəmiyyətdə əxlaqi pozğuntuluqlar, hərc-mərclik, qeyri-insani rəftar və davranışlar genişlənərək onu süquta sürükləyir. Səadət və xoşbəxtlik amilləri ictimaiyyəti əxlaqi pozğuntuluqların qarşısında diz çökməyə vadar etmişdir və mənəviyyatın qalıqları da nəfsani istək və bir çox mənfi ünsürlərin arasında məhv olub aradan gedir. İnsan heyranedicə tərəqqiyə nail olsa da onun ruhuna qida verən mənəvi dəyərləri, mehr-məhəbbəti ayaqları altına ataraq özünü böyük təhlükə ilə qarşı-qarşıya qoymuşdur.

Onun, təkamülünə mane olan yalan, hərislik, nifaq, ədalətsizlik, qeybət kimi xoşagəlməz xüsusiyyətləri cəmiyyət üçün ciddi təhlükə yaratmışdır. Əlaqələrin kəsilməsi, fərdi və ictimai narahatlıqlar, bir sözlə, bütün bədbəxtçiliklər və xoşagəlməz hallara səbəb olan amillər mənəviyyatın və yüksək insani xüsusiyyətlərin məhvinə və aradan getməsinə səbəb olmuşdur. Bu da açıq bir həqiqətdir ki, qısa bir müddət ərzində maddiyyatdan məhrum olan bu günkü insan tez bir zamanda ümitsizliyə qapılır və qarşılaşdığı çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün heç bir əksül-əməl göstərməyə qadir olmur. Əxlaq və psixologiya alimləri belə bir

fikirdədirlər ki, insaniyyət, yalnız bəşər bir varlıq kimi ruhu saflaşmaqla ən yüksək məqama nail olduğu bir halda formalaşa bilər. Belə olduğu bir halda xüsusiyyətlər arasında bir növ orta hədd qoyulmuş olur. Çünki, ədalətsizliklərin qarşısını alan və onu ən yüksək məqamlara ucaldan şey varsa o da insanın əldə etdiyi əxlaqi və mənəvi dəyərləridir.

* * *

Tarix boyu cəmiyyət arasından elə şəxsiyyətlər çıxmışdır ki, adları dillər əzbərinə çevrilərək daim xoş xatirələrlə yad edilmişlər. Bütün bunlara səbəb olan isə onların yüksək insani və əxlaqi dəyərlərə yiyələnmələri olmuşdur. Bu dəyərlərdən məhrum olan cəmiyyət isə yaşamağa belə layiq deyildir. Mənəvi dəyərlərdən məhrum olan hər hansı bir cəmiyyət tək iqtisadi baxımdan deyil, bəlkə həyatın bütün sahələrində öz mənfi təsirini göstərərək ona ən güclü zəlzələdən artıq məhvedici zərbə vurur.

İnsanın tərtib etdiyi qanun və nizamnamələr hələ də ruhunun dərinliklərinə yol tapıb müxtəlif millət və cəmiyyətlər arasında mənəvi birlik bərqərar edə bilməmişdir. Elə bir qanun məcmuəsi ki, insanın məhdud elm və məlumatları əsasında və (müxtəlif amillərin təsiri altına düşərək) varlıqlar arasında mövcud olan əlaqələrdən xəbərsiz olduğu bir halda qüvvəyə minmişdir. Bunun üçün də heç vaxt tam mənada insanın səadət və xoşbəxtliyini təmin edə

bilməmişdir və bu səbəbdən də müvəqqəti xarakter daşımağa başlamış və ictimaiyyətdə müxtəlif dəyişikliklər baş verməklə orada da müəyyən dəyişikliklər aparılmışdır.

Ümumiyyətlə bəşəriyyəti əhatə edən müxtəlif pozğunçuluq və bədbəxtçiliklərin meydana gəlməsinə səbəb olan həməən naqis qanunların verdiyi əks-əməllərdir.

Lakin peyğəmbərlərin verdikləri müqəddəs təlimlər Allahın tükənməz elminə əsaslanmış və vəhy çeşməsindən ilham almışdır. Daim sabit və dəyişilməz olan bu qanunlar varlıqlar arasında sıx əlaqələr yaratmışdır və insana nəfsi ilə mübarizə apararaq ən yüksək məqamlara nail olmaqda kömək edir və qarşılaşdığı maneələri dəf etməkdə yardımçı olur. Dini təlimlərin ictimaiyyətin nəzm və intizamında qoyduğu iz və verdiyi nəticələr inkarolunmaz bir həqiqətdir. Cəmiyyətdə məhkəmə fəaliyyət göstərməyincə və cəmiyyət üzvlərinin istək və iradəsinə məhdudiyət qoyulub onların üzərlərinə düşən vəzifə və məsuliyyətlər müəyyənləşməyincə islahata doğru atılan hər bir addım nəticəsiz qalaraq məğlubiyyətə uğramalı olur. Kamil bir sivilisasiyanın meydana gəlməsi, xoşbəxt və təhlükəsizliyi təmin olunan bir mühitin qurulması üçün isə mənəvi dəyərləri gücləndirməkdən savayı başqa heç bir çıxış yolu yoxdur. Təqva və iman əsasında olan İslam dininin əbədi qanun və nizamnamələrinin təməli tarixin ən böyük əxlaqi şəxsiyyəti həzrət Məhəmməd (s)

tərəfindən qoyulmuşdur. Axirət dünyasının xoşbəxtliyini təmin edən vasitələr sözsüz ki, bu dünyanın səadət və xoşbəxtliyini də təmin etmiş olur. Bütün bunları özündə cəm edən müqəddəs İslam dininin ən başlıca hədəfi də insana dəyər verib və onu bir sıra mənəvi dəyərlərlə tanış etməkdir. İslam, insaniyyətin me'yarını yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərə və güclü, gözəl ruhiyyəyə yiyələnməkdə görür. İslam, nəfsani istəklərə görə əxlaq və mənəvi dəyərlərdən üz çevirməklə müxalifdir və insaniyyətin şərəfinə ləkə vuran şəxslərlə qətiyyətlə mübarizə aparır. İctimai əlaqələrin İslam qanunları əsasında bərqərar olunan bir cəmiyyətdə daim mehr-məhəbbət, qarşılıqlı etimad hökm sürür. Belə bir cəmiyyətdə həyatın bütün sahələrində ədalət və bərabərlik ən yüksək səviyyədə icra olunur. Hamı qanun qarşısında eyni məs'uliyət daşıyır və cəmiyyət üzvləri arasında birlik və səmimiyyət bərqərar olunur. Mənəvi birlik və bu kimi amillərdən ilham alaraq ictimaiyyətin səadət və xoşbəxtliyini təmin edib digər millət və cəmiyyətlərə də müsbət təsir göstərilə bilər.

* * *

Qarşınızdakı kitabda bir sıra əxlaqi məsələlərə toxunulmuş və müqəddəs İslam dininin olduqca dəyərli təlimlərinin bir qismi haqda söhbət açılmışdır.

Bundan əvvəl bu mövzuda onlarla qiymətli əsər təlif olunsa da bir çox hallarda nəzəri xarakter daşdığı üçün hal-hazırda müasir tələblərə cavab verməyir.

Müəllif əxlaqi mövzuları olduqca sadə ifadələrlə bəyan etməyə və başa düşülməsi çətin olan terminlərdən istifadə etməməyə çalışmışdır. Bununla yanaşı bəzi psixoloji və tərbiyəvi məsələlərə toxunularaq diqqətlə araşdırılmış və müasir qərb alimlərinin nəzəriyyələrinə, habelə Peyğəmbər (s) və məsum imamların 14 əsr bundan əvvəl buyurduqları hikmətamiz kəlamlara da geniş yer verilmişdir.

Bunu da qeyd etmək istəyirik ki, kitabda haqqında söhbət açılan mövzuların bir qismi «İslam məktəbi» jurnalında dərc olunmuşdur. Hörmətli əziz oxucular kitabı mütaliə edərkən (kitabın yeni üslubda yazıldığıнын şahihə olacaqlar və) nəzər sahiblərinin irəli sürdükləri fikirləri bir daha təsdiq edə biləcəklər. Ümid edirik ki, İslamın böyük şəxsiyyətlərinin və əxlaq alimlərinin verdikləri tövsiyələrdən bəhrələnərək qarşımızda olan uçurumlardan xilas olaq və özümüz üçün səadət və xoşbəxt bir həyat təmin edə bilək.

Seyid Müctəba Musəvi Lari.

Qum – 1966.

BİRİNCİ FƏSİL

PİSXASIYYƏTLİK

- 1-Sevgi və dostluğun dəyərləri;
- 2-Pisxasiyyətlik narazılıqlara səbəb olur;
- 3-Peyğəmbər (s) ən gözəl örnəkdir.

Sevgi, bəşərin təbii ehtiyaclarından birini təşkil edir. Məhz bunun nəticəsində insanın daxilində digərlərlə ünsiyyət yaratmağa və onlara qayğı ilə yanaşmağa vadar edən bir qüvvə yaranır. Bu daxili hiss ilə mübarizə aparmaq və onun qarşısını almaq mümkün olmadığı üçün, insan öz vücudunda yaranan bu ehtiyacı aradan qaldırmağa çalışır.

Dostluq rahatlıq mənbəyi və ən gözəl bir ruhi qidadır. Bu hiss insanda təcəlli etdikdən sonra gün-gündən güclənir və özünün təkamül mərhələsinə çatır və bu dünyada ondan qiymətli ikinci bir şey tapmaq qeyri-mümkündür. Təklük və kiminləsə dostluq etməmək isə hər bir insan üçün ən böyük çatışmazlıqdır. Kiminləsə səmimi dostluq münasibətləri yarada bilmədikdə vücudumuzu iztirab və nigarançılıq bürüyür və dünya bizim üçün zülmətli bir qaranlığa çevrilir. Alimlərdən biri deyir: «Xoşbəxtlik və səadətənin sirri xarici ələmlə qərəzli yox, səmimi münasibətlər yaratmağımızdan asılıdır. Ətrafındakıları – istər insan olsun, istərsə də qeyri-insan – sevə bilməyən şəxslər heç vaxt iztirab və nigarançılıqdan yaxa qurtara bilməz.»

Müxtəlif cəmiyyətləri bir-biri ilə yaxınlaşdıran ən gözəl vasitə də məhz «səmimiyyət və məhr-məhəbbətdir». Dostluq və səmimiyyət iki şəxsin bir-birinə olan meyl və əlaqəsi nəticəsində meydana gəlir. Dostluq əlaqələrinin daim möhkəm qalib tənəzzülə uğramaması üçün, insan özündə müşahidə etdiyi biganəlikləri bir kənara qoyub başqalarının ondan

gözlədikləri səmimiyyətə müsbət cavab verməlidir. Ən gözəl dostluq isə şəxsi mənafedən uzaq, insanın məhəbbətə ehtiyac duyan ruhuna sevgi və məhəbbət bəxş edən dostluğudur. Dostluq əlaqələri yaratmaq istəyən hər bir şəxs bir an da olsun süstlük göstərərək səmimiyyətin zəifləməsinə yol verməməlidir. Dostluq etdiyi şəxs hər hansı bir çətinliklə üzləşdikdə onu tək qoymamalı, əlindən gələnin köməkliliyi göstərərək ümitsizliyə qapılmasına yol verməməlidir. İnsan başqalarından yalnız o zaman qayğı, mehr və məhəbbət gözləyə bilər ki, özü də onlara məhəbbət və səmimiyyət ilə yanaşmış olsun. Dahi şəxsiyyətlərdən biri deyir: «Yaşadığımız dünya birini çağırdığımız zaman səsimizi özümüzlə qaytaran dağlıq yerə bənzəyir.»

Qəlbi mehr və məhəbbətlə dolu olan şəxs başqalarından sevgi və qayğıdan başqa bir şey görməyir. Maddi həyat qarşılıqlı rəftar və davranışlar üzərində qurulmuşdur. Lakin mənəvi həyatın da belə bir bünövrə üzərində qurulduğunu etiraf etmək istəmirik. Başqalarına etimad etmədiyimiz bir halda onlardan necə sizə etimad etmələrini və özünüz dostluqda möhkəm olmadığınız bir halda necə başqalarından sizə sevgi və qayğı ilə yanaşmalarını gözləyirsiniz?!

Əgər münasibətlər hər iki tərəfdən qeyri-səmimi bir halda olarsa, əlaqə və istək üzündən bərqərar olunmazsa nəticəsiz qalaraq yalnız acı təəssüratlar verəcəkdir. Təzahür və riyakarlıq kabusu qəlblərə kök

saldıqda insanların həyatını böyük təhlükə ilə qarşı-qarşıya qoyur. Maddi mənafeyə xatir səmimi dostlara xəyanət olunur və onlardan sui-istifadə olunmağa can atılır. Belə olduqda səmimiyyət məhv olub aradan gedir, mehr və məhəbbət sayəsində əldə olunan bir çox mənəvi dəyərlər zəifləyir və öz yerini daimi iztirab və sarsıntılara verməli olur.

Ünsiyyətdə olduğunuz bəzi şəxslərin qəblərinin sevgi və məhəbbətdən boş olduğunu və dostluq cildinə girərək riyakar etdiklərini yəqin ki, görmüsünüz. İlk baxışda onların səmimiyyəti sizi özlərinə cəlb etsə də bir müddətdən sonra bütün bunların riyakarlıq olduğunun fərqi varırsınız.

Səadət və xoşbəxtliyə səbəb olan şeylərdən biri də yaxın qohum-əqrəba ilə səmimi münasibətdə olub onlarla dostluq etməkdir.

Onlarla ünsiyyətdə olduqda insanın tərzi-təfəkkürü daha da genişlənir və ruhu adi mühitdən xaric olaraq təqva fəzasında qanad çalmağa başlayır. Dost seçməzdən əvvəl isə kifayət qədər məlumatlar əldə etməli və etimad olunmayan şəxslərlə ünsiyyətdə olmaqdan çəkinmək lazımdır. Çünki insan elə bir varlıqdır ki, tədriclə ünsiyyətdə olduğu şəxsin təsiri altına düşür və bəzi hallarda onların xoşagəlməz xüsusiyyətlərinə təqlid edərək özünü bədbəxtçiliyə sürükləyir.

PİSXASIYYƏTLİK NARAZILIQLARA SƏBƏB OLUR

Bəzi xoşagəlməz adət və xüsusiyyətlər dostluq əlaqələrinin pozulmasına səbəb olur. Xoşagəməz əxlaq və xüsusiyyətlərə yiyələnən şəxslər sözün əsl mənasında özləri ilə başqaları arasında böyük maneə yaratmışlar. Elə bir maneə ki, onu yararaq onlarla səmimi dostluq əlaqələri yaratmaq qeyri-mümkündür. Bu bir həqiqətdir ki, «pisxasiyyətlik» insanın dəyərini azaldır və səadətə nail olmasına ağır zərbə vurur. Şübhəsiz ki, hər bir şəxs bu kimi insanlarla ünsiyyətdə olmaqdan qaçar və onlarla bir müddət ünsiyyətdə olduqda əzab çəkər. Təbii ki, belə bir şəxs bütün mövqeyiyyət və imkanları özündən uzaqlaşdırmış olur. O, özünün tərəqqi və inkişafına kömək edə biləcək qüvvələri əldən vermiş olur.

Ünsiyyətdə olmazdan və dostluq əlaqələri qurmazdan əvvəl hər şeyi yaxşıca araşdırmalı və yalnız bundan sonra belə bir istiqamətdə addım atmaq lazımdır. Cəmiyyətin adət-ənənələri ilə müxalif olan işlər görülməməli və cəmiyyət üzvlərinin narahatçılığına səbəb olan addım atılmamalıdır. Əks təqdirdə həmən cəmiyyətdə yaşamaq və gözəl əxlaqa yiyələnmək qeyri-mümkün bir hala çevrilir. Gözəl əxlaqa yiyələnməyin ən başlıca şərti isə cəmiyyət üzvləri ilə səmimi münasibətdə olmaqdır. Yalnız belə olduğu bir halda insanın bütün həyat qüvvələri onu fəaliyyətə vadar edir və həyatın bir çox sahələrində öz təsirini qoyur. Səmimiyyət və mehribançılıqdan başqa

heç bir xüsusiyyət başqalarının hiss və duyğularını oyadıb onların ağrı-acılarını azalda bilməz.

Belə bir yüksək ruhiyyəyə yiyələnən hər bir şəxs heç vaxt başqalarının narahatçılığına səbəb olan hər hansı bir iş görməz. Əksinə, qəm-qüssələri dağılsın deyə ətrafındakıları da özünə cəlb edərək sevinc və şadlıq yaradar. Bəzi çətinliklərə baxmayaraq öz soyuqqanlılığını qoruyub saxlayar və yaşadığı mühitdə yaranmış qeyri-normal şəraiti öz axarına salmağa çalışar.

Gözəl xasiyyət hər bir insanın müvəffəqiyyətə nail olması üçün ən başlıca şərtidir. Hətta aparılan böyük müamillələrin müvəffəqiyyəti belə hər iki tərəfin gözəl əxlaq və davranışından çox asılıdır.

Hər hansı bir idarə və müəssisəyə rəhbərlik edən şəxs gözəl əxlaq və əhval-ruhiyyəyə malik olduğu təqdirdə, təbii ki, ətrafındakılarını özünə daha da cəlb edib onların rəğbətini qazana biləcəkdir.

Hafiz Şirazi şerlərinin birində deyir:

Nəzər sahiblərini gözəl əxlaq və xasiyyət ilə
ov etmək olar

Dən və torla isə quş və toyuqları tutarlar.

Sevilməyin sirri də məhz gözəl xasiyyətə yiyələnməkdədir. Pıxasiyyətliyin isə kökü hər nə də olsa başqaları üçün dözülməz bir şeydir. Əgər ünsiyyətdə olduğunuz şəxslərin rəftar və davranışlarını araşdırsanız görəcəksiniz ki, nə üçün

onlardan bəziləri qəlblərinizə yol tapa bilməmiş, bəziləri isə sizi özlərinə cəlb edə bilmişdir. Avropa alimlərindən biri apardığı təhqiqatlardan sonra yazır: «Bir qədər çox gülürüz və əhval ruhiyyəli olmaq qərarına gəldim. Səhəri gün işə gedərkən bu məsələni öz-özlüyümdə götür-qoy edirdim. Bir müddət idi ki, qarşılaşdığım çətinliklər üzündən bir qədər kefsiz idim. Öz-özümə dedim: Bir neçə müddət diqqət yetirib görmüşəm ki, başqalarının mənə qarşı gülürüz və mehriban olmaları əhval-ruhiyyəmi daha da artırır və bu da gündəlik fəaliyyətimə böyük kömək göstərir. Görəsən mən də başqalarına belə bir təsir göstərə bilərəmmi? Yol gedərkən bir daha gülürüz olmaq qərarına gəldim və özümü qane etməyə çalışdım ki, mən xoşbəxt bir insanam. Bir qədər getdikdən sonra özümdə böyük bir rahatlıq hiss etdim. Sanki qanad açıb uçmaq istəyirdim. Ətrafımdakılara nəzər saldıqda onların üzlərində qəm-qüسسə və kədər əlamətləri görməyə başladım. Ürəyim onlara yandı, istədim ki, daxilimdəki hissədən onlara da verəm. İş otağıma daxil olub mühasibat işləri aparən həmkarıma salam verdim. Başqa vaxtlar isə heç vaxt bu işi görməzdim. Dərhal aramızda səmimiyyət və yüksək əhval-ruhiyyə yarandı və mən başa düşdüm ki, mənim yüksək əhval ruhiyyəm ona da təsir göstərmişdir. İşlədiyim şirkətə olduqca tünd xasiyyətli bir şəxs rəhbərlik edirdi. Həməən gün o, gördüyüm işlərə o qədər ciddi iradlar tutdu ki, əgər başqa vaxtlar olsaydı qəzəbimdən özümə yer tapa bilməzdim. Çünki, olduqca həssas bir

insanam. Lakin o gün necə olursa-olsun qəzəblənməyəcəyimə söz verdim üçün müdirə gülürüzlə cavab verdim və onun qaş-qabağı açıldı. Bu, həmən gün qarşılaşdığım ikinci hadisə oldu. İş vaxtı qurtaranadək belə bir yüksək əhval-ruhiyyəni həm özümdə, həm də həmkarlarımda qoruyub saxlaya bildim. Ailəlilər üçün ayrılmış yaşadığım pansionatda da bu işi təkrar etdim. Əvvəllər soyuqluq və başqalarına etinasızlıqdan başqa bir şey görmədiyim bir yerdə səmimiyyət və dostluq əhval-ruhiyyəsinin yaranmasını müşahidə etməyə başladım. Nəhayət əldə etdiyim təcrübələrdən belə bir qənaətə gəldim ki, belə bir davranışla həm özümdə, həm də başqalarında yüksək əhval-ruhiyyə yarada bilərəm.

«Əgər siz də ətrafınızdakılarla eyni qaydada olaraq davranarsınızsa, sevinc və yüksək əhval-ruhiyyənin hər yanda qönçə tək açıldığını görəcəksiniz və belə olduqda heç vaxt tək qalmayacaqsınız. Dostluq və səmimiyyət də daim ruhunuza hakim olacaqdır!»

Kimsə belə bir xüsusiyyətə yiyələnməklə hətta düşməninin ürəyinə yol tapmağı inkar edə bilməz. Könül oxşayan bir söz başqalarına sehramiz təsir bağışlayır. Danışiq zamanı istifadə olunan ədəbi cümlələr və yüksək əxlaq sözsüz ki, düşməni razı salmağa böyük təsir göstərir. Avropa yazıçılarından biri deyir: «Gözəl əxlaq və xasiyyətə malik olan şəxslərin üzünə bütün qapılar açıq olar, lakin bəd xasiyyət şəxslər bir yerə girmək üçün gərək bağlı

qapılara güc gəlib itələsirlər. Ən gözəl işlər isə, ədəb və nəzakətlə görülən işlərdir. »

Gülərzüklük yalnız o zaman səadət və xoşbəxtliyə səbəb olur ki, riyakarlıqdan uzaq və səmimi-qəlbədən olsun. Yəni başqalarına olan sevgi və qayğı ruhun dərinliklərindən coşmalıdır. Səmimiyyət üzündən və səmimi-qəlbədən göstərilməyən qayğı və məhəbbət heç vaxt özünün həqiqi dəyərini tapmayıb. Tək zahiri gözəllik, batini gözəlliyə dəlalət etməyir. Çünki həmişə zahiri gözəllik bir çox hallarda bütün pisliklərə aludə olaraq öz hiylə və məkrli niyyətləri ilə ətrafındakıları aldadıb məhvə doğru sürükləməyə can atır. Mələk cildinə girən ibislər də belədirlər. Onlar öz zahiri gözəlliklərindən istifadə edərək bir çoxlarını aldadaraq özünə cəlb edir və nəticədə onlara ağır təəssüratlardan savayı bir şey nəsib etməyir.

PEYĞƏMBƏR (S) ƏN GÖZƏL ÖRNƏKDİR

Bildiyimiz kimi İslam dininin tez bir zamanda irəliləməsinə səbəb olan Peyğəmbərin (s) gözəl əxlaqı və nümunəvi rəftar və davranışı olmuşdur. Allah-taala, Qurani-Kərimdə bu mətləbə işarə edərək buyurur:

«Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydın, əlbəttə onlar sənə ətrafından dağılıb gedərdilər. »¹

¹ Ali-İmran-159.

Peyğəmbər (s), özünün vəsf olunmaz gözəl əxlaq və davranışı ilə hamını özünə məftun edər və hamıya eyni gözlə baxardı. Rəvayətlərdən birində deyilir:

«Peyğəmbər (s), iştirak etdiyi məclislərdə öz sevgi və məhəbbət baxışlarını hamıya bərabər ölçüdə göstərirdi. »¹ Onun özü pıxasiyyətiyi pısləyərək buyurardı: «Pıxasiyyətlık qan-qaraçılıq və kədər gətırır. ² Sızın ən pısinız pıxasiyyəət olanınızdır. »

Başqa bir yerdə buyurur: «Ey Əbdül Müttəlibin övladları! Sız heç vaxt camaatı var-dövlətlə razı sala bilməzsiniz, elə isə onları gözəl əxlaq və gülər üzlə razı salın. »³

Peyğəmbərin (s) xidmətçilərindən biri olan Ənəs ibni Malik dəfəllərlə O həzrətin (s) gözəl əxlaq və davranışından söz açaraq deyərđi: «Peyğəmbərə (s) xidmət etdiyim on il ərzində bir dəfə də olsun onu qaşqabaqlı görmədim. Gördüyüm işlərdə səhvə yol verdikdə bir dəfə də olsun nə mənı danladı, nə də acıqlı söz dedi. Onu daim güləruz və xoşhal görmək olardı. » Yüksək əhval-ruhiyyə və gözəl xasiyyəət hətta uzun ömürlüyə belə səbəb olur. İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur: «Xeyirxahlıq və gözəl davranış şəhərləri abad, ömrü isə uzun edər. »⁴

«Gözəl əhval ruhiyyə bir çox xəstəliklərin qarşısının alınması və onların müalicəsi üçün istifadə olunan ən

¹ Rəuzətul-kafi, səh-268.

² Nəhcül-fəsahə, səh-371.

³ Vəsailuş-şiə, 2-ci cild, səh-222.

⁴ Vəsailuş-şiə, 2-ci cild, səh-221.

gözəl vasitədir. Süni və təsiri qısa müddətli olan dərmanlar müsbət təsir göstərməklə yanaşı öz mənfi təsirini də göstərir. Lakin yüksək əhval-ruhiyyənin qoyduğu müsbət təsir daim zərərsizdir. Onun qoyduğu müsbət təsir bədənin bütün üzvlərində öz əksini tapır. Yüksək əhval-ruhiyyə gözləri nurlu, bədəni sağlam, çevik, səsi daha saf və insanın daha fəal və qətiyyətli olmasına köməklik edir. Bütün bunlarla yanaşı insanın həyata daha çox ümid bəsləməsinə, bədəndə qan dövranının fəallaşmasına, havanın böyrəklərə daha tez çatmasına və orqanizmin sağlam qalaraq xəstəliklərlə mübarizə aparmağa qadir olmasına müsbət təsir göstərir. »

Doktor Sanderson.

Diqqəti cəlb edən məsələlərdən biri də imam Sadiq (ə)-in xeyirxahlıq və yüksək əhval-ruhiyyənin uzun ömürlüyə səbəb olduğunu hesab etməsidir. Bu da həqiqətdən savayı bir şey deyildir. Belə ki, daim xeyirxahlıq edən şəxslər hər zaman özlərində bir növ rahatlıq və fərəh hissi keçirirlər. Tibbi baxımdan da bütün bunlar insan orqanizminə müsbət təsir göstərərək onun uzun ömürlüiyünə və sağlamlığına səbəb olur.

İmam Sadiq (ə) bunu insanın xoşbəxtliyinə səbəb olan ən başlıca amillərdən biri hesab edərək buyurur: «İnsanın xoşbəxtliyinə səbəb olan ən başlıca amillərdən biri də onun gözəl əxlaq və davranışa yiyələnməsidir. »

Samuel Smaylz deyir: «İnsanın həyatda əldə etdiyi nailiyyətlər nə qədər zati və fitri istedadlardan

asılıdırsa, bir o qədər də yüksək əxlaq və xüsusiyyətlərdən asılıdır. Bu bir həqiqətdir ki, insanların səadət və xoşbəxtliyi onun başqaları ilə mehribanlıqla davranmasından və gözəl əxlaqa yiyələnmələrindən çox asılıdır. »

Əli (ə), gözəl əxlaqa yiyələnməyin ruzinin artmasına səbəb olduğu haqda buyurur: «Gözəl əxlaq və gülərüzlük ruzini artırır və dostlarla daha səmimi münasibətdə olmağa kömək edir. »

Doktor Marden «Özünü tərbiyə» adlı kitabında yazır:

«Olduqca gözəl əxlaqa malik olan bir mehmanxana müdiri tanıyıram. O, özünün gözəl əxlaq və davranışı ilə ad-san qazanmış və külli miqdarda var-dövlət sahibi olmuşdur. Turist və səfərdə olanlar özlərini ev şəraitində hiss etmək üçün onlarla kilometr qət edib onun mehmanxanasına gəlirlər. Onlar buraya gəldikdə digər yerlərdə görmədikləri səmimiyyət və istiqanlıqın şahidi olub özlərini öz doğma el-obalarında hiss etməyə başlayırlar. Sair mehmanxanalarda hiss olunan soyuqluğu orada müşahidə etmək qeyri-mümkündür. Mehmanxana xidmətçiləri daim çalışırlar ki, öz müştəriləri ilə səmimi dost kimi davranıb onları göstərdikləri xidmətlərdən razı salsınlar. Onlar müştərilərlə gülərüzlə davranıb bununla nəinki onları gələcək səfərlərdə də məhz bu mehmanxanayı seçməyə, hətta öz el-obalarına qayıtdıqdan sonra da bu barədə xoş təəssüratlarını danışmağa vadar edirlər. »

Belə bir üsulun müştərilərin cəlb olunmasına nə qədər böyük təsir göstərdiyi hamıya məlumdur. Marden sözlərinə davam edərək deyir: «Bu günlər, təlim-tərbiyəyə verilən yer və əhəmiyyət heç bir vaxt verilməmişdir. Bu günlər müvəffəqiyyətə nail olmaq istəyən hər bir şəxs ən gözəl əxlaqi dəyərlərə yiyələnməli və yaşadığı cəmiyyətdə ətrafındakılarla səmimi münasibətlər yaratmağa çalışmalıdır. »

İmam Sadiq (ə) başqa bir yerdə gülərlüzlüyü kamal və zəkanın əlamətlərindən hesab edərək buyurur: «Ağıl və şüur baxımından ən kamil insan gözəl əxlaqa yiyələnənlərdir. »¹

Samuel Smaylz deyir:

«Tarix göstərir ki, bütün dahi insanlar gülərlüz və xoş təbiətli şəxsiyyətlər olmuşlar. Onlar həyatın həqiqi mənasını başa düşmüş və təlif etdikləri əsərlərdə öz ruhlarını təcəssüm etmişlər. Belə ki, onların əsərlərini mütalibə etdikdə sağlam ruhiyyə və tərzi-təfəkkürə yiyələndikləri oxucuya bəlli olur. Kim yüksək ruhiyyəyə malik olan bu şəxslərdən örnək götürsə daim şad və xoşhal olar. Nümunəvi əxlaqa yiyələnən bu dahi insanların təsiri altına düşərsə, yalnız onların yüksək təbiət və əhval ruhiyyəsindən bəhrələnmə bilər. »

Peyğəmbər (s) buyurur: «Tərəfdarlarımla cənnətə getməsinə hər şeydən daha çox səbəb olan onların Allahdan qorxması və gözəl əxlaqa yiyələnmələri olar. »²

¹ Vəsailuş-şiə, 2-ci cild, səh-221.

² Vəsailuş-şiə, 2-ci cild, səh-221.

Ağıl və şüurunun nurundan bəhrələnib şərəfli həyat tərzini sürmək istəyənlər hər şeydən əvvəl bu misilsiz mənəvi sərmayəyə yiyələnməlidirlər. İnsan, özünün hər hansı bir xoşagəlməz xüsusiyyətlərindən yaxa qurtarmaq üçün ilk növbədə öz iradəsini təmərküzləşdirməlidir və mübarizə aparmaq üçün onların verdiyi ağır nəticələrə diqqət yetirməsi insana yetər.

İKİNCİ FƏSİL

NİKBİNLİK

- 1-Asayiş və arxayınçılıq;
- 2-Nikbinliyin verdiyi nəticələr;
- 3-İslam nikbinlik prinsipini genişləndirir.

Bəşər, səs-küy və qalmaqal ilə dolu olan həyatda hər şeydən daha çox «asayiş və rahatlığa» ehtiyac duyur. Həyat adlı¹ mübarizə meydanında kim bu silaha yiyələnmədən döyüşə atılırsa tezliklə məğlubiyyətə uğrayar. Həyat yükü ağırlaşdıqca insanın asayiş və rahatlığa duyduğu ehtiyac daha da artar. Bəs həyəcan və iztirab əsarətindən yaxa qurtarıb, rahat bir həyata necə nail olmaq olar?

Buna nail olmaq üçün insanın özünü oda-közə vuraraq var-dövlət, şan-şöhrət və qüdrət əldə etməsi olduqca əbəs bir işdir.

İnsanın rahatlıq və asayışı üçün göstərdiyi bütün səylər tez bir zamanda hədəyə getmiş olur. Çünki, bədbəxtçiliklərin mənşəyi insanın batini dünyasında olduğu kimi, rahatlıq və asayiş də onun öz vücudundadır. Rahatlıq və asayiş üçün xərc olunan var-dövlət və istifadə olunan vasitələr ümumiyyətlə müvəqqəti və azömürlü olur. Onların vasitəsilə insanın asayişə nail olması qeyri-mümkündür. İnsanı qeyri-sabit şeylərdən ehtiyacsız edən və onu daim mənən ucaldan isə onun şüur və gözəl əxlaqıdır.

Məşhur Yunan filosofu Epiktetus deyir: «Camaata başa salmaq lazımdır ki, onlar səadət və xoşbəxtliyi kor-koranə axtardıkları yerlərdə əldə edə bilməyəcəklər. Həqiqi səadət güc və qüdrətdə deyildir. Çünki «Merod» və «Aqliyus» böyük qüdrətə malik olmalarına baxmayaraq xoşbəxt deyildilər. Səadət, var-

¹ Ya da: (həyatın)

dövlətdə də deyildir. Çünki, «Krosus» külli miqdarda var-dövlətə sahib olmasına baxmayaraq xoşbəxt deyildi. Səadət və xoşbəxtlik hakimiyyət və siyasi iqtidara malik olmaqda deyildir. Çünki «Rum konsulları» geniş iqtidara malik olmalarına baxmayaraq xoşbəxt deyildilər. Bütün bunlara sahib olmaq yenə də xoşbəxtlik demək deyildir. Çünki «Nero», «Sardenapal» və «Akammen» həm qüdrət, həm var-dövlət, həm də iqtidara sahib olmalarına baxmayaraq heç də xoşbəxt olmamışlar və daim baş vermiş hadisələrin qarşısında aciz qalaraq ömürlərini iztirab və nigarançılıq içində başa vurmuşlar. Səadət, elə bir həqiqətdir ki, insan onu öz vücudunda axtarmalıdır.

Təbiətin bir çox əsararəngiz sirlərinin açılması, məişət ləvazimatlarının daha da təkmilləşdirilməsi rahat həyat tərzini sürmək üçün heç də kifayət deyildir. Bu sahədə görülən səylər nəinki çətinlikləri aradan qaldırmamış, bəlkə əksinə olaraq özü ilə yeni-yeni iztirab və nigaranlıqlar meydana gətirmişdir. Bunun üçün də həyatın daimi iztirab və nigaranlığından yaxa qurtarmaq və ruhumuzu özündə həbs edən qara buludları üzərimizdən qovmaq üçün açıq şüur və təfəkkürə yiyələnməliyik. Elə bir şüur və təfəkkür ki, vücudumuzda dünyanı hərəkətə gətirir. Necə ki, bəşəri maddi dünyaya hakim olmuş və həyatın bütün sahələrində heyrətamiz dəyişikliklər meydana gətirmişdir. Onun vasitəsilə insan asayişini də təmin etməyə nail olur. Beləliklə, şüur və təfəkkürün

oynadığı rol və qoyduğu heyvətəmiz izlər bəşəriyyətin həyatında özünü büruzə verir.

Sağlam şüur və düşüncə insanı maddi ehtiyaclarından da yüksəklərə qaldırır və onu başqa bir dünya ilə tanış edir. Dərin düşüncəyə malik olan hər bir şəxs heç vaxt ruhi düşüncəyə və ümitsizliyə qapılmayır. Möhkəm iradəyə yiyələnən, şüur və tərzi-təfəkkür baxımından əsaslı dəlil və məntiq əsasında tərbiyə olunan bu şəxslər xoşagəlməz hadisələrlə qarşılaşdıqda möhkəm qaya tək hər bir çətinliklərə sinə gərib azacıq da olsun, süstlük və zəiflik göstərməyirlər.

Həyəcan və izzirab əsarətindən yaxa qurtarmaq və həyat gəmimizi iftar və təfrit tufanlarından qorumaq üçün sağlam tərzi-təfəkkürə arxalanmalıyıq. Belə olduqda düzgün və əsaslı bir təfəkkür, rəhbərliyi öz üzərinə götürər və əldə etdiyimiz güclü ruhiyyə bütün ziyanverici amillərin qarşısında müqavimət göstərməyə tam surətdə hazır olar.

Avropa alimlərindən biri deyir: «Bəlkə də əxlaq və digər xüsusiyyətləri ilə bizə oxşar olan şəxsləri özümüzə dost seçə bilməyək. Lakin şüur və təfəkkür baxımından biz tamamilə azadlıq və müstəqilik. Çünki, şüur və təfəkkür dünyasında biz tam ixtiyar sahibiyik və orada xarici aləmdən olan şüur və təfəkkürümüzdə hakim olacaq və ya istəmədiyimiz bir şeyi qəbul etməyə vadar edəcək hər hansı bir şey mövcud deyildir. Bunun üçün sağlam və məntiqi tərzi-təfəkkürə yiyələnəməli və bütün ideoloji nöqsanlardan

uzaq olmağa çalışmalıyıq. Biz insanlar daim şüurumuzun istiqamətləndirdiyi tərəfə üz tuturuq. Başqa sözlə desək, bizi öz istədiyini tərəfə yönəldən ağıl və şüurumuzdur. Bunun üçün də nifrət etdiyimiz şeylərə sövq etməməli və mənfi tərz-i-təfəkkürlərdən uzaq olmağa çalışmalıyıq. Çünki, bizi özünə əsir edən də məhz bunlardır. Daim nöqsan və çatışmamazlıq yox, təkamül və irəliləyiş fikrində də olmalıyıq. Gərək qarşımıza ali məqsədlər qoyub ona nail olmağa çalışsaq. Çünki, bütün uğur və müvəffəqiyyətlərin sirri yalnız sağlam düşüncədədir.

NİKBİNLİYİN VERDİYİ NƏTİCƏLƏR

Cismani asayiş müxtəlif xəstəliklərdən pozulduğu kimi, zehni asayiş də müxtəlif amil və xoşagəlməz vərdişlər nəticəsində ciddi çətinliklərlə üzləşir. Çünki, «şüur və təfəkkürümüz» belə bir böyük qüvvəyə malik olmasına baxmayaraq, özünün təkamül və inkişaf mərhələsində «əxlaqa» böyük ehtiyac duyur və insan xoşbəxtlik ləzzətini yalnız o zaman dada bilir ki, həm gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərə yiyələnsin, həm də onun əxlaqi və zehni fəaliyyətləri arasında sıx bir əlaqə yaransın. Bunun üçün də güzəranımıza qara buludlar tək kölgə salan xoşagəlməz xüsusiyyətləri vücudumuzdan qoparıb çıxarmalı və onun yerinə dostluq və mehribançılıq toxumu səpməliyik.

Zehni asayişə səbəb olan ən başlıca amillərdən biri də nikbinlik və başqalarına e'timad bəsləməkdir. Nikbinlik ictimai həyatın asayişini təmin edir. Zehni

fəaliyyətin qarşısını alan bədbinliyin əksinə olaraq nikbinlik işıq tək daim zülmət qaranlıqda nur saçır. Onun sayəsində təfəkkür üfuku genişlənir və insanın xeyirxahlığa olan meyli daha da artır və beləliklə onun dünyagörüşündə nəzərə çarpacaq irəliləyiş hiss olunur. Dünya, optimist insanların nəzərində könül oxşayan rəngə boyanmışdır. Onlar hər şeyə və hamıya eyni gözlə baxır, gələcəyə ümid bəsləyir, qəm-qüssəyə isə əsla məhəl qoymayırlar. Yaşadıqları cəmiyyətdə yiyələndikləri xüsusiyyətləri daim qoruyub saxlayar və cəmiyyət üzvləri ilə son dərəcə səmimiyyət və mehribanlıqla rəftar edirlər.

Nikbinliktək həyatın ağrı-acılarını aradan qaldıran ikinci bir şey yoxdur. Belə bir gözəl əxlaqi xüsusiyyətə yiyələnən şəxslər çətinliklərlə qarşılaşdıqda da öz yüksək əhval ruhiyyələrini qoruyub saxlamağa qadir olurlar. Onlar heç vaxt ümidlərini üzməyir və çətinliklərini asanlıqla aradan qaldırırlar və bütün bunlarla yanaşı ruhiyyələrinə azacıq da olsun xələl varid olmur.

Başqalarının etimadını qazanmaq yaşadığımız həyatda mühüm rol oynayır. Buna nail olmaq üçün üçün isə ünsiyyətdə olunan şəxslərə qarşı nikbin olmaq lazımdır və bunun fərd və cəmiyyətin xoşbəxtliyinə birbaşa təsir göstərməsi inkarolunmaz bir həqiqətdir. Etimad və etimadsızlıq cəmiyyətin irəliləyiş və geriliyinə səbəb olan ən başlıca amillərdən biridir. İctimai əlaqələr nə qədər genişlənərsə, cəmiyyət də bir o qədər çox inkişaf etmiş olar.

Etimadın artması və camaat arasında səmimiyyət və həmkarlığın genişlənməsi nikbinliyin verdiyi ilk müsbət ictimai nəticələndir. Yalnız o cəmiyyətdə asayış bərqərar oluna bilər ki, cəmiyyət üzvləri arasında həqiqi səmimiyyət, həmrə'ylik, həmkarlıq bərpa olunmuş olsun. Heç bir həmkarlığa riayət olunmayan və cüzi məsələlər üzündən şəkk və şübhəyə qapılaraq ixtilafa düşər olan cəmiyyətdə isə heç bir müsbət nəticə gözləmək olmaz. Alimlərdən biri deyir: «Nikbinlik, imanın zahiri surətidir, insanın vücudunda iman və ümid olmayınca heç nəyə nail olmaq olmaz!»

Kim başqalarına qarşı nə qədər çox etimad bəsləyərsə, bir o qədər də onların etimadını qazanmış olar və bu, həyatda müşahidə olunan təbii bir əksül-əməldir. Lakin unutmamalıyıq ki, nikbinliklə sadələşmə arasında olduqca böyük bir fərq vardır. Nikbin, o kəslərə deyilir ki, heç bir araşdırma aparmadan başqalarının dediklərini müsbət qiymətləndirsin və hər hansı bir çatışmazlığı olan şəxslərin nöqsanına əhəmiyyət verməsin. Bir sözlə, bu bütün şərait və hallarda hamıya xas olan bir xüsusiyyət deyildir. Nikbin insan, hamıya qarşı hüsni-zənlə yaşamaqla birgə, onların gördüyü işləri də düzgün qiymətləndirir, öz tərzi-təfəkkürünü daim qoruyub saxlayır və bütün işlərini ehtiyat və diqqətlə görür.

İSLAM NİKBİNLİK PRİNSİPİNİ GENİŞLƏNDİRİR

İslam, qəlblərə iman toxumu səpməklə öz tərəfdarları arasında nikbinlik lik və qarşılıqlı etimadı gücləndirmiş və ictimaiyyəti asayiş, sülh və əmin-amanlıq əsasında meydana gəlmiş bir mühitə sövq etmişdir. Peyğəmbər (s) o qədər bu yüksək əxlaqi xüsusiyyətə malik idi ki, münafıqlar onu sadəlik və sadələvhlükdə ittiham edərdilər və bu gözəl xüsusiyyəti mənfi və xoşagəlməz surətdə əks etdirmək istəyirdilər.

Müsəlmanlar bir-birlərinə qarşı yaxşı fikirdə olmalı və bir-birlərinin gördükləri işləri müsbət qiymətləndirməyə çalışmalıdırlar. Əlində əsaslı dəlil olmadan kimsə digərini hər hansı bir işdə ittiham edib ona qarşı qərəzli bdir mövqe tutmamalıdır.

Əli (ə) buyurur: «Mömin qardaşlarınızın gördükləri işləri ən gözəl bir tərzdə qiymətləndirməyə çalışın və əgər dedikləri sözlərdə azacıq da olsa həqiqət olarsa, onların barəsində pis fikrə düşməyin.»¹

Nikbinliyin verdiyi müsbət nəticələrdən biri də camaatın mehr-məhəbbətini qazanmaq və onlarla səmimi münasibətdə olmaqdır.

Əli (ə) bu gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərin verdiyi müsbət nəticələr barədə buyurur:

¹ Camius-səadat, 2-ci cild, səh-28.

«Kim camaat barəsində müsbət fikirdə olarsa, onların mehr-məhəbbətini qazanar.»¹

Doktor Marden deyir: «Özünüzü məcbur edin ki, ünsiyyətdə olduğunuz şəxslərin yalnız yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərini görəsiniz.

Belə ki, onun müsbət xüsusiyyətlərini zehninizdə daha da böyüdün. Əgər gördüklərinizi zehninizdə yerləşdirə bilsəniz, həyatınız daha şirin və mənalı olar. Belə etsəniz hamı sizinlə dostluq əlaqələri yaratmaq istər "

E`timad və nikbinlik həтта bədbin insanların tərzi-təfəkkürünə (yə`ni onların islah olunmasına) müsbət tə`sir göstərə bilər.

Hədəslərdən birində deyilir: "E`timad və başqaları barədə müsbət fikirdə olmaq insanın günahdan çəkinməsinə kömək edir." ²

Deyl Karnegi öz xatirələrində yazır: "Bu yaxınlarda "estoranlar birliyi"nin müdiri ilə görüşdüm. İyirmi altı restorandan ibarət olan bu birlik özünəməxsus tərzdə idarə olunur ki, "şərəflə idarə etmə üsulu" adı ilə şöhrət tapmışdır. Bu birliyə tabe olan restoranlarda heç vaxt müştərilərə yedikləri yeməyin nə qədər pul tutduğu deyilmir. Burada istənilən yeməklər sifariş olunur və müştərilərin özləri sifariş etdikləri yeməklərin pulunu hesablayır və gedərkən pulu kassaya verir. Kimsə nə yoxlanılır, nə hesabat verir, nə də kassadan qəbz verilir. Bütün bunları gördükdən sonra heyrətlənərək

¹ Qurərul-hikəm, səh-687.

² Ğurərul-Hikəm,, 378-ci səh.

müdirə dedim: "Yəqin ki, gizlin nəzarətiniz vardır, çünki bütün müştərilərə arxayın olmaq olmaz". Müdir dedi: "Xeyr, kimsəyə nəzarət etmirik, bilirik ki, ümumilikdə gördüyümüz işlər öz qaydasındadır və tamamilə düzdür. Yoxsa yarım əsrdən çox bir müddət ərzində fəaliyyət göstərüb əldə etdiyimiz inkişafa nail ola bilməzdik. Bu restoranlara gələn hər bir şəxs özünə qarşı ehtiram və e`timad olunduğunu hiss edir. Bunun üçün də istər varlı olsun, istərsə də kasıb, istər oğru olsun, istərsə də dilənçi - ona olunan e`timada layiq olduğunu sübuta yetirmək istəyir".

Bu sahədə böyük təcrübəsi olan mütəxəssis mister Lavis deyərdi: "Hoqqabaz və fırlıdaqçı bir şəxsi islah etmək istəsəniz onunla hörmətli şəxs kimi davranın və özünü elə göstərin ki, sanki ona e`timad edirsiniz.

Belə etdikdə onlar sizə valeh olub, həqiqətən e`timadınızı qazanmağa çalışacaqlar. "

Julbert Ruben isə deyir: "Uşaqlara e`timad edin və onlarla elə rəftar edin ki, sanki, heç bir səhv iş görməmişlər. Bir sözlə səhvlərinə göz yumub yada salmayın. Nəzm-intizama riayət etməyən və ümumi asayışı pozan şəxsləri mühüm vəzifələrə tə`yin edin. Eyni zamanda hərəkətlərinin yaxşılaşmasına diqqət yetirin. Baxın görün tapşırılan işə layiq olmuşdur, ya yox. E`timad və xoş rəftarla bütün maneələri dəf etmək olar.

Bütün bunları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, bir çox xoşagəlməz işlər mənfi davranışların əksül-əmali olaraq meydana gəlmişdir. Ser Yerbərt müxtəlif

xüsusiyyətlərə malik olan şəxslərlə ünsiyyətdə olmaq üçün yollar təklif etmişdir. O, belə bir fikirdədir ki, oğurluq edən uşağa pul tapşırılmalı, bekar və tüfeyli həyat sürənləri isə fəaliyyətə sövq etmək üçün sevdikləri işə qoymaq lazımdır. "

Peyğəmbərdən (s)dan nəql olmuş hədislərdə deyilir: "Başqaları barədə gözəl fikirdə olmaq qəlblərin rahatlığına və dinin qorunmasına səbəb olur". ¹ Bu gözəl xüsusiyyətə yiyələnmək insanın bir çox çətinliklərini də həll edir. "Başqaları barədə yaxşı fikirdə olmaq insanın ağır qəm-qüسسə yükünü yüngülləşdirir".

Həyatı nikbinliktək başqa heç bir şey gözəl etmir.

O, bütün ağrı və acıları aradan götürüb uğur və müvəffəqiyyət qapılarını onun üzünə açır. Qorxulu xəstəliklərdən uzaq olduğunuz kimi qəm-qüسسəyə səbəb olan fikirlərdən də uzaq olun və fikir qapılarını gözəlliklər üzərinə açıq qoyun. Əgər belə edərsinizsə, qara və zülmətli düşüncələrdən yaxa qurtara bildiyinizə özünüz də təəccüb edəcəksiniz".

"Doktor Marden"

Müsəlmanlar bir-birləri ilə elə rəftar etməlidirlər ki, bədbinliyə bir dəfəlik son qoyulmuş olsun. Elə buna görə də, əmirəlmö'minin Əli (ə) tövsiyə edir ki, başqalarının hüsn-zənləri əsasında rəftar edin və əgər digərlərinin sizə qarşı hüsn-zənləri varsa, öz

¹ Ğurərul-Hikəm, 376-cı səh.

rəftarınızla onların hüsn-zənlərini aradan aparmayın və bu hissi bədbinçiliyə çevirməyin. Həmçinin Əli (ə) şəxslərin xəyal və gümanların onların ağıllarının me'yarı olmasından xəbər verir: "İnsanın zənn və gümanı onun aqlını me'yarı, əməli isə onun əsl-nəcabətinin yaxşı və ya pis olmasına ən doğru şahiddir."

Xəyallara qapılmamaq və zənn-güman ardınca getməmək insanın güclü ruhiyyə sahibi olmasından xəbər verir. Bu barədə Əli (ə) belə buyurur: "Başqaları barədə yiyələndiyi pis fikirlərə son qoyan şəxslər sağlam qəlb və zəhnə malik olurlar."

"Sübuta yetirilmişdir ki, güclü ruhiyyə və iradəyə yiyələnən şəxslər daim şad və ümidvar olurlar. Onlar hər şeyə və hamıya e'timad gözü ilə baxırlar. Şüurlu və dərrakəli şəxslər qara buludlar arxasında nurlu günəş, bütün çətinlik və bədbəxtçiliklərin arxasında isə səadət və xoşbəxt həyat görürlər. Bütün dərd və müsibətlərdən yeni qüvvə alır və qəm-qüssəyə sinə gələrək özlərində daha çox cəsarət hiss etməyə başlayırlar. Belə bir təbiətə malik olanlar həqiqətən də xoşbəxt dirlər. Onlara qibtə etmək lazımdır. Çünki, daim onların gözlərində sevinc və şadlıq, dodaqlarında isə təbəssüm əlamətləri görmək olar. Onların qəlbləri günəş tək nur saçır və nəzər saldıqları hər bir şeyi öz nuruna boyayırlar".

"Samuel Smaylz"

İmam Sadiq(ə), bu gözəl xüsusiyyətə yiyələnməyi müsəlmanların bir-birlərinin üzərində olan hüquqlarından hesab edərək buyurur: "Hər bir müsəlmanın, müsəlman

qardaşının boynunda olan vəzifələrindən biri də budur ki, dediklərini təsdiq etsin və onu təkzib etməyə çalışmasın".¹

Bu xüsusiyyətə yiyələnməyə səbəb olan ən başlıca amil insanda iman nurunun yaranmasıdır. Əgər camaatın imanı kamil olarsa, təbii ki, bir-birlərinə e`timad edəcəklər. İnsanı bu gözəl əxlaqi xüsusiyyətdən məhrum edən şey onun imanının zəif və ya heç olmamasıdır. İmansızlıq, insanı bu gözəl xüsusiyyətdən məhrum edərək onu bədbinlik, bədgümanlıq kimi qeyri-insani xüsusiyyətlə əvəz edir. Həqiqi və nikbin müsəlmanın qəlbi daim iman və e`timad hissi ilə dolu olar. O, özündə zəiflik hiss etdiyi zaman, özündən üstün və qüdrətli bir varlığa arxalanar. Qarşılaşdığı çətinliklərdə ən böyük qüdrət sahibi olan Allahdan kömək diləyər və bu da onun ruh və əxlaqının saflaşmasına səbəb olar.

¹ Üsuli-kafi, 394-cü səh.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

"BƏDBİNLİK"

1-Həyatın qaranlıq və işıqlı anları.

2-Cismani zərərlər.

3-İslamın bədbinliklə mübarizəsi.

Ağrı-acılı və şirin xatirələrlə dolu olan həyat insanın qısa ömrünü əhatə edir. O hər cür çətinliklə qarşılaşır və bu inkar olunmaz həqiqət əsasında da insanın həyatı daim çətinlikdə və ya asayışda olur.

Biz həyatın qanunlarını ürəyimiz istədiyi kimi dəyişə bilmərik, lakin həyatla yaxından tanış olduqdan sonra, yaşadığımız dünyada bizi əhatə edən varlıqlara müsbət münasibət bəsləyib orada mövcud olan və hər birinin öz əsrarəngiz sirr və gözəlliyi olan məxluqata qarşı yönələn mənfi münasibətləri aradan qaldıra bilərik.

Yaxud əksinə olaraq varlıqların gözəlliklərini unudub diqqətimizi onların mənfi xüsusiyyətlərinə də cəlb edə bilərik. Bir sözlə hər bir insan öz tərzi-təfəkkürünü istədiyi istiqamətə yönəldib dünyanı öz istədiyi rəngə boyaya bilər.

Həyatda qarşımıza çıxan maneələri aradan qaldırmağa hazır olmalı və hər şeydən əvvəl soyuqqanlılığımızı qoruyub saxlamalıyıq. Əks təqdirdə ağır xəsarətlərlə qarşılaşıb, bir çox hallarda hətta məhv olub aradan gedə bilərik.

Bə`ziləri belə bir fikirdədirlər ki, əgər dünyada baş verən hadisələr bir qədər fərqli həyata keçsəydi, səadətə qovuşar və xoşbəxt olardılar. Halbuki, onların bədbəxtçilik və müvəffəqiyyətsizlikləri hadisələrin baş verməsindən deyil, onlara olan baxış və münasibətlərindən asılıdır. Belə ki, xarici amillərin

qoyduğu tə`sirləri istənilən kimi dəyişib uğur qazanmaq olar.

Məşhur yazıçılardan biri yazır: "Fikrimiz narazılıq çərçivəsindən kənara çıxmıyır. Hansı şərait və hansı vəziyyətdə oluruqsa-olaq, daim gileylənir və öz narazılığımızı bildiririk. İnsan elə bir varlıqdır ki, nə qədər ki cismi və ya ruhi çatışmazlığı var daim nəşə istəyir və nəyinsə arzusunda olur. Bə`zən hətta nə istədiyimizi belə bilməyirik və belə fikirləşirik ki, başqları xoşbəxtdir və bunun üçün də daxilən əzab-əziyyət çəkir və onlara həsəd aparırıq. Vücudumuz şiltaq və ağlağan uşaq tək bir an da olsun bizi rahat buraxmayırsınız və biz yalnız o zaman rahatlıq tapa bilirik ki, bu şiltaq uşağı həqiqəti görməyə vadar edək. Pislikdən savayı bir şey görməyən bu uşağın gözlərini açıb ona gözəllikləri göstərməliyik. O, bilməlidir ki, həyat bağında yalnız görənlər gül dərə bilər, görməyənlər isə özlərini tikanlı kollara atarlar. Əgər hövsələsizlik və bədbinliyi kənara qoyub hər şeyə olduğu kimi nəzər salırıqsa, görürük ki, bütün dövrlərdə hətta xeyirlə şər bilinməyən və daim təhlükə qarşısında olduğumuz, yaşadığımız hal-hazırkı zamanda belə, hələ də həyat öz bağında gözəlliyi ilə valeh edən gülləri görməyə qadir olanları özünə cəlb edir.

İnsanın tərzi-təfəkkürü onun xoşbəxtliyinə böyük tə`sir göstərir və bu, insanın səadətə çatmasına səbəb olan ən başlıca amildir. Hər hansı bir qeyri-adi hadisə, daim zülmət və qaranlığa qapılan bir şəxs üçün

dözülməz hala və həll olunmaz bir məsələyə çevrilir. Lakin həyata ümid gözü ilə baxan və bədbinlikdən uzaq olan şəxslər qarşılaşdıqları bütün çətinliklərin müqabilində müqavimət göstərir, səbir və təmkinliklə düşdüyü böhrandan çıxmağa qadir olur.

Özlərini bədbəxçiliyə düçar edən şəxslər isə ömürlərini-günlərini qan-qaraçılıq və izzət içində keçirirlər. Onlar qarşılaşdıqları çətinliklərin aradan qaldırılmasında nə qədər sə'y göstərsələr də öz sə'y və zəhmətlərini hədəvə vermiş olurlar və eyni zamanda yaşadıkları dünyada onları əhatə edən gözəlliklərdən xəbərsiz qalmış olurlar.

Alimlərdən biri deyir: "Dünya insanla qarşılıqlı olaraq müamilə edir. Əgər üzünə gülərsə güləcək, yox əgər ona qarşı kin-küdurətli olarıqsa, o da bizə qarşı eləcə qaş-qabaqlı olacaqdır. Əgər fikir və düşüncədə olarsınızsa, alimlərlə ünsiyyətdə olacaq, əgər səmimi və mehriban olarsınızsa ətrafınızdakılar da sizləri sevecək və qəlblərini sizə açacaqlar".

Qarşılaşdığımız çətinliklər zahirdə ağrılı-acılı olsa da, insanın tərzi-təfəkkürünə və psixologiyasına müsbət tə'sir göstərir. Belə ki, insanın ruhiyyəsi çətinliklərlə qarşılaşdıqca daha çox təcəlli edə bilir və məhz belə bir şəraitdə insanın ruh və şüuru təkamülə doğru hərəkət edir.

BƏDBİNLİYİN VERDİYİ ZƏRƏRLƏR

"Bədbinlik", ümitsizlik və nakamlıq nəticəsində meydana gələn olduqca qorxulu bir ruhi xəstəlikdir.

İnsanın şəxsiyyətinə məhvedici tə`sir bağışlayan bu mənfi xüsusiyyət daim ona mə`nəvi əzab verir. Bir çox hallarda izzət və nigarancılıqlardan meydana gələn bu xüsusiyyət insanın daxilində bə`zi ciddi dəyişiklərin meydana gəlməsinə səbəb olur.

Qeyd olunan səbəblər üzündən insanın qəlbində kök atan bu xüsusiyyət öz mənfi tə`sirini onun tərzi-təfəkküründə göstərir.

Ruhu bədbinlik xəstəliyinə düçar olan şəxslər nəinki yaradılışın gözəlliyini dərk etmir, hətta öz xoşbəxtliyini belə əldən verir. Başqaları barədə mənfi fikirdə olduqları üçün onların gördükləri işlərə daim irad tutur və yalnız təsəvvürə malik olurlar. Mənfi ruhiyyəyə yiyələnən bu şəxslər adətən müsbət xüsusiyyətə malik olmurlar. Daim yanlış təsəvvürləri ilə özlərinə çətinlik yaradırlar və bə`zən zehnlərini heç vaxt qarşılaşmayacaqları məsələlərlə məşğul edib özlərini tələf edirlər.

Yüksək əhval-ruhiyyəyə malik olan və bir an da olsun öz ümidlərini üzməyən şəxslər ətrafındakılara ruhiyyə verib, onlara mə`nəvi dayaq olduqları kimi, bədbin insanlar da ünsiyyətdə olduqları şəxsləri öz əməl və dediyi sözlərlə izzət və nigarancılığa salır və onları gələcəyə işıq saçan ümid çırağından məhrum edirlər. Bədbinlik yalnız ruha deyil, cismə də mənfi tə`sir göstərir və bir çox xəstəliklərin müalicəsində böyük maneələr yaradır. Məşhur tibb mütəxəssislərindən biri deyir: "Hamı və hər şeylə müxalif olan şəxslərin müalicəsi intihar qəsdində

olaraq özünü dənizə atan şəxsi xilas etməkdən daha çətindir. Daim narazı və həyəcan içində yaşayan şəxsə dərman vermək qaynar zeytun yağına su tökmək kimi bir şeydir. Çünki, istifadə olunan dərmanın müsbət təsir göstərməsi üçün ilk növbədə xəstənin özünə və başqalarına e'timad bəsləməsi, yüksək əhval-ruhiyyəyə yiyələnməsi və özünü idarə edə bilməsi lazımdır.

Bə'zi bədbin insanların hamıdan uzaqlaşaraq heç kimlə ünsiyyətdə olmadıqlarını müşahidə edirik. Belə bir xoşagəlməz adətə vərmiş etməklə onlar öz istə'dad və bacarıqlarının qarşısını almış olurlar və nəticədə zülmət və qaranlıq bir həyata düşər olurlar. İntihara səbəb olan ən başlıca amillərdən biri də məhz bədbinliyin insanın ruh və fikrinə hakim olmasıdır.

Cəmiyyətə nəzər saldıqda bunun şahidi oluruq ki, camaatın bir-birlərinə dedikləri sözlər bir çox hallarda bədgümanlıqdan irəli gəlmişdir. Müqayisə etmək bacarıqlarının zəif olmasına baxmayaraq, həqiqəti üzə çıxarıb yəqinlik hasil etmədən qət'i nəzər verirlər və bir çox hallarda ciddi çətinliklərlə üzləşirlər. Bə'zən onların şəxsi-qərəzlikləri əməl və dedikləri sözlərdən bəlli olur.

Məhz bu böyük eyib e'timadın aradan getməsinə, dostluq və səmimiyyətin zəifləyərək əxlaq və ruhiyyəyə xələl gətirməsinə səbəb olur.

Zərəri fərd və cəmiyyət üçün aradan qaldırılmaz olan bə'zi ədavət və düşmənçiliklər yanlış təsəvvür və gümanlardan irəli gəlir. Bədbinlik cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinə, hətta alim və filosoflara belə öz tə'sirini

göstərir. Tarix boyu müxtəlif dövrlərdə, bütün cəmiyyətlərdə alim və mütəfəkkirlər meydana gəlmiş və bədbinlik üzündən yanlış tərzi-təfəkkürə yiyələnmişlər. Öz elm və mə'lumatlarından istifadə edərək bəşəriyyətə xidmət etmək əvəzinə, yaradılış aləminə eyib və nöqsanlar tutaraq heç bir əsası olmayan nəzəriyyələr irəli sürmüşlər və nəticədə insanların tərzi-təfəkkürünə ağır zərbə vuraraq onlara yiyələndikləri əxlaq və əqidəyə görə istehza etmişlər. Bədbinlik onların bə`zilərində o qədər güclü olmuşdur ki, yer üzündə əhalinin artmasını və müxtəlif millət və irqlərin meydana gəlməsini ciddi təhlükə hesab etmiş və bunun üçün də bu məsələnin qarşısını almağı zəruri hesab etmişlər. Onlar hətta minlərlə günahsız insanın qanının tökülməsini adi hal hesab etmiş və tarix boyu yüzlərlə cinayətlərə əl atmışlar. Əgər bəşəriyyət onların tərzi-təfəkkürlərinə tabe olsaydı, bu günlər nə mədəniyyətdən, nə də inkişafdan söz açmaq olardı.

"Əbu Ə`la" adlı olduqca bədbin bir filosof həyatı başdan-ayağa əzab-əziyyət hesab edərdi. Bu bədbin insan bəşəriyyətin nəslinin kəsilməsi üçün evlənməyi öz davamçılıqlarına haram etmişdir.

Deyilənlərə görə, ölüm ayağında olarkən belə vəsiyyət etmişdir: "Qəbrimin üzərinə bu sözləri yazın: "Bu qəbir atamın mənə qarşı etdiyi cinayətin nişanəsidir. Mən isə heç bir kimsəyə qarşı cinayət etmədim!"

İSLAMIN BƏDBİNLİKLƏ MÜBARİZƏSİ

Qurani-Kərim, zənn-gümana qapılmağı böyük günah adlandıraraq müsəlmanlara ondan uzaq olmağı əmr etmişdir. Hucurat surəsinin 12-ci ayəsində bu barədə deyilir: "Ey iman gətirənlər! Çox zənn-gümana qapılmaqdan çəkinin. Şübhəsiz ki, zənnin bə`zisi (heç bir əsası olmayan zənn) günahdır". Müqəddəs İslam dini heç bir əsası olmadan başqalarına qarşı bədgüman olmağı qətiyyətlə qadağan etmişdir. Peyğəmbər (s) buyurur: "Allah-taala müsəlmanların üç şeyini sizə haram etmişdir. Onların qanını, malını və onlar barədə bədgüman olmağı. " Heç bir dəlil və əsas olmadan birinin malını digərinə vermək qeyri qanuni olduğu kimi, başqalarını da - əldə heç bir dəlil və sübut olmadan - nədəsə ittiham etmək, onlara qarşı bədgüman olmaq olmaz.

Əli(ə) buyurur: "Zənn və gümana arxalanaraq hər hansı bir məsələdə hökm çıxaran şəxslər ədalətdən uzaq olarlar. "¹ Başqa bir yerdə isə bədbinliyin qoyduğu ruhi və zehni mənfi tə`sirləri belə bir gözəl ibarətlərlə bəyan edir: "Zənn və bədgümanlıqdan uzaq olun, çünki bədgümanlıq günahları böyüdüür və ibadəti məhv edib aradan aparır. "²

Bədgümanlıq xeyirxah insanlara qarşı bir növ haqsızlıq və ədalətsizlikdir: "Xeyirxah insanlara qarşı

¹ Nəhcül Bəlağə 1174-cü səh.

² Ğurərul-Hikəm,, 154-cü səh.

bədgüman olmaq onlara qarşı ədalətsizlikdir və ən böyük günahlardan biridir. "¹

Dostlara qarşı bədbin olmaq münasibətlərin soyumasına və dostluq əlaqələrinin kəsilməsinə səbəb olur. Rəvayətlərdən birində bu barədə deyilir:

"Bədgümanlıq kimin qəlbinə hakim olarsa, onunla dostları arasında olan səmimiyyətdən əsər-əlamət qalmaz məhv edib aparır. "²

Bədbinlik insanın həyatına mənfi tə`sir qoyduğu kimi, başqalarının da əxlaq və ruhiyyəsinə mənfi tə`sir göstərir. Belə ki, haqqında yalnız fikirdə olan şəxslər bə`zən deyilənlərin tə`siri altına düşərək xoşagəlməz əxlaqi xüsusiyyətlərə yiyələnməyə başlayırlar. "Bədbinlik, zənn və güman hər şeyi öz axarından çıxarar və çox xoşagəlməz hadisələrə səbəb olar. "³

Doktor Marden bu barədə deyir: "Evində xidmətçilərdən istifadə edən şəxslər bə`zən onlara qarşı bədgüman olub daim oğurluq edəcəklərinə ehtimal verirlər. Xidmətçilər də onlara qarşı olan bu münasibəti hiss edərək oğurluğa əl atırlar. Deməli, bədgümanlıq dilə gətirilməsə də öz mənfi tə`sirini qoyur. Xidmətçiyə qarşı bədgüman olmaq onun ruhiyyəsinə ağır zərbə vurur və nəticədə onu oğurluğa sövq edir".

Əli(ə) buyurur: "Nəbadə (həyat yoldaşınıza qarşı bədgüman olaraq) qeyrətinizi lazım olmayan yerdə

¹ Ğurərul-Hikəm,, 434-cü səh.

² Ğurərul-Hikəm,, 698-ci səh.

³ Ğurərul-Hikəm, 433-cü səh.

bürüzə verəsiniz. Çünki belə bir hərəkət günahsız insanları günaha və əməli saleh şəxsləri əli-əyriliyə sövq edir. ¹

Başqa bir yerdə belə buyurur:

"Bədbinliyə düçar olan şəxs cismi və ruhi sağlamlığını əldən verəcəkdir. "²

Doktor Karl deyir: "Elə adətlər də vardır ki, insanın həyat və qüdrətinə (sağlamlığa) mənfi tə`sir göstərərək onun zəifləməsinə səbəb olur. Hamıya qarşı bədbin olub, onları tənqid etməyi buna misal çəkmək olar. Belə ki, bu mənfi xüsusiyyət insanın bə`zi daxili orqanlarına mənfi tə`sir göstərərək bir çox hallarda onlardan bə`zilərinin fəaliyyətinin dayandırılmasına səbəb olur. "

Doktor Marden deyir:"Bədbinlik sağlamlığa mənfi tə`sir göstərir və əxlaqi dəyərlərin zəifləməsinə səbəb olur. Hər bir normal insan heç vaxt başqalarından pislik gözləmir və daim ona qarşı mehriban olub yaxşılıq edəcəklərini ümid edir. Çünki o, yaxşılıq və xeyirxahlığın əbədi həqiqət olduğuna ümid bəsləyir. Qaranlıq özü-özlüyündə müstəqil bir məfhum olmadığı kimi (çünki qaranlıq nurun olmamasından meydana gəlir), pislik də müstəqil məfhum olmayıb xeyirxahlıq olmadıqda meydana gəlir. "

Nəql olunmuş rəvayətlərdən birində bədbin insanların daim ətrafındakıların qorxu və hürkü içində

¹ Ğurərul-Hikəm, 152-ci səh.

² Ğurərul-Hikəm, 835-ci səh.

olduğu haqda deyilir: "Bədbin insanlar camaatdan qorxar və daim vəhşət və iztirab içində olar. "¹

"Öz fikrini bildirməkdən qorxan şəxslər məclislərdə öz əqidələrini bildirməkdən çəkinirlər. Ümumi yerlərdə, böyük küçələrdə öz tanışları ilə üz-üzə gəlməkdən qorxaraq özlərini gediş-gəliş az olan küçə və dalanlarda gizlədən şəxslərə isə bədbinlik hakim olar. "

"Doktor Farmer"

Bədbinliyin meydana gəlməsinə səbəb olan amillərdən biri də insanın daxilində özünə yer edən və gözlənilmədən özünü biruzə verən keçmiş xatirələrdir. Əli(ə) bu barədə buyurur: "Qəlbin dərinliklərində ağıl və şüurun sevmədiyi keçmiş xoşagəlməz xatirələr özünə yer etmişdir. "²

Helen Şaxter deyir:

"Özlərinə e`timad etməyən şəxslər cüz`i məsələlərdən inciyir və hər şeyi yadda saxlayırlar və bütün bunlar onların rəftar və davranışlarına öz tə`sirini qoyur. Belə ki, bu şəxslər bir çox hallarda qəmgin, tündxasiyyət və ya bədbin olurlar və onlar özləri nə üçün bu ruhi xəstəliklərə düşər olduqlarını bilməyirlər. Çünki, başqaları barədə yiyələndikləri mənfi təəssüratları heç vaxt zehnlərindən çıxarmayırlar. Lakin gizli düşmənlərimiz yenə də kin və düşmənçilikdən əl çəkməyirlər. Onlar əxlaq və ruhiyyəimizi ixtiyarlarına alıb özlərinə tabe etmək

¹ Ğurərul-Hikəm, 712-ci səh.

² Ğurərul-Hikəm, 29-cu səh.

istəyirlər. Bə`zən özümüzdən və başqalarından təcəübü sözlər eşidir və hərəkətlər görürük, lakin bir qədər diqqət yetirsək görəcəyik ki, bütün bunlara səbəb olan illər boyu unutmadığımız acı xatirələrdir. "

Bədbin və bədxiyyəət şəxslər daim öz xoşagəlməz xüsusiyyətlərini başqalarında görər və onlar barədə mənfi fikirdə olurlar. Əli (ə) bu barədə buyurur: "Bədbin və bədxiyyət şəxslər başqalarına öz gözləri ilə baxdıqları üçün kiminsə haqqında müsbət fikirdə olmazlar. "¹

Bədbin insanların öz mənfi xüsusiyyətlərini başqalarına aid edib onlara irad tutmaları bir növ özünümüdafiə xarakteri daşıyır. Lakin bu, olduqca düşünülməmiş və uğursuz bir addımdır. Bu hissini insanda daha da güclənməsi onun psixoloji xəstəliyə düçar olmasından xəbər verir.

Peyğəmbər(s), Mədinəyə hicrət etdikdən sonra şəhər əhalisindən biri onun yanına gəlib deyir: "Ya Rəsuləllah! Bu şəhərin camaatı olduqca xoş xasiyyəət və mehriban insanlardır və çox yaxşı oldu ki, siz məhz buraya gəldiniz. " Peyğəmbər (s) buyurur: "Tamamilə düz deyirsən. " Bir qədər sonra başqa bir şəxs gəlib dedi: "Şəhər əhalisi olduqca nadan və bədxiyyəət şəxslərdir, heyifki, sizin kimi müqəddəs və şərəfli bir insan belə bir camaatın arasına gəlmişdir. " Peyğəmbər (s) buyurur: "Tamamilə düz deyirsən. "

¹ Ğurərul-Hikəm, 80-cı səh.

Səhabələrdən biri Peyğəmbər (s)in deyilənlərin hər ikisini təsdiq etməsindən təəccüblənərək bunun səbəbini soruşur. Peyğəbər (s) cavabında buyurur:

"Onların hər biri başqalarını da özləri kimi təsəvvür edib öz əhval-ruhiyyələrinə əsaslanaraq camaat barədə hökm çıxarırlar. Bunun üçün də onların hər ikisinin dediklərini yiyələndikləri xüsusiyyətlərlə müqayisə etsək, tamamilə haqlı olduqları üzə çıxır. "

Əlbəttə, diqqət yetirmək lazımdır ki, bədgümanlıq dedikdə insanın zənn və gümana qapılması və bu mənfi xüsusiyyətdən əl çəkməməsi nəzərdə tutulur. Bir sözlə, o şeylər ki, din qadağan etmişdir. Deməli, bu mənfi xüsusiyyətdən yaxa qurtarmaq üçün ilk növbədə onun yaranma səbəblərini müəyyən etməli və sonra qarşısını almaq üçün lazımi tədbirlərə əl atmaq lazımdır.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

YALAN

- 1-Əxlaqın dəyər və əhəmiyyəti.
- 2-Yalanın vurduğu müxtəlif zərərlər.
- 3-Dinin yalana olan baxışı.

Hər bir millətin ictimai həyatı üçün zəruri olan məsələlərdən biri də əxlaqdır. Əxlaq, bəşərin ömrü ilə bərabər və onunla birgə yaradılmışdır. Heç bir şüurlu insan asayişin təmin olunması, cəmiyyətin islah və inkişafı üçün əxlaqın zəruri olduğuna şübhə etmir. Hansı normal insan əhdə vəfa etməkdən, əmin-amanlıqdan və haqdan üz döndərərək öz xoşbəxtliyini xəyanət və haqsızlıqda axtarar? Əxlaqın dəyər və əhəmiyyəti barədə yalnız bunu demək kifayətdir ki, istər inkişaf etmiş, istərsə də geridə qalmış hər bir millət əxlaqi dəyərlərə böyük hörmət və ehtiramla yanaşır.

İnsan yaşadığı enişli-yoxuşlu həyatda bir sıra qanun-qaydalara tabe olub onlara riayət etməyi özü üçün zəruri hesab edir. O, müxtəlif zaman və şəraitlərdə yaşamasına baxmayaraq bir-birinə oxşar əxlaqi dəyərlərə yiyələnmiş və illər, əsrlər ötüb keçsə də bu günədək həmin dəyərləri qoruyub saxlaya bilməmişdir. Məşhur ingilis alimi "Samuel Smaylz" deyir: "Əxlaq dünyanı hərəkətə gətirən ən böyük qüvvədir. Əxlaq, insaniyyətin həqiqi tərifli olduğu üçün ən gözəl surətdə özünü büruzə verdikdə insanın təbiətini ən yüksək formada təcəssüm etdirir. Həyatın bütün sahələrində uğur və müvəffəqiyyətə nail olan və nisbi üstünlüyə malik olan şəxslər başqalarının diqqətini özlərinə cəlb edir və onların hörmət və ehtiramını qazanırlar.

Bütün gözəl xüsusiyyətləri özlərində cəm etdikləri üçün başqalarına örnək və nümunə olurlar. Əgər onlar bu dünyada olmazlarsa yaşamaq qeyri mümkün bir hala çevrilər. Bəşəriyyəti haqq və təqvatya hidayət edən bu şəxslər nur tək onların yoluna işıq saçır və səadətə çatmağa səbəb olurlar. Bunun üçün də onlara hər bir şəxsin hörmətlə yanaşması onun insanlıq borcudur. Cəmiyyət nə qədər ki, gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərə yiyələnəməyib, hüquq və siyasi ixtiyarları nə qədər geniş olsa da belə, yenə də tərəqqi və irəliləyişə nail ola bilməz və əgər hər hansı bir millət azad və başı uca yaşamaq istərsə heç də hökmən geniş əraziyə malik olmamalıdır. Çünki geniş əraziyə malik olsa da, bə`zən təkamül üçün lazım olan şəraitdən məhrum olur. Əxlaq və mə`nəviyyatdan məhrum olan hər hansı bir millət isə tez bir zamanda zəifləyərək süquta uğrayır. "

Yuxarıda qeyd olunanlar nəzəri baxımdan hamı tərəfindən yekdilliklə qəbul olunur. Lakin əməli olaraq həyata keçirilib-keçirilmədiyinə gəldikdə, insanların elmlə əməl arasında böyük fasilə yaratdıqlarının şahidi oluruq. Belə ki, insanların bir çoxu əxlaqi dəyərləri nəfsani istəklərə qurban verərək daim aldadıcı naz-ne`mətlər fikrində olurlar. Bəşəriyyət yaradıldığı ilk gündən özü ilə bir-biri ilə zidd olan xüsusiyyətlər gətirmişdir. Onun xeyirlə şərin mübarizə meydanı olan qəlbi qəzəb və şəhvət hissələrinə də hakim olmuşdur. Sair nəfsani istəklərin mənşəyi də məhz odur.

Bunun üçün də insan heç nədə ifrata varmamalı və sərt davranışını gözəl və ürəyəyatan əxlaqi dəyərlərlə

əvəz etməlidir. Bu bir həqiqətdir ki, yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərə malik olan insan gözəl davranışının tez bir zamanda müsbət nəticəsini görür. Lakin onun həqiqi müsbət nəticələrini Allahın qarşısında təslim və Onun əmrlərinə tabe olduqda görür. Psixoloqlardan biri deyir: "İnsanın hissiyyatları iki hissədən ibarətdir. Onun bir hissəsində təziqedic qüvvə, digər hissəsində isə müqavimət duyğuları özünə yer etmişdir. Müqavimət duyğularına güc gələ bilən hər bir qüvvə dərhal vücudumuza öz tə'sirini qoyur və bizi özünə tabe edir. "

Daxili hisslərinə nəzarət edib istəklərini ağıl və məntiqlə ayaqlaşdırmağa nail olan şəxslər, necə deyirlər, qəlblə ağıl arasında sülh bərqərar etmiş olurlar. Buna nail olan şəxslər təbii ki, xoşbəxtlik və səadət yolunu bir çox çətinliklər arasından sütlük göstərmədən azad iradə ilə qət etmişlər. Bəşər elm və texnikada ağılasığılmaz nailiyyətlər edib öz qüdrətini dənizin dərinliklərində də nümayiş etdirsə də, lakin hələ də müasir sivilizasiya çətinliklər qarşısında acizdir. Bu çətinliklər bəşəriyyəti hərc-mərcliyə, tamahkarlığa və nəzmsizliyə düçar etmişdir. Bütün bunların ən başlıca səbəbi isə ruhi düşkünlük və əxlaqi dəyərlərdən uzaq düşməkdir. Jul Roman deyir: Hal-hazırkı dövrdə elm çox inkişaf etmişdir, lakin daxili istəklərimiz hələ də özünün ibtidai mərhələsində dayanmışdır. Əgər onlar da elm və şüurumuzla çiyin-çiyinə irəliləseydi, deyə bilərdik ki, fikir və iradədən

meydana gələn mədəniyyət də inkişaf etmiş və tərəqqiyə nail olmuşdur.

Bəli, əxlaqi dəyərlərə üstünlük verməyən mədəniyyət onun görüşlərinə birdəfəlik xətt çəkmiş olur və nəticədə öz əli ilə özünə quyu qazmış olur. Cəmiyyətdə nöqsan və bədbəxtçiliklərin mövcud olması onun əxlaqi dəyərlərə ehtiyac duyduğundan xəbər verir. Əxlaq isə yorğun və heç bir taqəti olmayan mədəniyyətə yeni bir həyat bəxş edir.

YALANIN VURDUĞU MÜXTƏLİF ZƏRƏRLƏR

Düz danışmaq nə qədər gözəl və xeyirlidirsə, yalan danışmaq da bir o qədər zərərli və xoşagəlməzdir. Düz danışmaq ən gözəl xüsusiyyətlərdən biri, yalan danışmaq isə ən pis və xoşagəlməz xüsusiyyətlərdəndir. Dil, qəlbin sirrini deyən və daxili hissləri bəyan edən bir vasitədir. Yalana həsəd və ədavət səbəb olduqda, verdiyi nəticələr olduqca ağır və acınacaqlı olur.

Əgər dil yalan danışmağa adət edərsə, viranedicu tufantək insanın şəxsiyyətinə ağır zərbə vurub onun şərəf sarayını qarət və yerlə yeksan edir.

Yalan insanda xəyanət və nadanlıq ruhiyyəsini gücləndirir və vicdan alovunu onun qəlbində söndürür.

Yalan birlik və həmrəyliyə son qoyub cəmiyyətdə ixtilaf və qarşıdurma köklərini salır. İnsanın haqdan uzaq düşməsinə səbəb olan əsas amillərdən biri də

onun həqiqətdən uzaq olan iddialarıdır. Hər is insanlar öz məqsədlərinə çatmaq üçün öz yalanları ilə həqiqətin üzərinə qalın pərdə çəkər və şirin dillərini işə salaraq sadələvəh insanları özlərinə əsir edərlər.

Yalançı insanlar özlərinə fikirləşməyə macal vermirlər və kimsənin onun dediklərindən aqah olmadığını güman etdiyi üçün heç nəyin dərinliyinə varmırlar və bunun üçün söhbətlərində dəfələrlə səhvə yol verir və bir-birinə zidd olan sözlər deyirlər. Nəticədə isə böyük rüsvayçılıqla üzləşib xəcalət çəkməli olurlar. Demək; "Yalançının yaddaşı olmaz"- misalı heç də əsassız deyildir.

Cəmiyyətin əxlaqına ağır zərbə vuran bu xoşagəlməz xüsusiyyətin meydana gəlməsinə səbəb olan əsas amillərdən biri də "məsləhət görülmə yalanlar" adını almış yalanlardır. Camaat adətən həqiqətin üzərinə pərdə çəkmək və öz xoşagəlməz işlərinə don geydirmək üçün ona arxalanırlar. Lakin onlar bunu bilməlidirlər ki, din və məntiq buna yalnız bə`zi hallarda icazə verir. Məsələn, əgər hər hansı bir müsəlmanın canı, malı və ya namusu xətlə üzləşərsə, əldə olan imkanlardan istifadə edib - hətta yalan danışmalı olsa da belə - onun canını və ya ona aid olan şeyləri (mal və namusu) qarşılaşdığı təhlükədən qorunmalıyıq. Lakin eyni zamanda həddi aşaraq ifrata da varmamalıyıq. Əgər bunun əhatə dairəsini genişləndirib öz istək və maraqlarımız üçün də istifadə edəriksə, artıq məsləhətli yalan üçün heç bir səbəb olmayacaqdır.

Məşhur yazıçılardan biri deyir: "Hər şeyin bir dəlili vardır və görülən hər bir iş üçün dəlil gətirə bilərik. Hətta cani və cinayətkarlar belə mühakimə olunduqları zaman özlərini müdafiə etmək üçün müxtəlif dəlillərə əl atırlar. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, bütün yalanlar məsləhət üzündən deyilir, yəni yalan deyən şəxs ilk növbədə öz şəxsi mənfəətini nəzərdə tutur və əgər heç bir mənfəət nəzərdə tutulmazsa, deyilən yalanlar heç bir əhəmiyyət kəsb etməyib başqaları üçün də bir o qədər təhlükəli olmayacaqdır. İnsan fitri olaraq öz şəxsi mənafeyi ilə müvafiq olan hər bir şeyi xeyirli hesab edir. Deməli, nə qədər ki, insan düz danışmaqla şəxsi mənafeyinə xələl gələcəyini təsəvvür edir, yalanın ona xeyir verdiyini görüb yalan danışmağa başlayacaqdır. Çünki, o yalanda xeyir və mənfəət, düz danışmaqda isə zərər görür.

Bunu da unutmamalıyıq ki, yalan olduqca böyük bir təhlükədir. Lakin yalan danışmağa lazımı şərait yaranar və yalan danışmaqla meydana gələn təhlükə aradan qaldırılırsa, əksinə olaraq təhlükəyə səbəb olan şəxslərə ağır zərbə vurulmuş olunur.

Bəyan azadlığı, fikir azadlığından daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Çünki, tərzi-təfəkkürdə hər hansı bir çətinlik meydana gəldikdə yalnız şəxsin özünə mənfəti təsir göstərir. Lakin bəyan azadlığı ictimai məsələləri əhatə etdiyi üçün xeyir və zərər də hamıya şamil olur.

Qəzali deyir: "Dil, Allahın bizə bəxş etdiyi böyük ne'mətlərdən biri və olduqca incə və zərif bir bədən üzvüdür. Bu bədən üzvü çox kiçik olsa da, lakin onu idarə etmək və buraxdığı səhvləri bərpa etmək çətin və ağır olur.

Çünki küfr və iman məhz onun şəhadət verməsi ilə aşkar olur və bu iki şey (küfr və iman) insanın Allaha tabe olub və ya Ona qarşı çıxmasından xəbər verir. Dilin şərrindən yalnız o kəslər yaxa qurtara bilir ki, onu din yüyəni ilə əlində saxlayıb yalnız dünya və axirətinə xeyir verəcəyi təqdirdə buraxmış olsun.

"Yalanın, uşaqların zəhnində yer etməməsi üçün heç vaxt onlara yalan deməməliyik. Çünki uşaqlar adətən ünsiyyətdə olduqları şəxslərin rəftar və davranışlarını götürürlər. Əgər yalan uşağın tərbiyəsində ən başlıca rol oynayan ev mühitinə nüfuz edərsə və valideynlərin rəftar və davranışları da əxlaqi dəyərlərin tam ziddinə olarsa, heç vaxt uşaq düzgün tərbiyə ala bilməyəcəkdir. Moris Teylisin dediyi kimi: "Düzgün danışmağa, həqiqət barədə fikirləşməyə və yalnız həqiqət ardınca getməyə adət etmək yalnız o kəslərin işidir ki, uşaqlıqdan belə tərbiyə olunsunlar. "

DİNİN YALANA OLAN BAXIŞI

Nəhl surəsinin 105-ci ayəsində Qur`ani-Kərimin yalana olan mənfi münasibəti və yalançının həqiqi müsəlman cəmiyyətindən uzaq olması barəsində deyilir: "Yalanı ancaq Allahın ayələrinə inanmayanlar uydururlar."

Peyğəmbər (s) buyurur: "Sizləri düz danışmağa tövsiyə edirəm. Bu bir həqiqətdir ki, düzlük insanı xeyirxahlığa, xeyirxahlıq isə insanı cənnətə qovuşdurur. Yalnız həqiqəti deyib, həqiqət axtaran şəxslər Allah-taalanın nəzərində düz danışanlardan hesab olunurlar. Yalan danışmaqdan çəkinin. Yalan insanı günaha, günah isə insanı cəhənnəmə sürükləyir. Yalan danışan şəxslər isə Allahın nəzərindən düşər və Onun dərgahında yalançılardan hesab olunurlar."

Yalançı şəxslərin ən bariz xüsusiyyətlərindən biri də başqalarının dediklərinə gec inanmalarıdır. Peyğəmbər (s) dən bu haqda nəql olmuş hədisdə deyilir: "Düz danışan şəxslər başqalarının dediklərinə tez inanar, yalançı şəxslər isə başqalarını da yalançı hesab edər. "

Samuel Smaylz deyir:

"Bə`ziləri özlərinin xoşagəlməz xüsusiyyətlərini başqaları ilə müqayisə edirlər. Lakin bilməliyik ki, başqaları rəftar və davranışlarımızı ayna tək özündə əks etdirir və onlarda müşahidə etdiyimiz yaxşı və ya pis davranışlar bizim öz rəftar və davranışlarımızdır ki, onlarda in'ikas olunmuşdur."

Əxlaqi dəyərlərə yiyələnən hər bir şəxs heç vaxt yalan danışib özünü günah çirkabında aludə etməz. Yalançı şəxslərin zahir və batınində haqq yoldan uzaq olan psixoloji çatışmazlıq vardır. Yalana, özlərində zəiflik və süstlük hiss edən şəxslər əl atırlar. Yalan, qorxaq və bacarıqsız şəxslərin sığınacaq yeridir. Əli (ə) bu barədə buyurur:

"Əgər əşyaları oxşarlıq və bir-birlərinə olan bağlılıq baxımından kənar-kənara qoysaq, düzlük şücaətin, yalan isə qorxaqlığın kənarında duracaqdır."¹

Raymon Piç deyir:

"Yalan, bacarıqsız insanların ən gözəl müdafiə və təhlükədən qorunma vasitəsidir. Bunun üçün də ağdərili insanların tabeçiliyində olan müxtəlif qara dərili millətlər arasında yalan daha çox yayılmışdır. Yalan, zəiflik və bacarıqsızlığın təcəllisidir. Uşaqdan: "konfetlərə sən dəymisən?", ya "güldanı sən sındırmısan?" – deyə soruşduqda, e`tiraf etdikdə cəzalandırılacağını bildiyinə görə" – xeyr, mən etməmişəm" deyərək özünü müdafiə etməyə məcbur olacaqdır."

Əli (ə) başqa bir yerdə düz danışmağın üstünlük və verdiyi müsbət nəticələr barədə buyurur: "Düz danışan şəxslər üç şeyi əldə edirlər: camaatın e`timadını qazanar, onu səmimi dost kimi qəbul edər və qəlblərində böyüklüyünə yer verərlər."²

İslam insanın fəzilətini onun düzlüyündə və düz danışmağında görür.

İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur:

"Bə`zilərinin çoxlu namaz qılıb oruc tutmalarına aldanmayın. Çünki, ola bilsin onlar buna vərdiş etsin və vərdiş etdikləri şeydən əl çəkmək onlar üçün çətin olsun. İnsanları əmanətə vəfadar olmaları və düz

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 605.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 876.

danışmaları ilə sınaqın və bir-birləri ilə müqayisə edin.
"1

Əli (ə) buyurur: "İnsan üçün ən pis xüsusiyyət yalan danışmaqdır."2

Samuel Smaylz deyir: "İnsana yaraşmayan xüsusiyyətlərdən ən pisi yalan danışmaqdır. Düzlük və səadət insanın yeganə məqsədi olmalı və heç vaxt onu digər məqsədlərinə qurban verməməlidir."

İslam, bütün əxlaqi proqramlarını iman üzərində qurmuşdur və onu bəşəriyyətin səadət və xoşbəxtliyi üçün ən başlıca amil hesab etmişdir. Əxlaqsız iman - Dekartın dediyi kimi - bataqlıq üzərində tikilən saraya bənzəyir. Alimlərdən başqa biri isə bu barədə deyir: "Dinsiz əxlaq, qayalıq və ya kolluğa düşmüş və orada quruyan toxuma bənzəyir. Ən gözəl əxlaq belə, əgər dindən ilham almazsa, hərəkətsiz ölümək kimsəyə fayda verməz."

Din qəlb və şüur adlanan iki daxili ölkəyə hökmranlıq edir. Elə buna görə də sülh və asayiş mərkəzi qəlb və beyinin özüdür. İnsanda dinə maraq və rəğbətin artması maddiyyatın nüfuzunun zəifləməsinə səbəb olur. Bu isə insanla bir çox xoşagəlməz xüsusiyyətlər arasında böyük bir maneə yaradır. İman və təqvatə arxalanan şəxs daim aramdır və müəyyən hədəfə malik olur. İslam, iman və əxlaqi dəyərləri insanın şəxsiyyəti üçün me`yar tə`yin etmiş və eyni zamanda onların güclənməsinə böyük diqqət

¹ Usuli Kafi səh. 460.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 170.

yetirmişdir. Müsəlmanın sözlərinə dəyər verən də məhz imandır. Belə ki, şər'i qanunlara əsasən hər bir müsəlman özünü müdafiə etmək və ya hər hansı bir mətləbi sübuta yetirmək üçün and içmək və ya şəhadət verməklə irəli sürülən iddia və mətləbin sübuta yetirilməsinə son qoya bilər.

Mə'lum məsələdir ki, əgər bu kimi hallarda yalana əl atılarsa, dəyən zərəri nə bağışlamaq olar nə də aradan qaldırmaq. Demək, yalan nə qədər böyük olarsa, dəyən zərəri və günahı da bir o qədər ağır və böyük olar. İmam Həsən Əskəri (ə) yalanın bütün pisliklərə səbəb olması haqda buyurur: "Bütün pisliklər bir evə yığılmışdır və bu evin açarı da yalandır."¹

Dediklərimizə dahada aydınlıq gətirmək üçün diqqətinizi Peyğəmbərin (s) bu barədə verdiyi göstərişlərə cəlb etmək istəyirik. Rəvayətlərdən birində deyilir: "Günlərin biri bir şəxs Peyğəmbərin (s) yanına gəlib ondan xoşbəxtlik və səadətə çatmaq üçün tövsiyələr etməsini xahiş edir. Peyğəmbər (s) onun xahişini qəbul edib bu qısa cümlə ona cavab verir: "Hər zaman həqiqəti de və yalandan uzaq ol! "Şəxs cavabını eşidib gədir. Onun özü sonralar e'tiraf edərək deyirdi: "Mən əvvəllər olduqca bədxasiyyət bir insan idim. Peyğəmbərin (s) dediklərini eşitdikdən sonra isə onların hamısını kənara qoydum. Belə ki, məndən gördüyüm işlər barədə soruşduqda, bundan sonra hər şeyi açıb düz deyər və sirmimi aşkar edərdim və

¹ Camius-səadət, 2-ci cild, səh. 318.

beləliklə böyük rüsvayçılıqla üzləşərdim. Bunun üçün də özümə haqq qazandırmaq və eybimi ört-basdır etmək üçün yalan danışmalıydım ki, bu zaman da Peyğəmbərin (s) buyuruğuna əməl etməzdim. Mən Peyğəmbərin (s) dediklərini eşitdikdən sonra tə`xirə salmadan icra etməyə başladım və nəticədə günah və pisliklərdən uzaqlaşib qəlbimi günah çirkabından çıxara bildim." Bəli, həqiqəti deyən və düz yolda olan şəxslər həyatda bütün ağrı-acılardan, iztirab və nigarançılıqdan uzaq və daim yüksək əhval-ruhiyyədə olurlar.

Deməli, din və dünya baxımından yalanın qoyduğu mənfi tə`sirləri araşdırmaq şüurlu insanlar üçün ən böyük ibrət və həyat dərsidir. Həqiqi kamal isə iman və əxlaq sayəsində təcəlli tapır, həqiqi kamal olmayan yerdə isə nə asayiş olar, nə də səadət.

BEŞİNCİ FƏSİL

NİFAQ

1-Şəxsiyyətimizi tərbiyə etməyə çalışmalıyıq.

2-Ən pis əxlaqi xüsusiyyətlər.

3-Nifaq evini yandırın!

İnsanın səadət və xoşbəxtliyə çatmasını, təmin edən və onu zینətləndirən ən mühüm amil onun "şəxsiyyətidir". Bu qiymətli xəzinə insanın həyatına əzəmət bəxş edərək onu ən yüksək məqam və tərəqqiyə çatdırır. Bəşər, insan olmaq baxımından bir-birləri ilə bərabər olsalar da, şüur, tərz-i-təfəkkür, psixoloji vərdiş və əxlaqi xüsusiyyətlər baxımından bir-birlərindən fərqli olurlar. Elə insanları bir-birlərindən ayıran, onlara dəyər və üstünlük verən şey də onların "şəxsiyyətidir".

Digər tə`siredici amillərdən fərqli olaraq şəxsiyyətin qoyduğu tə`sir bir başa və daimi olur.

Bəşər bu dünyaya əxlaqi xüsusiyyətlərini daha da təkmilləşdirmək, şüur və tərz-i-təfəkkür səviyyəsini təkamülə doğru istiqamətləndirmək üçün qədəm qoymuşdur. Buna nail olduqda o, özünün insani vəzifələrinin nədən ibarət olduğunu dərk edib, onu ən gözəl səviyyədə icra etməyə müvəffəq olur.

Sağlam bir şəxsiyyətə yiyələnmək və daxil qüvvələrin səadətə doğru istiqamətləndirilməsi cəmiyyət üzvlərinin hər birinin öz qarşısına qoyduğu ən başlıca məqsəd olmalıdır. İnsan bu yolda nə qədər çox fəaliyyət göstərərsə müvəffəqiyyətə də bir o qədər çox ümid bəsləyə bilər. Çünki, yüksək şəxsiyyətdən savayı heç bir şey insanın mənafeyini təmin edə, onu səadətə qovuşdura və təlatümlə dolu olan həyat dənizində üzməyə hazır edə bilməz.

"Şopen Hauer" deyir: "Şəxsiyyətlərin bir-birlərindən fərqlənməsi təbii bir haldır və onun insanların səadət və ya bədbəxçiliklərinə qoyduğu təsir insanların qoyduqları qanunlardan irəli gələn ixtilafın qoyduğu təsirdən olduqca çoxdur. İnsanın şüur, güc, mə'nəvi saflıq və bu kimi üstün xüsusiyyətləri həyatda əldə olunması mümkün olan var-dövlət, vəzifə və dərəcə kimi üstünlüklərlə müqayisə olunmazdır. Şüurlu bir insan yalnız bir guşəyə çəkilərək fikir və xəyala dalmaqla ən şirin duyğuları özündə hiss edə bilər. Lakin cahil və nadan insanlar həyatlarında nə qədər dəyişiklər aparıb, müxtəlif tədbirlərə əl atsalar da ruh və cisimlərinə əzab verən ağrıdan yaxa qurtara bilmirlər."

İnsanın səadət və xoşbəxtliyə nail olmasına səbəb olan ən başlıca amillərdən biridə ağıl və şüurun güclü fəaliyyətidir. Bunun üçün də biz bu amili qoruyub saxlamaq üçün yiyələndiyimiz mə'lumatları daha da genişləndirməliyik.

Şəxsiyyətin gücləndirilməsi üçün atılan addımlardan biri də daxili istedad və bacarıqlardan istifadə və bəhrələnməyin yolları ilə tanış olmaqdır. Bunun üçün insan qarşısına çıxan bütün maneələri dəf etməli və bütün xoşagəlməz xüsusiyyətlərdən uzaq olmağa çalışmalıdır. Lakin o, özünün həqiqi dəyərini dərk etməyincə, heç bir müvəffəqiyyət əldə edə bilməz. Belə olduqda isə vücudunda səmərəli dəyişikliklər aparıb xoşagəlməz ünsürlərdən uzaqlaşması qeyri-

mümkün bir hala çevrilir. O, nəinki təkamülə nail olmur, əksinə daha da tənəzzülə uğrayır.

İnsanın rəftarı və dediyi sözlər qəlbinin dərinliklərindən gəlməyincə heç bir dəyər və əhəmiyyət kəsb etməyəcəkdir. Şəxsiyyətin formalaşaraq sabit hal almasını yalnız o zaman bilmək olar ki, ruhun və qəlbin dərinliklərindən mənşə'lənsin. Şərəf və təkamül nişanələri də məhz belə olduqda özünü büruzə verir. Qeyri-sabit şəxsiyyət isə hər şeydən daha çox mənfi tə'sir bağışlayıb, öz ağrı-acıları ilə insanı uçuruma sürükləyər.

ƏN PİS ƏXLAQİ XÜSUSİYYƏTLƏR

Ən xoşagəlməz əxlaqi xüsusiyyətlərdən biri də "nifaq və ikiüzlülükdür." Azadlıq və səadətə layiq və ən yüksək məqama çatmağa qadir olan insan yalan və vəfasızlıq kimi xoşagəlməz xüsusiyyətlərə aludə olduqda, nifaq və ikiüzlülük yoluxucu xəstəlik kimi insanın bütün vücudunu bürüyür. Nifaq, insanın vücudunda bir çox əxlaqi xüsusiyyətlərin meydana gəlməsinə böyük maneə yaradır. Nəfsani təkamülün qarşısını alan hər bir şey isə ruhi təkamül və xoşbəxt həyatla kəskin şəkildə müxalifət edir.

Nifaq insanın şərəf və mə'nəviyyatına ağır zərbə vurur. Əxlaqi dəyərlərin aradan getməsinə səbəb olmaqla yanaşı, insanın müvəffəqiyyəti üçün zəruri olan e'timadın əvəzinə qəlbə iztirab və bədbinlik toxumu səpir.

Fırıldaqçı və hiyləgər şəxslər böyük məharətlə özlərini hamıya sevdilir və xeyirxah bir insan kimi tanıtdırmağa nail olur. Ruhi bağlılığı olmadan zahirdə iki nəfər küsülünün hər biri ilə səmimi münasibətlər yaradıb riyakarlıqla birinin tərəfini saxlayır, digərinə qarşı isə müxalif mövqə tutaraq ixtilafın daha da dərinləşməsinə səbəb olurlar.

Bəli! Zahirdə camaatın rəyi ilə müvafiq olub, lazım gəldikdə isə həqiqətdən boyun qaçırmaq münafiq və ikiüzlü şəxslərin ən bariz xüsusiyyətlərindəndir.

Hansı cəmiyyətdə olursa-olsun, münafıqlar düşmənlərdən daha təhlükəli olurlar. Dahi şəxslərdən biri deyir: "Düşmən həm zahirdə, həm də batində öz çirkin niyyətlərindən əl çəkməz. Çünki düşmənçiliyin yalnız bir rəngi vardır. Kaş ki, dostlar da düşmənlər tək qətiyyətli olaydılar! Şübhəsiz ki, münafiq və riyakar dostlar düşməndən daha pisdirlər."

Münafıqlar şərəfli həyatdan məhrum olan şəxslərdir. İkiüzlülüyə adət edən şəxslər heç vaxt ünsiyyətdə olduğu insanların qəlblərində özlərinə yol tapa bilməzlər. Həqiqəti gizli saxlamağa cəhd etdikləri üçün daim rüsvayçılıqla üzləşər və öz əməlləri ilə iç üzlərini büruzə verərlər. İctimaiyyətin bədbəxtçiliyinə səbəb olan amillərdən biri də cəmiyyətin müxtəlif təbəqələri arasında hiylə, riyakarlıq, yalan və e'timadsızlığın baş alıb getməsidir. Nifaq cəmiyyətə yol tapıb qəlblərdə özünə yer etdiyi zaman camaatın mə'nəviyyatına ağır zərbə vurmaqla yanaşı, cəmiyyəti bütünlüklə öz arxasınca çəkib uçuruma sürükləyir.

Samuel Smaylz deyir: "Yaşadığımız dövrün ictimai və siyasi adamlarının əxlaqı uçurum və pozğunluğa doğru gedir.

Bu günlər şəxsi qəbul otaqlarında deyilən sözlər tribunlarda söylənilənlərdən olduqca fərqlidir. Ümumi məclislərdə camaatın rə'y və təklifləri tərif olunur, şəxsi yığıncaqlarda isə istehza və məsxərə olunur. İnsanın vicdanı bu günlər başqa vaxtlardan daha çox əziyyət çəkir. Onların şəxsi mənafeləri isə məslək və məramla bir anda olsun ayaqlaşmayıb daim dəyişməkdir. Beləliklə, riyakarlıq mənfi xüsusiyyətlər cərgəsindən çıxıb adi hala çevrilir. Əgər üst təbəqə riyakarlığa adət edərsə, alt təbəqə də onlardan geri qalmamağa çalışır. Çünki onlar üst təbəqəni özlərinə örnək götürürlər və beləliklə, riyakarlığa adət etməyə başlayırlar. Bu günlər əldə olunan şan-şöhrət insanın gözəl xüsusiyyətlərindən xəbər vermək əvəzinə, bir çox hallarda onun mə'nəvi düşkünlüyündən xəbər verir. Rus atalar məsəlində deyilir: "Möhkəm fəqərə sümüyü olanlar heç vaxt yüksək dərəcələrə çatmayacaqdır. "Lakin şan-şöhrət, maddiyyat vurğunu olanların fəqərə sümüyü külək əsən tərəfə əyilir və nəfsani istəklərdən tam asılı vəziyyətdə olur. Aldatma, həqiqəti ümumi kütlədən gizlətmə və zahirdə alt təbəqənin istəyi əsasında hökm vermə, ən pisi isə ictimai münaqişələr yaratma vasitəsilə əldə olunan şan-şöhrət sağlam mə'nəviyyata malik olan şəxslərin nəzərində ən mənfur bir hərəkətdir. Həmin şəxslərə isə onlar heç bir dəyər və əhəmiyyət verməzlər. "

Saf mə'nəviyyat və insaniyyətdən xəbər verən nişanələrdən biri də düzlük və səadətdir. Sağlam ruhdan mənşə'lənən tapan bu yüksək xüsusiyyət insanın şəxsiyyətinə birlik bəxş edir. Həmçinin, sülh və əmin-amanlığı tə'min etməklə yanaşı, cəmiyyəti güclü və həmahəng edir. Təbii ki, insan özünün sadıq dostlarına daha çox səmimiyyət və mehr-məhəbbətlə yanaşır. Onun bu şəxslərə qarşı səmimiyyəti nə qədər güclü olarsa, münafiq və ikiüzlülərə qarşı da bir o qədər çox nifrət bəsləyər.

NİFAQ EVİNİ YANDIRIN

İslamın sür'ətlə irəlilədiyi illərdə mövqeyiyyətlərinin ciddi təhlükəylə üzləşdiyini görə münafıqlar islamı aradan götürmək üçün digər müxalif cərəyanlardan daha çox fəaliyyət göstərməyə başlayırlar. Zahirə Peyğəmbərlə (s) əhd-peyman bağlasalar da, əməldə əmrə tabe olmaqdan boyun qaçırar və ya müsəlmanları istehza edərək, onlarda ruhi düşkünlük yaratmağa çalışırdılar. Sağlam əxlaq və mə'nəviyyatdan məhrum olan bu azlıqlar müsəlmanların Peyğəmbərə (s) olan iman və sədaqətlərini görə bilmirdilər. Onların başında duran "Əbu Amir Rahib" adlı şəxs Peyğəmbərlə (s) Mədinəyə hicrət etməzdən əvvəl yəhudi və nəsrani məzhəblərinə rəhbərlik edirdi. Tutduğu mövqeyiyətə görə cəmiyyətdə güclü nüfuza malik olan bu şəxs hələ çox-çox əvvəllər dəfələrlə camaata Peyğəmbər (s) in zühur edəcəyindən xəbər verərdi. Peyğəmbər (s) Məkkədən Mədinəyə hicrət etdikdən sonra İslamı

qəbul edir, lakin Peyğəmbərin (s) nüfuzunun artmasıyla tutduğu mövqeyiyətdən məhrum olacağını görüb dözmür və Məkkəyə gəlir. O, burada İslam və müsəlmanlara qarşı əks-təbliğata və yerli əhalini onlara qarşı təhrik etməyə başlayır. Müşriklərlə birlikdə müsəlmanlara qarşı bir neçə döyüşdə iştirak edir, lakin heç bir nəticə əldə edə bilməyib oradan Ruma (İtaliyaya) qaçır. Rahib, burada da öz çirkin niyyətlərindən əl çəkməyib İslamı aradan götürmək üçün bir neçə təhlükəli tədbirə əl atır. Planlarını həyata keçirmək üçün Mədinədəki havadarlarına orada məscid tikməyi əmr edir.

Lakin Peyğəmbərin (s) icazəsi olmadan bunun həyata keçirilməsi qeyri-mümkün idi. Bunun üçün də münafıqlərə rəhbərlik edən şəxslərdən biri Peyğəmbərdən (s) icazə alır. Nəhayət icazə verilir və məscidin tikintisi başlanır. Peyğəmbər (s) "Təbuk" döyüşündən qayıtdıqdan sonra münafıqlər ona qarşı sui-qəsd hazırlayır və məscidin açılışına dəvət edirlər. Lakin Peyğəmbər (s) onların belə bir çirkin niyyətlərindən agah olub məscidə getməkdən imtina edir və oranı Allahın əmri ilə "Zirar" (zərərli yer) adlandırır. Orada hər hansı bir tədbir və yığıncaq keçirməyi qadağan edərək "Nifaq evinin" yandırılmasını əmr edir.

Qur`ani-Kərim bu kimi mənfi ünsürlərə qarşı kəskin və barışmaz mövqe tutaraq onların iç üzlərini beləcə açıqlayır. "İsanlar içərisində elələri də var ki, iman gətirmədikləri halda "Biz Allaha və qiyamət gününə

iman gətirdik"-deyirlər: Onlar elə güman edirlər ki, (qəlblərində olan küfrü gizlətməklə) Allahı və mö'minləri aldadırlar. Bilmirlər ki, əslində ancaq özlərini aldadırlar. Onların ürəyində nifaq və həsəd mərkəzi var. Allah onların (şəkk, kin və nifaq) mərkəzini daha da artırır. Yalan dedikləri üçün onlar şiddətli bir əzaba düçar olacaqlar.

Onlara yer üzündə (küfr və günah işlədərək, mö'minləri aldadaraq) fəsad törətməyin!"-deyildikdə, "İslahedicilər yalnız bizik – deyə cavab verərlər. Ağah olun ki, fəsadedicilər yalnız onların özləridir və lakin (bunu) dərk etmirlər."¹

Nifaq və ikiüzlülük bir növ ruhi xəstəlik və acizlikdir. Əli (ə) bu haqda buyurur: "Münafıqlərdən uzaq olun, çünki onlar özləri haqdan uzaq düşmüşlər və başqalarını da bu yola sürükləyirlər. Zahirədə sağlam görsənsələr də bir növ ruhi xəstəliyə düçar olmuşlar."²

Helen Şaxter deyir:

"Bə`ziləri yalnız özlərini tanıtdırmaq üçün kimlərə qarşısa müxalif mövqe tutub onlarla düşmənçilik edərlər. Yə`ni hansı əqidədə olduqlarını bilmədən belə, heç bir əsası olmadan, başqalarına yersiz iradlar tutmağa çalışırlar. Çünki onlar üçün ən dözülməz hal kimsənin onlarla e`timad etməməsi və diqqət mərkəzində qalmamalarıdır. Məhz bunun nəticəsində

¹ Bəqərə surəsi 8-ci və 11-ci ayələr.

onlar başqalarına qarşı müxalif mövqe tutar və öz çirkin niyyətlərindən əl çəkməzlər. "

Əli (ə)-dan nəql olmuş başqa bir rəvayətdə deyilir: "Münafıqların cözləri aldadıcı, batinləri isə xəstə olar. "¹

Münafıqların daim arxalanacaqları yer olmadığı üçün, heç bir məqsəd və hədəfi olmayan həyat tərzini sürürlər. Peyğəmbər(s) onların belə bir mənasız həyat tərzləri haqda belə buyurur: "Münafıqlar iki sürü arasında sərgərdan qalan quzuya bənzərlər. "²

Onların əlamət və nişanələri barədə isə buyurur: "Münafıq o kəslərdir ki, danışdıqları vaxt yalan deyər, xəyanət edər və bağladıqları əhd-peymanə vəfa etməzlər. "³

İmam Baqir (ə) buyurur: "İnsanın ikiüzlü və yalançı olması çox pis bir haldır. Belələri dostları ilə birlikdə olduqda onları tərifləyər, ayrıldıqdan sonra isə tənqid edərək onların ünvanlarına xoşagəlməz sözlər deyirlər. Dostları nailiyyət əldə etdikdə həsəd və paxıllıq edər, onlar hər hansı bir çətinliklə qarşılaşdıqda isə tək qoyar və kömək etməkdən boyun qaçırlar. "⁴

Münafıqların ən bariz xüsusiyyətlərindən biri də daim özlərini müdafiə edib başqalarını borclu çıxarmalarıdır. Əli (ə) onların belə bir mənfur

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 60.

² Nəhcül fəsahə səh. 462.

³ Biharul Ənvar 15-ci cild səh. 30.

⁴ Bihrul Ənvar 15-cild səh. 172.

xüsusiyyətləri haqda buyurur: "Münafiq və ikiüzlü şəxslər daim özlərini haqlı bilərək müdafiə edər, camaatı isə tənqid atəşinə tutaraq istehza edərlər. "¹

Samuel Smaylz deyir:

"Riyakar insanlar daim özlərini düşündükləri üçün heç vaxt başqaları barədə fikirləşməzlər. Bu hiss onlarda o qədər güclü olur ki, özlərini hamıdan uca və üstün tutmağa başlayırlar. "

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Loğman oğluna belə dedi: "Münafiq o kəsdir ki, dediyi sözlər və gördüyü işlər fikri ilə bir olmayıb, aşkarda gördüyü işlər gizlində gördüyü işlərin tam əksinə olsun. "²

İnsanın şüur və təfəkkürü onun daxilindən xəbər verir. Əgər birisi cildə girərək ruhiyyə və riyakarlığını gizlətmək istərsə, heç bir şey əldə edə bilməz, əksinə özünün iç üzünü açacaqdır.

Günlərin birində bir şəxs İmam Sadiq (ə)-a deyir: "Tanışlarımdan biri məni görməyə gəldi və mənimlə son dərəcə səmimi rəftar etdi. Onun dediklərinin həqiqət olduğunu necə müəyyən edə bilərəm? İmam Sadiq (ə) cavabında buyurdu: "Əgər onun məhəbbəti sənə qəlbində özünə yer edibsə, bil ki, söylədiklərini səmimi-qəlbdən demişdir və həqiqətdir. Yox, əgər soyuqluq hiss edərsinizsə, bilin ki, aranızda ayrılıq düşmüş, ruh və əqidənizdə dəyişiklik baş vermişdir. "³

Doktor Marde deyir:

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 88.

² Biharul Ənvar 15-ci 3-cü hissə səh. 30.

³ Vafi 3-cü cild səh. 106.

"Əgər belə təsəvvür edirsiniz ki, özünüzü başqalarına quru dillə tanıda biləcəksiniz, bilin ki, bununla yalnız özünüzü aldatmış olacaqsınız. Başqaları sizin barənizdə siz düşündüyünüz kimi fikirləşmirlər. Onlar sizi əxlaq və daxili xüsusiyyətlərinizlə tanıyırlar. Sizinlə ünsiyyətdə olan şəxslər tərzi-təfəkkürünüzün sağlam olub-olmamasını hiss edirlər. Danışmadıqda belə onlar sizin hədəf və məqsədlərinizdən əgah olurlar və sizin barənizdə elə bir qəti fikirdə olurlar ki, nə qədər e`tiraz etsəniz belə, öz fikirlərindən dönmürlər. Bə`zən birinin başqa birisi barədə "Filankəsi görməyə gözüm yoxdur, ondan xoşum gəlmir"- dediyini eşidirik. Bu sözləri deyən şəxs nəzərdə tutduğu şəxsdən gülərlüzlük və mehribançılıq görsə də, onun kim olduğunu hiss etdiyi üçün yenə də sevmir və mümkün qədər uzaq olmağa çalışır. Bütün bunlar müxtəlif tərzi-təfəkkürdən irəli gəlir və biz özümüz də başqalarında belə bir tə`sir qoya bilirik. Bizim hiss etdiyimiz və fikirləşdiyimiz şeylər gözəgörünməz dalğalar kimi ətrafımızda pərakəndə olur. "

Əli (ə) buyurur: "Sağlam mə`nəviyyat və tərzi-təfəkkür danışan dildən daha yaxşıdır. Bütün bunlar insanın kim olduğundan xəbər verir. "¹

Əlbəttə, bilməliyik ki, nifaq dedikdə həm əqidə və əxlaqda, həm də rəftar və davranışda müşahidə olunan nifaqların hamısı nəzərdə tutulur. İslam, müsəlman

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 501.

cəmiyyətini birlik və həmrəyliyə də`vət etmiş və onları səmimiyyətə, nifaq və riyakarlıqdan uzaq olmağa sövq etmişdir.

ALTINCI FƏSİL

QEYBƏT

- 1-Günaha aludə olmuş cəmiyyət.
- 2-Qeybətin qoyduğu mənfi tə`sirlər.
- 3-Bu ruhi xəstəliyin meydana gəlmə səbəbləri və onun müalicəsi.
- 4-Din, əxlaqi pozğunluqlarla mübarizə aparır.

Bu günkü ictimaiyyətin mə'nəviyyatsızlıq, əxlaqi və ruhi pozğunluqlar dənizində təlatümə uğramağı kimsədən gizli deyildir. Bəşər maddi ehtiyaclarının tə'min olunmasında nə qədər böyük nailiyyətlər əldə etmişsə, bir o qədər də əxlaqi dəyərlərdən uzaq düşərək tənəzzülə uğramışdır. Bütün bunlar isə ictimai mühitin öz axarından çıxaraq, yaşamaq üçün sağlam ab-havadan məhrum olmasına gətirmişdir. Yaranmış belə bir şəraitdə iztirab və narahatçılıqlardan yaxa qurtarmağa can atan cəmiyyət bir daha pisliklərə üz tutur və narahatçılıqlarını aradan qaldırmaq üçün özlərini mə'nəviyyatsızlıq girdabına atır. Belə bir cəmiyyətdə isə səadət günəşinin doğması qeyri-mümkün bir haldır.

Sanki cəmiyyət üzvləri bütün məs'ulyyətləri öz üzərlərindən atmış və bir-birləri ilə tənəzzülə uğrama müsabiqəsi keçirmiş olurlar. Diqqət yetirdikdə görürük ki, hər gün artmaqda olan inkişaf və tərəqqi vasitələrindən tam əks istiqamətdə istifadə olunur. Bir sözlə, maddiyatın aldadıcı zahiri ümid və arzular mənşəinə çevrilir və öz qorxunc qiyafəsi ilə canlara vəlvələ salan zülmət həyat insanın qarşısında özünü təcəlli etdirir. Kaş ki, əxlaqsızlıq yolunda sərf olunan, sayı-hesabı bilinməyən var-dövlətin kiçik bir hissəsi əxlaqi dəyərlərin güclənməsinə ayrılıydı!

Əxlaqi qanunların sabit və dəyişilməz olmasına baxmayaraq, yaşadığımız mühitdə daimi dəyişilməyə mə'ruz qalaraq özünü müxtəlif surətlərdə bürüzə etdirir. Fəzilət və əxlaqi dəyərlər şəxsiyyətin me'yarı

olmayan bir cəmiyyətdə şəxsiyyətə heç bir əhəmiyyət verilmir. Belə bir şəraitdə əksəriyyət mühitin təsiri altına düşür və onun acınacaqlı aqibəti haqda düşünmədən bütün hallarda ona kor-koranə təqlid edir. Bütün bunları nəzərə alaraq belə bir qənaətə gəlmək olar ki, cəmiyyətə hakim olan əxlaqi dəyərlər sağlam və əsaslı olmamış və bunun üçün də onun səadət və xoşbəxtliyini təmin edə bilməz. Məşhur Fransız alimi doktor Karl deyir: "Elə bir dünyaya ehtiyac duyuruq ki, orada hər bir şəxs yenidən öz yerini tapa bilsin, maddiyyat və mə'nəviyyat da birbirindən ayrı olmasın. Necə yaşayacağımızı bilməliyik. Çünki bələdçi olmadan həyat yolunu qət etməyin nə qədər qorxulu və təhlükəli olduğunu artıq başa düşmüşük. Qəribədir ki, belə bir ciddi təhlükəyə yetirilən diqqət bizi həll yolunu axtarıb tapmağa vadar etməmişdir. Bu bir həqiqətdir ki, indinin özündə də bu məsələnin ciddiliyinə diqqət yetirən şəxslərin sayı olduqca azdır. Bu günlər camaatın əksəriyyəti maddi və texnoloji imkanlardan istifadə edərək - ürəyi istədiyi kimi - sanki məst halda yaşayır. O, sivilizasiyanın ona bəxş etdiyi nailiyyətlərdən əl çəkib ona göz yummaq fikrində deyildir. Dəniz, göl və bataqlıqlara tökülən çaylar enişli yoxuşlu yollar qət etdiyi kimi həyat da həmçinin müxtəlif dövr və mərhələləri öz arxasında qoyaraq bu günlər bizi mənfəəttələb olmağa sövq etmişdir. İnsanlar özləri üçün yeni-yeni ehtiyaclar meydana gətirmiş, yalan, hiylə və müxtəlif yollarla onları təmin etməyə

başlamışlar. Lakin insanın vücudunda qeybət, xəbərçilik, sözbazlıq kimi meyl və istəklər də vardır. İnsanların böyük bir hissəsinin məşğuliyyətinə çevrilmiş bu hisslər zəhər tək onlar üçün son dərəcə təhlükəlidir. Cəmiyyətə ağır zərbə vuran amillərdən biri də qeybətdir və biz bu fəsildə məhz bu barədə söhbət açmaq istəyirik. Qeybətin terminoloji mə'nası istər alim, istərsə də adi insana bəlli olduğu üçün bu barədə ətraflı izahat vermək istəmirik.

QEYBƏTİN QOYDUĞU MƏNFI TƏ`SİRLƏR

Qeybət hər şeydən əvvəl insanın mə'nəviyyatına mənfə tətə`sir qoyur. Əxlaqi dəyərlərə heç bir əhəmiyyət verməyən şəxslər başqalarının eyb və nöqsanlarını ifşa etməklə onların qəlblərini qırır və ağır mə'nəvi zərbə vururlar.

Qeybət, fəzilət sarayını viran edib tez bir zamanda bütün insani dəyərləri tənəzzülə uğradır. Bir sözlə, bu xoşagəlməz xüsusiyyət sağlam tərzi-təfəkkürü tam əvəz edərək, zehni düşünüb-daşınmaqdan məhrum edir. Əgər dəqiq araşdırma aparsaq görərik ki, qeybət ictimaiyyətə ağır zərbələr vurmuş, kin və düşmənçiliyin meydana gəlməsində mühüm rol oynamışdır. Qeybət geniş vüsət aldıqda hər bir millətin mə'nəviyyatını sual altına aparıb cəmiyyətin təbəqələri arasında bərpa olunmaz fasilələr yaradır.

Lakin təəssüflər olsun ki, bu günlər qeybət geniş şəkildə yayılmış və cəmiyyətin bütün təbəqələri

arasında dərin kök sala bilməmişdir. Dünyada baş verən hadisələr bir-biri ilə əlaqəli olduğu kimi, əgər ictimai təbəqələrdən birində hər-hansı bir çatışmazlıq meydana gələrsə, tez bir zamanda yoluxucu xəstəliklər kimi digər təbəqələrə də öz təsirini göstərmiş olur. Qeybətə geniş şəkildə yayılması nəticəsində ümitsizlik və bədbinlik cəmiyyətə hakim olur və e'timad hissi öz yerini inamsızlığa və e'timadsızlığa vermiş olur. Beləliklə, ictimaiyyətə yüksək əhval-ruhiyyə hakim olmayınca heç vaxt səmimiyyət əldə olunmayacaqdır. Əxlaqi dəyərlərdən məhrum olan bir cəmiyyət isə həyatın ləzzət və gözəlliklərindən məhrum olmuş olur.

BU RUHU XƏSTƏLİYİN MEYDANA GƏLMƏSİ VƏ ONUN MÜALİCƏSİ

Qeybət, əməllə bağlı günah olsa da, insan psixologiyası ilə birbaşa əlaqəlidir. Ruhi böhrandan xəbər verən bu mənfi xüsusiyyətin köklərini qəlbə dərinliklərində axtarmaq lazımdır.

Əxlaq alimləri qeybətə səbəb olan bir neçə mühüm amilə işarə etmişlər ki, bunlar da həsəd, qəzəb, özünü sevməklik və bədgümanlıqdan ibarətdir. İnsanın gördüyü bütün işlərə səbəb olan daxilindəki müxtəlif hisslərdir. İnsan vücudunun dərinliklərində bu sirli hisslərdən biri fəaliyyətə gəldikdə batini sirlər xəzinəsi olan dil qeybətə sövq olunur.

Hər hansı bir xüsusiyyət insanın qəlbə yol tapdıqda gözləri önünə pərdə çəkib təcridə onun tərzi-

təfəkkürünə hakim olmağa başlayır. Qeybətin çox yayılması bu əməlin dəfələrlə təkrar olunması və nə ilə qurtaracağına diqqət yetirilməsi nəticəsindədir. Belə ki, insanların bir çoxu digər günahlardan uzaqlaşdıqları halda, qeybət etməkdən çəkinmirlər. İnsanın hər hansı bir xoşagəlməz işi təkrar olaraq görüb, onun barəsində düşünüb-daşınmaması elə bir həddə gəlib çatır ki, onun zərərli olduğunu dərk etsə də öz nəfsani istəklərindən əl çəkə bilmir. Bəşər elm sahəsində müəyyən qədər də olsa bə`zi həqiqətlərə yol tapıb fitri olaraq təkamülə doğru can atsa da, əməli olaraq bunu həyata keçirməkdən qaçır. O, səadətə çatmaq üçün azacıq da olsun, əzab-əziyyətə dözməyə hazır deyildir. Bunun üçün də o özünün daxili istəklərinin əsirinə çevrilir.

Başqalarının şərəfini qorumağa adət etməyən şəxslərin əxlaqi qanunlara riayət etməsi qeyri-mümkündür və əxlaqi dəyərlərdən uzaq olanlar o kəslərdirlər ki, ömürlərini nəfsani istəklərinə tabe etmiş və heç nədən çəkinmədən başqalarının hüququna təcavüz edirlər.

Bu kimi çatışmazlıqlar və əxlaqi dəyərlərin tənəzzülə uğraması imanın zəifliyindən meydana gəlir. Çünki, bütün bunların meydana gəlməsi əqidə ilə əlaqəlidir. Əgər insanın arxalandığı yer iman olmazsa, heç vaxt əxlaqi dəyərlər icra olunaraq öz yerini tapmayacaqdır.

Hər bir şəxs öz bacarığı səviyyəsində insanların haqqa hidayət olması və əxlaqi böhrandan çıxmaları

üçün müəyyən tədbirlər nəzərdə tutur və düzgün hesab etdiyi yolu seçir. Lakin islahatlar aparılması üçün atılan ən uğurlu addım cəmiyyətin özünün düzgün yolu seçməsidir.

İnsan, öz gözəl hisslərini oymalı, daxilindən gələn çağırışa cavab verməli və şüur və tərzi-təfəkkürünü xoşbəxtliyi üçün sərf etməlidir.

Biz xoşagəlməz xüsusiyyətlərin nə ilə nəticələnəcəyini nəzərə alıb iradəmizi gücləndirməklə çatışmazlıqlarımızı aradan qaldırıb yüksək əxlaqi dəyərlərə yiyələnmə bilərik. "Jaqu", özünün "İradə gücü" adlı kitabında yazır: *"Xoşagəlməz adət və xüsusiyyətlərlə mübarizə aparmaq istəsək, ilk növbədə onların nə ilə nəticələnəcəyinə diqqət yetirməli və gözlərimiz önündə təcəssüm etdirməliyik və sonra isə onları kənara qoymaq nəticəsində əldə etdiyimiz mənfəətləri ruhumuzda təsəvvür etməli və müxtəlif dövrlərdə həmin xoşagəlməz adət və xüsusiyyətlərin qurbanına çevrildiyimiz anları yada salmalıyıq. Hər dəfə onları ruhumuz önündə canlandırdıqda bu yolda yeni addımlar atmağa sövq olunur və onları tərk edə bildiyimizdən mə'nəvi ləzzət alırıq."*

Bəşər təkamülə qadir olduğu üçün onun vücudu özünün müdafiəyə lazım olan bütün vasitələrlə təchiz olunmuşdur. Bunun üçün də hər şeydən əvvəl günahın haradan və necə meydana gəldiyini bilməli və yalnız bundan sonra güclü iradə ilə onlarla mübarizəyə boşlamalıyıq.

İnsanların gördükləri işlər onların şərəf və şəxsiyyətindən xəbər verir. Əgər insan səadət və

xoşbəxtlik istəyirsə, müqəddəratını tə'yin edən əməllərini islah etməli və ömrünün sonunadək yalnız xeyirxah işlər görməlidir. Hər zaman və harada olursa olsun, Allahu gördüyü işlərə şahid bilməli və etdiyi günahların aqibətindən qorxmalıdır. Bilməlidir ki, onun gördüyü bütün işlər dəqiqliklə yazılır və heç bir şey nəzərdən qaçırılmaz.

Filosoflardan biri deyir:

"Dünyanı ağıl və hissiyatsız hesab etməyin, bununla siz öz şüursuzluğunuzu sübuta yetirmiş olarsınız. Çünki, siz bu dünyada yaranmışsınız və əgər onda ağıl və hissiyyat olmasaydı, sizdə olmazdı."

İnsan həyat üçün zəruri olan ilkin şeylərə ehtiyac duyduğu kimi, başqaları ilə əlaqə yaratmaq üçün də səmimiyyətə daim ehtiyac duyur.

Əgər camaat üzərlərinə düşən ağır ictimai vəzifələrə əməl edərlərsə güclü mə'nəviyyata yiyələnib təkamülə doğru hərəkət edə bilərlər. Pisliklərdən yaxa qurtarmaq üçün tərzi-təfəkkürümüzü gücləndirib zəhn və şüurumuza ağır zərbə vuran mənfi ünsürlərlə mübarizə aparmalıyıq.

Belə ki, dilimizi qeybətdən qorumaqla əbədi səadətə doğru ilk addım atmış oluruq. İnsanlar günah və xoşagəlməz xüsusiyyətlərin qarşısını almaq üçün ideoloji inqilab etməli və mə'nəviyyatlarına mə'nfi tə'sir göstərən ünsürlərlə mübarizə aparmalıdırlar. Başqalarının hüququna riayət etməklə o öz mə'nəviyyatını daha da gücləndirə bilər. İmkan daxilində cəmiyyətin davam gətirməsinə səbəb olan və

onun dayaq yeri olan əxlaqi dəyərlərin qorunub saxlanılmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Əgər insanlarda güclü ruhiyyə yaranarsa, təbii ki, həqiqəti də asanlıqla qəbul edəcək və beləliklə, ictimai və əxlaqi qanunlara riayət olunacaqdır.

DİNİN ƏXLAQİ POZĞUNTULUQLARLA MÜBARİZƏSİ

Qur`ani-Kərim kiçik və olduqca məzmunlu bir ibarətlə qeybətə mahiyyətini bəyan edərək buyurur:

(Sizdən biriniz ölmüş qardaşınızın ətinə yeməyə razı olarmı?)¹

İnsan ölmüş heyvanın ətinə haram bilib yemədiyi kimi, onun ağıl və şüuru da qeybətdən uzaq olmalıdır.

Peyğəmbərlər və imamlar şirk və bədbinliklə mübarizə apardıqları kimi, qeyri-əxlaqi rəftar və xüsusiyyətlərlə də eləcə mübarizə aparmış və onların yüksək əxlaqi dəyərlərlə əvəz olunmasına xüsusi diqqət yetirmişlər. Peyğəmbər (s) buyurur: *"Mən, əxlaqi dəyərləri tamamlamaq üçün Peyğəmbərliyə göndərildim."* Bunun üçün də əsaslı məntiqlə bəşəriyyəti əxlaqi dəyərlərə sövq etmiş və qeyri-əxlaqi rəftar və davranışlardan uzaq olmağa çağırmışdır.

Qeybət və ona qulaq asmağın böyük günah olduğu müsəlmanlara bəyan edildiyi kimi, qeybəti olunan şəxsləri müdafiə etmək də hər bir müsəlmana vacib edilmişdir. Peyğəmbər (s) buyurur:

¹ Hucurat surəsi ayə 12.

*"Əgər iştirak etdiyiniz məclisdə kiminsə pisliyinə danışırlarsa, onu müdafiə edib həmin şəxsləri bu işdən çəkəndirməyə çalış."*¹

Başqa bir hədisdə deyilir:

*"Allah-taala müsəlman qardaşını onun iştirak etmədiyi yerlərdə müdafiə edən şəxsi axirət əzabından amanda saxlayar."*²

*"Qeybətə olunan şəxs razı olmayınca onun qeybətini edən şəxslərin qırx gün namaz və orucları qəbul olunmaz. Ramazan ayında qeybət edən şəxslər isə tutduqları oruca görə heç bir savab qazanmazlar."*³

Həqiqi müsəlman barədə buyurur:

"Müsəlman o kəsdir ki, sair müsəlmanlar onun əlindən və dilindən amanda qalsınlar."

Mə'lum məsələdir ki, başqalarının qeybətini edən şəxslər mə'nəvi dəyərlərdən uzaq düşmüş olur. Müsəlman alimləri hamılıqla qeybətə böyük günah hesab edir. Çünki bu günaha düçar olan şəxslər Allahın əmrindən çıxmaqla yanaşı, başqalarının da haqlarını tapdalayaraq onların hüquqlarına təcavüz etmiş olurlar.

Ölmüş cəsəd özünü müdafiə edə bilmədiyi kimi, məclisdə hazır olmayan şəxslər də öz şərəf və ləyaqətlərini müdafiə edə bilmirlər. Bir sözlə, başqalarının mal və canına hörmətlə yanaşıldığı kimi,

¹ Nəhcül-Fəsahe səh. 48.

² Nəhcül-Fəsahe səh. 613.

³ Biharul ənvar 16-cı cild, səh. 179.

onların şərəf və mə'nəviyyatına da eyni qaydada hörmət və ehtiramla yanaşılmalıdır.

Qeybət və başqaları barədə pis fikirdə olmaq bir növ ruhi sarsıntıdan irəli gəlir. Əli (ə) buyurur: *"Başqalarının qeybətini edib ardınca danışmaq süst və iradəsiz insanların işidir."*¹

Helen Şaxter deyir:

*"Aradan qalxmayan hər bir ehtiyac narahatçılığımıza səbəb olur və hər bir narahatçılıq bizi müəyyən tədbirə əl atmağa vadar edir. Lakin hamı ehtiyaclardan irəli gələn narahatlıqların aradan götürülməsi üçün eyni addım atmır. İnsan özünü başqalarının nəzərində özü istədiyi kimi görmədikdə birdəfəlik onlardan uzaq düşür və cəmiyyətdə təhqir olunacağından qorxub, ya kənara çəkilməyi hər şeydən üstün tutur, ya pərişan və narahat halda bir kənara çəkilir və heç kimlə kəlmə kəsmir, ya da özünün yersiz gülüş və atmacaları ilə başqalarına istehza edir. Bunları etməsə də ətrafındakıların dedikləri hər bir sözə irad tutur və başqalarının qeybətini edir. Beləliklə o ətrafındakıların nəzərini özünə cəlb etmiş olur."*²

¹ Qurərul Hikəm səh. 36.

² Man psixologiya əsasları adlı əsərdə deyir:

"Uğursuzluqları aradan qaldırmaq, eyb və nöqsanların üzərini örtmək üçün bə'zən günahı başqasının boynuna atıb, beləliklə, özümüzdə bəraət qazandıрмаğa çalışırıq. Əgər imtahanın kəsilsə, ya müəllimi təqsirkar görürük və ya sualların çətin olduğundan gileylənirik. İstədiyimiz məqama çatma bilmədikdə də ya həmin məqamı və ya oraya çatmış şəxslərin məqamını kiçiltməyə can atırıq. Bə'zən də heç bir əlaqəsi olmayan şəxsləri uğursuzluğumuzda müqəssir hesab edirik."

Deyilənlərdən belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, ictimaiyyətdə xoşbəxtlik və səadət üçün lazımı şərait yaratmaq üçün hər şeydən əvvəl daxili islahatlar aparılmalı, səmimiyyət, sədaqət və bu kimi müsbət xüsusiyyətlərin gücləndirilməsinə çalışmalıyıq.

YEDDİNCİ FƏSİL

EYB AXTARMAQ

- 1-Özündən xəbərsizlik.
- 2-Eyb axtaranlar.
- 3-Dini tə`limlərin araşdırılması.

İnsanın ən böyük əxlaqi çatışmazlıqlarından biri də öz eyb və nöqsanlarından xəbərsiz olmasıdır. Onun yolunu azmasına bir çox hallarda cəhalət və nadanlıq səbəb olur. Belə ki, qəflət və özündən xəbərsizlik nəticəsində, qəlbə özünə yer edən xoşagəlməz sifət və xüsusiyyətlər insanın bədbəxtçiliyinə gətirib çıxarır. İnsan cəhalətin əsirinə çevrildikdə vücudundakı fəzilət ruhu məhv olub aradan gedir. Onun ruhu şəhvət və nəfsani istəklərinin tabeliyinə keçərək səadət və xoşbəxtlik sevincindən azacıq da olsun, bəhrələnmə bilmir. Bunun nəticəsində də xoşbəxt həyat uğrunda görülən bütün sə'y və cəhdlər nəticəsiz qalır.

İnsanın islah olunması üçün lazım olan ən başlıca şərt öz eyb və nöqsanlarına diqqət yetirməsidir. Çünki, yalnız onların nədən ibarət olduğundan agah olduqdan sonra insan onu günah və mə'nəviyyatsızlığa sürükləyən ünsürlərdən qoruya bilər. Ruhun tərbiyəsi üçün nəfsani xüsusiyyətləri araşdırmaq olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bundan başqa bir yolla insanın əxlaqi və mə'nəvi təkamülə çatması qeyri-mümkündür. Şəxsiyyət barədə aparılan araşdırmalar nəticəsində insan özünün zəif və güclü xüsusiyyətlərindən agah olub, bir çox xoşagəlməz xislət və xüsusiyyətlərdən yaxa qurtarmağa nail ola bilər.

Əgər e'tinasızlıq və səhlənkarlıq üzündən əməl aynasında özümüzə nəzər salmırıqsa böyük səhvə yol vermiş oluruq. Şüurlu bir varlıq kimi hər şeydən əvvəl biz insanların üzərinə düşən ən başlıca vəzifə, ruh və

mə`nəviyyatımıza diqqət yetirib çatışmazlıqlarımızın nədən ibarət olduğunu bilmək və onları aradan qaldırmaq üçün daxili xüsusiyyətlərimizə nəzər salmaqdır. Sə'y və çalışqanlıqımızla mənfi ünsürləri vücudumuzdan qoparıb atan və onların qoyduğu mənfi tə`sirləri ictimai mühitə açıqlayan və ya əksinə olaraq daha geniş vüs`ət almasına səbəb olan da elə biz insanlarıq. Şübhəsiz ki, mə`nəvi saflaşma asan iş deyildir. Bunun üçün uzun müddət bir çox çətinliklərə dözməli və müqaviməti əldən verməmək lazımdır. Zıyanverici adət və vərdislərə son qoymaq və onları gözəl xüsusiyyətlərlə əvəz etmək üçün eyb və çatışmamazlıqları müəyyən etdikdən sonra insana güclü iradə hakim olmalıdır. Rəftar və davranışlarımıza nə qədər çox nəzarət edəriksə şüur və tərzi-təfəkkürümüz də bir o qədər sağlam və münəzzəm olar. Bu yolda atılan hər bir addım isə müsbət nəticə verir və bütün bunları hər şey başa çatdıqdan sonra müşahidə etmək olur.

Məşhur professor Karl deyir:

"Həyatın mə`na və məfhum kəsb etməsinə səbəb olan ən tə`sirli üsul hər gün səhər çağı görüləcək işlər barədə düşünüb-daşınmaq və gün başa çatdıqdan sonra görülən işlərin verdiyi nəticələri arayıb-araşdırmaqdır."

Nə zaman işə başlayıb, nə zaman qurtaracağımızı, habelə kimlərlə görüşəcək, haralarda olacaq və nə yeyib-içəcəyimizi əvvəlcədən planlaşdırdığımız kimi, başqaları ilə ünsiyyətdə olmazdan əvvəl onlara necə kömək edəcəyimiz, günah və pisliliklərdən necə uzaq

olacağımız barədə də düşünüb-daşınmalıyıq. Hər bir insan gündəlik fəaliyyətə başlamazdan əvvəl əl-üzünü yuduğu kimi, əxlaq və mə'nəviyyat da yuyularaq saflaşdırılmalıdır. Bir çoxları yatmadan əvvəl və ya sonra müxtəlif fiziki hərəkətlər edirlər. Yaxşı olar ki, həmən bu vaxtlarda insan öz-özlüyündə götür-qoy edib, əxlaq və mə'nəviyyatının saflaşmasına diqqət yetirsin. Görüləcək işlər barədə düşünüb-daşınmaqla insan həm şüur, həm də iradəsini gücləndirə bilər. Beləliklə, insanın tərzi-təfəkkür dairəsi qat-qat genişlənmiş olur və buna nail olan hər bir insan vücudunun həqiqi görünüşünü- arada heç bir maneə olmadan - müşahidə etməyə qadir olur. Gördüyümüz işlərdə müvəffəqiyyət əldə etməyimizin əxlaq və mə'nəviyyatımızla sıx bağlılığı vardır. Tacir alış-veriş dəftərçəsini və alim qeyd etdiyi mə'lumatları diqqətlə tənzim etdiyi kimi, hər bir insan da - istər varlı olsun, istərsə də yoxsul, istər cavan olsun, istərsə də qoca - hər gün gördüyü bütün xeyirxah və ya xoşagəlməz işləri nəzərdən keçirib nəticə çıxarmalıdır. Səbir və təmkinlik göstərməklə - məhz belə bir uğurlu addım atmaqla - insan mə'nəvi saflığa nail ola bilər!"

Əxlaqi dəyərlərə yiyələnən hər bir insan özünə məxsus optimistliyi ilə özünün bütün sə'y və zəhmətlərini müsbət nəticələr verəcək istiqamətə yönəldir. İnsan nə qədər hörmət və ehtiram sahibi olsa, bir o qədər də başqalarına hörmətlə yanaşar və başqalarının narahətçiliyinə səbəb olan bütün işlərdən uzaq olmağa çalışır.

Çünki, onun şəxsiyyətindən xəbər verən şey, gördüyü işlər və ünsiyyətdə olduğu şəxslərə qarşı münasibəti, rəftar və davranışlarıdır. Dahilərdən birindən soruşurlar: *"Ən çətin və asan iş hansılardır? Cavab verərək deyir: Ən çətin şey insanın özünü tanıması, ən asanı isə başqalarına eyb və nöqsan tutmaqdır!"*

EYB AX TARANLAR

İnsanlar arasında elələri də vardır ki, daim başqalarının sirlərindən agah olmağa çalışırlar. Onlar daim başqaları barədə xoşagəlməz sözlər deyər, onların gördükləri bütün işlərə irad tutar və münasibətdə olduqları zaman onlara istehza ilə yanaşarlar. Özləri əxlaqi dəyərlərdən uzaq olmalarına baxmayaraq, mə'nəvi saflığa diqqət yetirmək əvəzinə daim başqalarında eyb və nöqsan axtarmağa çalışırlar.

Bu xoşagəlməz xüsusiyyət əxlaqi dəyərləri tənəzzülə uğradaraq həyatın şirinliyinə xələl gətirir.

İnsanı bu işə vadar edən amillərdən biri də qürur və xudpəsəndlik nəticəsində daha da güclənən "zəiflik" və "bacarıqsızlıq" hissləridir.

Bir çox səhvlərə səbəb olan da məhz bu xoşagəlməz xüsusiyyətlərdir. Bunun nəticəsində meydana gələn dəyişikliklər insanın əxlaq və ruhiyyəsinə mənfi tə'sir göstərir və onu ədalətsiz hökm çıxarmağa daha da ürəkləndirir.

Başqalarına eyb və nöqsan tutan şəxslər öz diqqət və mülahizələrini ağıl və məntiqin qəbul etmədiyi yerlərdə işlədirlər, çünki, onlar öz sə'ylərini - eyb və

nöqsan tutmaq üçün - dost-tanışlarının rəftar və davranışlarına nəzarət etməyə sərf edirlər. Bu işə həddindən artıq vaxt qoyduqları üçün özlərinin gördükləri işləri arayıb-araşdırmağa fürsət tapmırlar və bunun üçün də haqq yoldan uzaq düşürlər. Adətən belə şəxslər kifayət qədər comərdlik göstərməyə qadir olmazlar. Onlar heç bir işin öhdəsindən gəlməyib, özlərini başqalarının hüququnu qorumaqda vəzifəli bilməzlər. Hətta yaxın münasibətdə olduqları şəxslərlə belə daimi səmimiyyəti qoruyub saxlaya bilməzlər. Dostlarından birinin yanında başqalarının eyb və nöqsanlarından söz açdıqları kimi, münasib şərait yarandıqda dərhal həmin şəxslərin yanında da dostlarının çatışmazlıqlarından da söz açarlar.

Bunun üçün də işi başqalarına eyb tutmaq olan şəxslər özlərinə həqiqi dost tapıb onların mehri-məhəbbətlərindən və səmimiyyətlərindən bəhrələnmə bilməyirlər.

Şərəf və mənlilik insanın özünün yiyələndiyi əxlaq və davranış tərzindən meydana gəlir. Bunun üçündə başqalarının şərəf və mənliliyinə təcavüz edən şəxslər şübhəsiz ki, öz şərəf və mənliliyində ağır zərbə vurmuş olur.

Onlar gördükləri işlərin nə ilə nəticələncəyinə diqqət yetirmədən istər-istəməz başqalarına irad tutur və onların çatışmamazlıqlarını açıqlamağa başlayırlar. Baxın görün belə bir xoşagəlməz xüsusiyyət necə ağır nəticələr vermiş və cəmiyyətə ədavət və düşmənçilik toxumu səpmiş və peşmançılıqdan savayı ona heç bir

şey ərməğan gətirməmişdir. Qədim atalar misalında deyilir: *"Söz, göyərçin deyildir ki, yuvasından uçduqdan sonra yenidən oraya qayıtsın."*

Yaşadıqları dünyada başqaları ilə ünsiyyətdə olmaq istəyən şəxslər hər şeydən əvvəl üzərlərinə düşən vəzifələrlə tanış olmalıdırlar. Daim başqaları ilə gözəl münasibətdə olmalı və onların səmimi davranışlarını yüksək qiymətləndirməyi bacarmalıdırlar.

İnsan ictimai həyatda başqalarının şəxsiyyəti və mənliyi ilə zidd olan adət və xüsusiyyətlərini dəyişməlidir. Çünki, səmimiyyət qarşılıqlı hörmət və ehtiram nəticəsində əldə olunur. Dost və yaxınların nöqsanlarının üzərinə pərdə çəkməyə adət edən şəxslər başqaları ilə daha çox səmimi ola bilərlər. Onlar yoldaşlarında hər hansı bir çatışmazlıq müşahidə etdikdə, başqalarının yanında bu barədə əsla söz açmır, əksinə, onlarla təkliddə olduqda buraxdıqları səhvlər barədə xəbərdarlıq edir və dəyərli məsləhətlər verirlər.

Dost və yoldaşlarına nöqsanlarını aradan qaldırmaq üçün xəbərdarlıq edən şəxs bu işi onların qəlblərini qırmadan, xüsusi məharətlə görməlidir. Əxlaq müəllimlərindən biri deyir: *"Hətta heç bir söz demədən, adi bir baxışla və üzünüzdün cizgisini dəyişməklə tərəf müqabilinizi səhvə yol verməsindən aqah edə bilərsiniz. Çünki, əgər bir söz deyərsinizsə [bir çox hallarda] düzgün nəticə çıxarmırlar. Belə olduqda da heç vaxt onları öz fikrinizlə razı sala bilməzsiniz. Buna səbəb olan isə onun şüur, təfəkkür və xudpəsəndliyinə zərbə vurmağımızdır."*

Beləliklə, bu hərəkətiniz onları xəbərdarlığınıza e'tiraz etməyə vadar edir və bunun üçün də heç vaxt fikirlərindən dönmək istəməzlər. O zaman onları öz sözlərinizlə narahət etdiyiniz üçün Əflatun və Aristotelin dəlil və məntiqinə əsaslanmanız da belə, yenə də öz əqidələrinə dönməyəcəklər. Söhbətə başladığımız zaman heç vaxt "Mən sizə sübut edəcəyəm", "dəlil gətirəcəyəm" və bu kimi ibarətlərdən istifadə etməyin. Çünki, bütün bunlar "mən səndən zirək və bacarıqlıyam" mə'nasını verir.

Münasib şərait yarandıqda belə, camaatın tərzi-təfəkkürünün islah olunması çox çətin olur, o ki, qaldı qarşımızı böyük maneələr kəsmiş olsun. Əgər hər hansı bir mətləbi sübuta yetirmək istəyirsinizsə, bunu qabaqcadan kimsəyə bildirməyin və elə rəftar edin ki, başqaları sizdən şübhələnib nəyi nəzərdə tutduğunuzu bilməsinlər. Şair dediyi kimi:

"Sizi müəllim bilmədən öyrədin."

DİNİ TƏ'LİMLƏRİN ARAŞDIRILMASI

Qur`ani-Kərim, "Huməzə" surəsinin 1-ci ayəsində başqalarına rişxənd edib tə'nə vuran şəxslərin aqibətini belə bəyan edir: "[Dalda] qeybət edib [üzdə] tə'nə vuran hər kəsin vəy halına!"

İslam, cəmiyyətin birliyini qorumaq üçün ictimai həyatda ədəb və əxlaq qaydalarına riayət etməyi hər bir müsəlmana vacib, əlaqələrin pozulmasına gətirib çıxaran və ixtilafı səbəb olan qeybət, tə'nə vurub başqalarının eyb və nöqsanlarını üzə çıxarmağı isə qətiyyətlə yasaq etmişdir. Müsəlmanlar bir-birlərinin

hüquqlarına riayət etməli, tə`nə və töhmət vurmaqdan uzaq olmalıdırlar.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

*"Bulaq suyu insana susuzluğunu yatırıb ona rahatlıq bəxş etdiyi kimi, iman sahibləri də bir-birlərinə mə`nəvi dayaq olub onlara ruhi rahatlıq bəxş edərlər. "*¹

İmam Baqir (ə) isə buyurur:

*"İnsanın başqalarında gördüyü çatışmazlığı özündə görməməsi və ya özü qadir olmadığı bir halda başqalarını hər hansı bir xoşagəlməz işi tərk edə bilməməkdə danlayıb onların işlərinə qarışması onun eyb və çatışmazlıqlarını sübuta yetirmək üçün kifayət edir. "*²

Əli (ə) belə şəxslərin qabiliyyətləri olmamaları haqda buyurur: *"Başqalarında eyb və nöqsan axtaran şəxslərdən uzaq olun. Çünki onlarla ünsiyyətdə olan hər bir şəxs bu mənfur xüsusiyyətdən amanda qalmaz. "*³

İnsan öz eyb və nöqsanlarını eşitmək istəməsə də, bununla razılaşıb edilən tənqidlərdən düzgün nəticə çıxarmalıdır. Çünki məhz bu xəbərdarlıqların nəticəsində o öz ruh və mə`nəviyyatını saflaşdıra bilər.

Əli (ə) bu barədə olduqca mühüm bir mətləbə işarə edərək buyurur: *"Ən sevdiyiniz şəxslər nöqsan və çatışmazlıqlarınızı sizə bildirib ruh və canınıza yardımçı olanlardır. "*⁴

Deyl Karnegi deyir:

¹ Üsuli Kafi, 2-ci cild, səh. 247.

² Həmin mənbə 2-ci cild səh. 459.

³ Ğurərul-Hikəm,, səh. 148.

⁴ Ğurərul-Hikəm, ,səh. 558.

"Mən və siz bizə olunan tənqidləri qəbul etməyi bacarmalıyıq. Çünki, gördüyümüz işlərin üçündən, dördündən başqa qalanların düzgün olduğuna ümid edə bilmərik. Hətta əsrin ən dahi mütəfəkkiri olan Eynşteyn belə e`tiraf edir ki, onun fikir və nəzəriyyələrinin doxsan doqquz faizi səhv olmuşdur. Birisi məni tənqid etdikdə əgər özümü ələ ala bilməsəm, onun nə demək istədiyini bilmədən dərhal özümü müdafiə etməyə başlayıram. Hər zaman belə etdikdə özümə nifrət edirəm. Bizim hamımızın tərifdən xoşumuz gəlir, lakin tənqid olunmağımızı əsla sevmirik. Amma mühüm bir məsələni unuduruq - o da tərif və tənqiddə layiq olub-olmadığımızı diqqət yetirməməyimizdir. Biz məntiq və dəlil deyil, hissiyyatlar məxluquyuq. Ağıl və şüurumuz kiçik qayıq tək zülmət, dərin və təlatümlü hissiyyatlar dənizində o tərəf - bu tərəfə atılır. Bir çoxlarımız adətən özümüzə razı və yaxşı fikirdə oluruq. Lakin yaşımız qırxı ötdükdən sonra bir qədər arxaya nəzər salıb bu günkü günümüzdə gülməli oluruq. "

Əli (ə) buyurur: "Başqalarının eyb və nöqsanlarını üzə çıxaran şəxslər yaxşı olar ki, əvvəl öz çatışmazlıqlarına diqqət yetirsinlər. "¹

Helen Şaxter deyir:

"Yaxşı olar ki, başqalarına eyb və nöqsan tutmaq əvəzinə onlara kömək edək. Əgər bacarırıqsa, hətta onları düz yola istiqamətləndirək. Bundan da vacib olan isə öz nöqsanlarımızı aradan qaldırmağımızdır. Eyb və

¹ Gürərul-Hikəm, səh. 659.

nöqsanlarımızı qarşımıza qoyub onları aradan qaldırmağa çalışmalıyıq. ”

İnsan, cəhalət və nadanlığın əsiri olduqda öz nöqsanlarını aradan qaldırmaq əvəzinə onları örtbasdır etməyə çalışır. Əli (ə) bu haqda buyurur: *”Nadanlıq və insanın özünü aldatması üçün yetər ki, insan başqalarının eyb və nöqsanlarını gördükdən sonra öz çatışmazlıqlarını gizlətməyə çalışsın. ”*¹

Aviburi deyir:

”Bir çox hallarda nadanlıq üzündən öz eyblərimizə göz yumuruq. Üzərinə qəflət və cəhalət pərdəsi çəkir və beləliklə də özümüzü aldatmış oluruq. Həqiqətən də insanların öz eyblərini gizlətməsi çox təəccüblü bir haldır. Onlar nöqsanlarını aradan qaldırmaq üçün hətta fikirləşmirlər də belə. Əgər onlardan birinin eybi üzə çıxarsa, özlərini razı salmaq və başqalarını aldatmaq üçün min cür bəhanələr gətirər və öz eyblərini kiçik qələmə vermək istərlər. Lakin onlar bunu bilmirlər ki, nöqsanları kiçik olsa da belə, kiçik bir toxum böyüyüb çox şaxəli ağac olduğu kimi, bir gün böyüyüb onlar üçün ciddi təhlükə yaradacaqdır. ”

Əli (ə) özünün hikmətli buyruqlarından birində psixoloji xəstəliklər və onların qarşısını almaq haqda buyurur:

”Şüurlu insanlar nəfləri barədə düşünüb daşınmalı, əxlaq, iman və əqidələrinə mənfi təsir göstərən mənfi ünsürləri arayıb üzə çıxarmalı, ya yaddaşlarında saxlamalı

¹ Gürərul-Hikəm, səh. 559.

və ya kağız üzərinə köçürməlidirlər. Sonra onları aradan qaldırmaq üçün ciddi tədbirlərə əl atmalıdırlar. ”¹

İNSANIN ÖZÜNÜ TANIMASI ÜÇÜN FAYDALI OLAN GÖSTƏRİŞLƏR (BİR PSIXOLOQUN GÖSTƏRİŞLƏRİNDƏN)

“Otaqda tək və rahat bir yer seçib oturun və bir saat ərzində kimsə sizi narahat etməsin. Yeriniz nə qədər rahat olar və siz nə qədər tələsməzsənizsə bir o qədər yaxşı olar. Çünki, görmək istədiyiniz işin ən başlıca şərti kiminləsə ünsiyyətdə olmağınız və artıq səs eşitməməyinizdir. Bir sözlə diqqətinizi yayındırmamalı və ətrafdakı şeylər sizi özünə cəlb etməməlidir.

Yanınıza bir xeyli ucuz kağız və yaxşı yazan qələm qoyun. Ona görə ucuz kağız deyirəm ki, qənaət etmədən işlədəsiniz. Yaxşı yazan qələm isə zehninizdə olanları unutmadan kağız üzərinə köçürmək üçündür.

Həmin gün və ya ondan əvvəlki gün sizi həyəcanlandıran hər bir hadisəni ardıcıl olaraq kağız üzərinə köçürün.

Yazıb qurtardıqdan sonra onların hər birinə ayrı-ayrılıqda diqqət yetirin və yadınıza düşən hər bir şeyi nə qədər uzun olsa belə oraya qeyd edin. Həmənin gün gördüyünüz işləri, hiss və həyəcanlarınızı yuxarıda qeyd olunduğu kimi yazıb qurtardıqdan sonra saysız

¹ Gurerul-Hikəm, səh. 448.

hesabsız istək və tələblərinizi qarşınıza qoyun və gördüyünüz bütün işləri, hiss və həyəcanlarınızı bir-bir yadınıza salın və özünüzdən soruşun: Gördüyüm bu işə hansı hisslər səbəb olmuşdur?

Özünü tanımaqda ən başlıca məqsəd insanın düçar olduğu ruhi xəstəliklərdən yaxa qurtarması, ona rahatlıq verməyən psixoloji ziddiyyətləri aradan qaldırmaqla özündə yeni və sağlam şəxsiyyətin yarandığını hiss etməsidir. Məhz bunun nəticəsində o, həyatda yeni-yeni hədəflərə nail olub yeni həyat yoluna qədəm qoymuş olar. "

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

HƏSƏD

1-Sirli və azdırıcı meyl.

2-Bədxah insanlar məhrumiyyət və nakamlıq
odunda yanarlar.

3-Din bədxah insanları danlaq atəşinə tutur.

Bəşər bu qalmaqallı dünyada həyat gülüstanından bir gül qoparmaq və arzularına çatmaq üçün hər an özünü oda-közə vurur və müxtəlif çətinliklərə sinə gərməli olur. Ömrünün son anınadək nə qədər ki, ümid qapıları onun üzünə açıqdır, öz sə'yindən əl çəkmir və müvəffəqiyyət ardınca düşür. İnsana əhval-ruhiyyə verən şey onun qəlbində şö'lələnən ümid çırağıdır. Həyatın bütün ağrı-acılarını şirinləşdirən də məhz həmin bu ümid nurudur.

Birisi külli miqdarda var-dövlət əldə etmək istəyir və ona nail olmaq üçün yorğunluq bilmədən çalışır. Başqa birisi isə şan-şöhrət və vəzifə arzusunda olur. Bunun üçün də istəyinə çatmaq üçün gecə-gündüz dəlicəsinə fəaliyyət göstərir. Çünki, hər bir insanın istəyi onun cismani ehtiyacları və ruhi təkamülü ilə əlaqəlidir. Onların şüur və tərzi-təfəkkürü isə birbirlərindən tamamilə fərqli olur. Lakin diqqət yetirmək lazımdır ki, istək və arzularımız yalnız o zaman xoşbəxtliyə səbəb olur ki, psixoloji və ideoloji ehtiyaclarımızla həmahəng olub, ehtiyaclarımızı tə'min etmiş olsun və eyni zamanda şüur və mə`rifət səviyyəmizi ucaldaraq parlaq işıq tək ətrafımıza nur saçsın və bizi qorxunc zülmətdən xilas etmiş olsun.

Bə`zən hərislik və şan-şöhrət hissi insanda tüğyan edir və onun bədbəxçiliyinə səbəb olur. Azdırcı istəklər tək ortaya çıxan və sağlam tərzi-təfəkkürü özünə əsir edən, habelə insanı qarşısına qoyduğu məqsədə çatmağa qoymayan mənfi əxlaqi xüsusiyyətlərdən biri də "həsəd" hissidir.

Bədxah insanlar başqalarını rahatlıq və asayişdə görmək istəməzlər və başqalarının maddi və mə'nəvi ne'mətlərdən bəhrələnməsi onlarda böyük sıxıntı və narahatçılığa səbəb olur.

Sokrat deyir: *"Başqalarına həsəd aparan və paxıllıq edən şəxslər onların köklüyündən arıqlayırlar."*

Həsəd və paxıllıq insanı öz ömrünü-gününü həsrət və təəssüf içində keçirməyə vadar edir və onun qəlbində ədavət və düşmənçilik toxumu səpir. Bu xüsusiyyətə yiyələnən insanlar daim başqalarına bədbəxtçilik arzulayır və onların səadətə çatmamaları üçün müxtəlif hiylələrə əl atırlar.

Məşhur yazıçılardan biri deyir:

"Bizim canımız divar və qalası olmayan, səadət və xoşbəxtlik oğrularının asanlıqla qarət və tarac etdikləri səhraya bənzəyir. Mülayim dəniz küləyi belə qəlbimizi iztirab və təlatümə düçar edir. Sayı-hesabı bilinməyən nəfsani istəklər düşmənlərinin hər biri bir yolla özünü ürək evinə daxil edir və bizləri ədavət və düşmənçiliyə vadar etməyə başlayır.

Baş ağrısından əziyyət çəkən hər bir insan bilir ki, müalicə üçün həkimə müraciət etməlidir, lakin həsəd xəstəliyinə düçar olan biçarə hər zaman öz çətinliklərini aradan qaldırmaq üçün yanıb-yaxılmalı və böyük müsibətlərlə üzləşməlidir!"

Başqalarının uğur və müvəffəqiyyəti onları özlərinə cəlb edir və bu mənfur xüsusiyyətin onları hansı ağır fəlakətə düçar edəcəyinə diqqət yetirmədən, müxtəlif

məkrli tədbirlərə əl ataraq onları əldə etdiklərindən məhrum etməyə can atırlar.

Lakin zaman onların yalanlarını üzə çıxarır. Bütün bunlar onları qane etmədikdə isə hər şeyin onların istəklərinin əksinə doğru hərəkət etdiyini görüb, - hətta başqalarının hüquqlarına təcavüz etməklə də olsa belə - onların haqlarını tapdalamaqdan belə çəkinmirlər.

Görəsən, doğrudan da belə bir meyl həqiqi insanın istəklərindən irəli gəlmiş və onun hədəf və məqsədləri ilə həmahəngdirmi?

Bədxah insanlar nəinki insaniyyətdən xaric, hətta daha da tənəzzülə uğrayaraq heyvanat aləmi ilə eyni səviyyədə olurlar. Çünki, həqiqi insan ətrafındakılarının dərdində, qəmində şərik olmalıdır. Onların çətinliklərinə səbəb olan və bununla da özündə rahatlıq tapan bir varlığa insan adını vermək qeyri-mümkündür.

BƏDXAH İNSANLAR MƏHRUMİYYƏT VƏ NAKAMLIQ ODUNDA YANARLAR

Həyat meydanında tərəqqi və müvəffəqiyyətə səbəb olan ən başlıca amillərdən biri də cəmiyyətdə mehr və məhəbbətin hökm sürməsidir. Yüksək əxlaqi dəyərlərə yiyələnən və ictimai həyatda onları büruzə verən şəxslər başqalarının qəlblərinə yol tapıb tərəqqi yolunu qət etməkdə onların kömək və yardımlarından bəhrələnmiş olurlar. Xeyirxah və gözəl əxlaqa yiyələnən şəxslər nurlu çıraqlar kimi ətrafa işıq saçır

cəmiyyəti öz arxasınca aparır və öz gözəl xüsusiyyətləri ilə onlara çox müsbət təsir göstərirlər.

"Həsəd", insanda gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərin üzə çıxmasına və onunla başqa insanlar arasında böyük bir maneənin yaranmasına səbəb olur. Bütün bunlarla yanaşı, heç vaxt insana ünsiyyətdə olduğu şəxslərin qəlblərinə yol tapmağa imkan vermir. Nəticədə onu həmkarlıq və səmimiyyət kimi gözəl nəmətdən məhrum etmiş olur. Bədxah insanlar xoşagəlməz rəftar və davranışları ilə həqiqi çirkin üzlərini açıb hamının nifrətini özlərinə cəlb edirlər. Həsəd və paxıllıq nəticəsində qəlblərinə hakim olan iztirab daim ruhlarını sıxar və qurtarmaq bilməyən nigarançılıq alovu bütün vücudlarını bürüyər.

Onların daim iztirabda olub rahatlıq tapa bilməmələri gün kimi aydındır. Çünki qəlbləri qəm-qüssə çirkabına aludə olub paklıq və insaniyyət məfhumunu dərk etmirlər. Bədxahlıq viranedicu tufan kimi əxlaq və fəzilət ağacını kökündən qoparıb kənara atır, belə ki, insanı günahdan qorunmaq üçün lazım olan vasitələrdən məhrum edir.

"Qabil" qardaşı "Habilin" qurbanının Allah dərgahında qəbul olunduğunu, özününkünün isə qəbul olunmadığını görür, qəlbində ona qarşı kin yaranır. Sonra isə onu qətlə yetirərək xaincəsinə hazırladığı planı həyata keçirir. Habilin başını daşla əzib pak və müqəddəs bədənini qanına qəltan edir. Dünya o gün ilk həsəd qurbanlığının şahidi oldu! Bu, Adəm övladının əli ilə törədilən ağır bir cinayət idi.

Bədxah insan gördüyü işindən peşman olur, lakin sonrakı peşimançılıq heç bir fayda vermir və ömrünün sonunadək vicdan əzabı çəkir.

Əgər Qabil həqiqəti görüb sağlam düşüncəyə yiyələnsəydi, İlahi eşqdən məhrum olmasının səbəblərini öz vücudunda axtarardı.

Şopen Hauer deyir:

"Həsəd və bədxahlıq insanın ən təhlükəli xüsusiyyətlərindəndir. Bunun üçün də onu səadət və xoşbəxtliyin ən başlıca düşməni hesab edib tez bir zamanda aradan götürmək lazımdır!"

Həsəd və paxıllıq hissi artdıqca, cəmiyyətdə ixtilaf və qarşıdurmalar da artır və geniş vüsət halını alır.

Belə bir aludə mühitdə nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması əvəzinə cəmiyyət üzvləri bir-birlərinin qarşısına ciddi maneələr yaradır və bədxah insanlar qərəzli mövqe tutaraq aparılan hər bir islahatların qarşısını almağa cəhd edir. Nəticədə nəzm-intizam bir-birinə dəyib bərqərar olunan əlaqələrə son qoyulur. Doktor Karl deyir: *"Nakamlığımıza ən başlıca səbəb başqalarına həsəd aparmağımızdır. Çünki bununla istedadlı şəxslərin tərəqqisi yolunda ciddi mane qoyulur, belə ki, bu tərəqqidən adi insanlar da bəhrələnmə bilərdilər. Və bunun səbəbində də bir zamanlar millətə rəhbərlik edə biləcək bütün insanlar cəmiyyətdən kənarlaşdırılırlar."*

Bu günlər müxtəlif səbəblər üzündən cinayətlər baş versə də, onların hamısının kökü həsədlə bağlıdır və biz kiçik bir araşdırma ilə bunun şahidi ola bilərik.

DİN BƏDXAH İNSANLARI DANLAQ ATƏŞİNƏ TUTUR

Nisa surəsinin 32-ci ayəsində deyilir: *“Allahın birinizi digərinizdən üstün tutduğu şeyi arzulamayın.”*

Bəşər fitri olaraq mənəfəttələb bir varlıq olsa da qanun çərçivəsindən kənara çıxmayaraq məntiq və azadlıq prinsipi və cəmiyyətin maraqları ilə həmahəng olmalıdır.

Bunun üçün də Allah-taala birisinə ne`mət bəxş etdikdə başqalarının (fitri olaraq mənəfəttələb olduqları və bədxahlıq hissini yatırmaq üçün) onun haqqını tapdalayıb həməən ne`məti ələ keçirməyə heç bir hüququ yoxdur.

Belə bir şəraitdə, əksinə daha məntiqi yol seçib, Allahın buyurduğu yolla ehtiyac və çatışmazlıqları səy və çalışqanlıqla aradan qaldırmaq lazımdır. İnsan qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq üçün Allahdan kömək diləməlidir. Əgər bədxah insanlar öz çirkin niyyətləri üçün hədət etdikləri vaxt və gücü hədəf və məqsədlərinə çatmaq üçün sərf edib Allaha arxalansaydılar, mütləq qarşılardakı bütün maneələri dəf edib böyük müvəffəqiyyətlərə nail olardılar.

Peyğəmbər (s) və mə`sum imamlardan nəql olmuş rəvayətlərdə bu xoşagəlməz xüsusiyyətin acı aqibətinə işarə edilmiş və ondan uzaq olmaq tövsiyə edilmişdir. İmam Sadiq (ə)-dan nəql olmuş rəvayətlərdən birində bu ruhi xəstəliyin qoyduğu mənfəi tə`sirə işarə olunaraq deyilir:

*"Həsəd qəlbin korluğundan və İlahi ne`mətlərin inkar olunmasından mənşə`lənmişdir. Bu iki şey küfrün qanadlarıdır! Adəm övladı həsəd üzündən əbədi həsrətə düşər olaraq özünü həlak etdi və o heç vaxt ondan yaxa qurtara bilməyəcəkdir."*¹

Həsəd və paxıllığa səbəb olan amillərdən biri də ailə mühitində uşaqların tə`lim-tərbiyəsində buraxılan səhvlər, daha dəqiq desək nöqsan və çatışmazlıqlardır. Belə ki, ailədə uşaqlarından birini digərindən üstün tutan və daha çox sevən valideyn uşağın ruhuna ağır zərbə vuraraq qəlbində kin-küdurət yaranmasına səbəb olur. Uşaqların bir çoxunda həsəd və paxıllıq hissənin yaranmasına səbəb olan məhz budur. Onlar böyüyüb boya-başa çatdıqda belə, o öz mənfə`tini göstərir və onların bədbəxtçiliyinə səbəb olur. İctimaiyyətin təmali ədalət əsasında qoyulmadıqda da camaat daim narazı və üsyançı ruhiyyəyə yiyələnməyə başlayır. Peyğəmbər (s), uşaqların bu ruhi xəstəliyə düşər olmamaları üçün valideynlərə hər cür ədalətsizliklərdən uzaq olmağı tövsiyə etmişdir.

¹ Mustədrəkul vəsail, 2-ci cild, səh. 328.

Man deyir: "Bə`ziləri özlərinin nəfsani təzadlarını inkar edirlər. Onlar barədə deyə bilirik ki, öz meyl və maraqlarını beşikdəcə boğaraq yatırdmağa nail olurlar. Evdə özündən kiçik qardaş görmək istəməyən uşaq əslində narahət edici fikir və düşüncəni yatırdmış olur. Yatırdığımız (daha dəqiq desək, mövcud olan şeyi inkar etdiyimiz) şeyi sözün əsl mə`nasında özümüzədən xaric etmiş oluruq. Bu isə olduqca ağır və çətin bir şeydir.

Onlardan birində deyilir: "Övladlarınıza bir şey verdikdə tam şəkildə ədalətə riayət edin. "¹

Feyr Çayld özünün "Ailə" adlı kitabında "qəlbin gizli günahları" barədə ayrıca fəsil tərtib etmiş və orada bu günahlardan uzaq olmağın yolları barədə geniş söhbət açmışdır.

Orada deyilir: "Lusi görür ki, gördüyü işlər, hərəkət və davranışları yerli-yerindədir və kimsənin narahatçılığına səbəb olmur. Anası ona deyir: "Rəftarın yaxşı olsa da, düzgün fikirləşmirsən." Sonra Lusiyə balaca bir dəftərçə verilir. Zahirdə gözəl davransa da orada qəlbində olan bütün narazılıqları yazır. Səhər bir şey yeməzdən əvvəl valideyni bacısına bir kaset, qardaşına isə giləs verir. Lakin onun özünə bir şey vermir. Buna görə də o, dəftərçəyə həmin anın ona pis təəssürat bağışladığını qeyd edir və orada yazır:

"Atam, anam məni bacı və qardaşımdan az istəyir. "

Sonra ona lazımı təlimlər verilir və onda belə bir fikir yaranır ki, əxlaqi dəyərlərə əsaslanaraq bu tərz-i-təfəkkürə qarşı müqavimət göstərməli və ona üstün gəlməlidir. Lakin bu üsul belə bir davranış tərzinin yadında qalır və bir neçə il sonra mənfi təsir göstərməsindən savayı heç bir müsbət nəticə verməyir. "

Əli (ə), həsədin cismə mənfi təsir göstərməsi haqda buyurur:

"Qəribədir ki, paxıl insanlar öz sağlamlılıqlarından xəbərsiz qalırlar. "²

Frank Hork deyir:

¹ Nəhcül-fəsahe səh. 366.

² Qurərul Hikəm səh. 494.

"Ruhunuzla həmahəng olmayan və ona qəm-qüssə gətirən həsədi zehninizdən çıxarın. Ruh şeytanı olan bu xüsusiyyət nəzm-intizamı pozmaqla kifayətlənmir. Göstərdiyi mənfi tə'sirlərdən biri də zəhərli sellüllərin bədəndə inkişafına kömək etməsidir. Nəticədə qan dövrəni zəifləyir, əsəb pozulur və istər ruha, istərsə də orqanizmə bərpası mümkün olmayan ağır zərbə dəymiş olur. Bütün bunlarla yanaşı, insanın ümitsizliyə qapılmasına, qarşısına qoyulan ali məqsədlərdən əl çəkməsinə və zehninin istə'dad və bacarığının aşağı gətirilməsinə səbəb olur. Bunun üçün də insan bu mənfi xüsusiyyəti özünün bir nömrəli düşməni saymalı və onu həyatdan uzaq ucqar bir yerdə həbs etməlidir. Belə bir nəticəyə çatan hər bir şəxs görəcəkdir ki, iradəsi güclənmiş və onun sayəsində də bütün çətinliklərini aradan qaldırmağa nail ola bilmişdir. "

Əli (ə) buyurur: *"Həsəd, insanın bədənini fani edir. "*¹

Başqa bir yerdə onun psixoloji mənfi tə'sirinə işarə edərək buyurur: *"Qorxun həsəddən, çünki, o insanın ruhunu əridir və onu eybəcər hala salır. "*²

"Həsəd və paxıllıqda ifrata varmaq ağır ruhi sarsıntılardan irəli gəlir. Bu isə saysız-hesabsız ağrı-acılara, səhvə və insafsızlıqlara səbəb olur. Yə'qin bilirsiniz ki, paxıl insanların gördüyü işlərin bir çoxu onun öz istək və iradəsindən asılı olmur. Onlara səbəb olan isə yalnız həsəddir. "

¹ Qurərul Hikəm səh. 32.

² Həmə'n mənbə səh. 141.

(BİR PSIXOLOQUN TƏHQIQINDƏN)

İmam Səccad (ə) dualarının birində buyurur: *"İlahi! Sınəmi həsəd xəstəliyindən amanda saxla və elə et ki, başqalarının razılığına həsrət gözü ilə baxmayım. Məni başqalarına həsəd aparmaqdan elə uzaq et ki, hər zaman onların səadət və xoşbəxtliyini istəyim. Mənə elə bir hiss və qüdrət ver ki, başqalarında dini və dünyəvi nəmətlər gördükdə, onları iman əhlindən və gözəl əxlaqa malik şəxslər gördükdə, Səndən, Sənin müqəddəs zatından daha yaxşısını istəyim."*

Çalışmalıyıq ki, sonsuz və insanı uçuruma aparan arzular mə'nəvi təkamülümüzün və Allaha yaxınlaşmağımızın qarşısını almasın və eyni zamanda təfəkkürümüzü qarşımıza qoyduğumuz yüksək hədəflərə doğru istiqamətləndirməli və yüksək insani sifət və xüsusiyyətləri arzulamalıyıq. Çünki gözəl arzular tərzi-təfəkkürümüzün dəyişilməsində müsbət nəticələr verir və beləliklə, insan qarşısına qoyduğu hədəf və məqsədlərə çatmış olur.

Əli (ə) buyurur: *"Gözəl əxlaqi sifət və xüsusiyyətlər arzulayın. Əgər belə edərsinizsə, böyük mükafat əldə etmiş olarsınız."*¹

Doktor Marden deyir:

"Əgər zəhniniz arzuladığımız sifət və xüsusiyyətlərə arxalanarsa, əvvəl-axır onlara nail olarsınız. Çünki, insanın şəxsiyyəti onun fikir və düşüncəsindən meydana gəlir. Əgər tənbellik və tüfeyli həyat arzusunda olarsınızsa, əvvəl-axır

¹ Gürərul-Hikəm, səh. 355.

ya tənbal olacaqsınız, ya da tüfeyli. Əgər fikrinizə xoşagəlməz şeylər gələrək hər şey nəzərinizdə qara şəkildə canlanarsa, ancaq müsbət və sevindirici şeylər barədə fikirləşməklə onlardan yaxa qurtara bilərsiniz. Əgər gözəl əxlaqa yiyələnməyi arzulayırsınızsa yorulmaq bilmədən - gecə-gündüz - onu əldə etməyə çalışın.

Göstərdiyiniz sə'y və çalışmalar nəticəsində vücudunuz həmin gözəl xüsusiyyətləri qəbul etməyə hazır olacaqdır və siz onlara tez bir zamanda yiyələnmə biləcəksiniz. Arzu və hədəflərinizin təkrar olunmasından qorxmayın və öz istəklərinizi alınınıza həkk edin. Hamıya da həmin arzulara çatmaq istədiyinizi bildirin. Az bir müddətdən sonra görəcəksiniz ki, zehniniz maqnit kimi sizi həmin məqsədlərə tərəf çəkir.”¹ Həqiqəti dərk etmək insanın istək və tərti-təfəkkürünə böyük tə`sir göstərir. İnsanın gözlərinin önünü tutan və idrak qüvvəsində zülmət yaradan onun öz nəfsani istəkləridir. Bunun üçün də, həqiqətin şahidi olmaq üçün yaxşı olar ki, insan hər şeydən əvvəl şüur və təfəkkür aynasına əl çəksin və bundan sonra möhkəm iradə ilə mübarizəyə başlasın. Ruhun azad olması üçün, bədxahlıq və insanı məhvə sürükləyən

¹ Man “psixologiya əsasları”da deyir: Apardığımız təcrübələrin bə`zilərində şahid olmuşuq ki, hər hansı bir iş barədə fikirləşdikdə, onu görməzdən əvvəl baş verildiyinin şahidi olmuşuq. Məsələn: əlimizi bir-birinə keçirmək barədə fikirləşdikdə əzələlərimiz bir qədər dartılır və nəticədə əsəb hissi artır. İnsan fikrini bir yerə yığmaqla sair şeylərə də qadir olur. O, öz istək və iradəsi ilə, özünə təlqin etməklə, hətta bədəninin tükələrini dik saxlamağa, gözünün qarasını böyüdüüb kiçiltməyə qadir olur.

nəfsani istəkləri qəlb lövhəsindən silməli, kin-küdurət və ədavət zəncirini birdəfəlik qırıb atmalı, onların yerinə isə insani xüsusiyyətlər və xeyirxahlıq toxumu səpmək lazımdır.

DOQQUZUNCU FƏSİL

TƏKƏBBÜR

1-Həyat üfüqündə məhəbbət günəşinin doğması.

2-Təkəbbür nifrətə səbəb olur.

3-Din rəhbərləri təvazökarlıq dərsi verirlər.

Bəşəriyyətin həyat üfütündə daim parlaq məhəbbət günəşi doğur. Bu daxili hiss o qədər böyük əhəmiyyət kəsb edir ki, bəşəriyyətin maddi və mə'nəvi inkişafına böyük tə'sir göstərərək onu öz ardınca aparır. Məhəbbət insanın daxilində baş qaldırmışdır və olduqca dərin və sonu bilinməyən üfüt yetişir.

İnsana ömür və can bəxş edən məhəbbət həyat üfütündən yoxa çıxarsa ümitsizlik və qorxunc zülmət onun ruhunu büsbütün bürümüş olar və həyat üzərinə elə bir qara pərdə çəkər ki, ona nəzər salmaq insanda nifrət hissi oyadar.

Bəşər fitri olaraq ictimai bir varlıq kimi yaradılmışdır və başqaları ilə ünsiyyətdə olmaq onun ən başlıca xüsusiyyətlərindən birini təşkil edir. Fikir və düşüncədə yaranan ixtilaflar adətən insanı cəmiyyətdən zara gəlib onlardan əlaqəsini kəsməyə və yalqız halda bir guşəyə çəkilməyə vadar edir. Cəmiyyətdən uzaq düşüb təkliyə adət edən bu şəxslərin fikir və vücudlarında müəyyən nöqsan və çatışmazlıqlar vardır. Bu da bir həqiqətdir ki, insan tək olduğu zaman özündə xoşbəxtlik hiss edə bilmir. Cismi ehtiyacların müxtəlif olub insan onları tə'min etdiyi kimi, ruhun da tə'min olunması bə'zi ehtiyacları vardır. İnsan psixologiyası məhəbbət təşnəsidir. O, özünün bu daxili hiss və istəyini tə'min etmək üçün daim axtarışda və fəaliyyətdədir. Dünyaya qədəm qoyub həyata başladığı ilk gündən ömrünün son anlarınadək məhəbbət və nəvazişə ehtiyac duyur. O, məhəbbətin təcəllisini öz vücudunda hiss edir. Həyatın

çətinlikləri insana güc gəldikdə, xoşagəlməz hadisələr ruhunu sarsıtdıqda və nəhayət, uğursuzluqlar onun ümidini qırdıqda, qəlbinə ümid nurunu üfürən mehr-məhəbbətə böyük ehtiyac duymağa başlayır və yalnız mehr və məhəbbət onun vücudunu bürüdükdə rahatlıq tapa bilir.

Mehr və məhəbbət insanın ən gözəl duyğularından biri olduğu üçün bunu onun ən gözəl əxlaqi dəyərlərindən hesab etmək olar. Əlaqə və qəlbi bağlılıq yoluxucu şeylərdəndir. Başqalarının diqqətini cəlb etmək üçün istifadə olunan ən yaxşı yol onlara mehr-məhəbbət göstərməkdir. İnsan belə bir əqidədə olmalıdır ki, başqalarına qayğı və məhəbbətlə yanaşmaqdan savayı onun üzərində heç bir vəzifə yoxdur. Belə bir gözəl davranışın özü insan üçün olduqca faydalı bir müamilədir.

Əgər hər hansı bir şəxs qəlb xəzinəsinə yığdığı bu dəfinədən başqa birisinə bəxş edərsə, onun neçə bərabərindən bəhrələyə bilər. Başqalarının qəlbinə yol tapmaq hər bir insanın öz əlindədir. Məhəbbət xəzinəsinə yol tapmaq istəyənlər bütün xoşagəlməz xüsusiyyətləri özlərindən uzaqlaşdırıb ən gözəl əxlaqi dəyərlərə yiyələnə bilər.

Filosoflar deyirlər: *"Hər şeyin kamalı (son təkamül mərhələsi) xüsusiyyətinin zühur etməsindədir. İnsanın da ən bariz xüsusiyyəti onun başqaları ilə ünsiyyətdə olub onlara mehr və məhəbbət göstərməsindədir."* İnsanlar arasında meydana gələn bu ruhi bağlılıq və cazibə cəmiyyətdə səmimiyyətin, həmrəyliyin əsasını qoyur.

Doktor Karl özünün "**Həyat yolu**" adlı kitabında yazır: *"Cəmiyyətin xoşbəxt həyat sürməsi üçün insanlar divar daşları tək bir-birləri ilə sıx əlaqədə olmalıdırlar. Lakin camaatı bir-birinə nə ilə bu qədər yaxın etmək olar? Belə bir müvəffəqiyyətə yalnız mehr və məhəbbətlə nail olmaq olar. Elə bir məhəbbət ki, biz onu ailə mühitində müşahidə edirik. Lakin belə bir səmimiyyət ailədən kənara çıxmır. Bunun üçün də hər bir cəmiyyət üzvü həm başçılarını sevməli, həm də özünü sevilməyə layiq etməlidir. Hamı bir nəfər kimi xoşagəlməz xüsusiyyətlərdən yaxa qurtarmağa çalışmayınca, cəmiyyətdə qarşılıqlı məhəbbət hökm sürməyəcəkdir. Buna isə yalnız daxili islahatlar apararaq, bizi başqalarından uzaq salan eyb və nöqsanlardan yaxa qurtardıqdan sonra nail olmaq olar. Yalnız belə olduqda, qonşu qonşuya məhəbbət gözü ilə baxıb, varlı yoxsulu, yoxsul da varlımı sevə bilər.*

Yalnız mehr və məhəbbət nəticəsində cəmiyyətdə, milyon illərdən bəri qarışqa və bal arılarının həyatına hakim olan nəzm-intizamı bərqərar etmək olar. "

TƏKƏBBÜR NİFRƏTƏ SƏBƏB OLUR

İnsanın daxili xüsusiyyətlərindən biri də həyatı üçün zəruri olan "özünü sevərliyidir. " Bu hiss, daha dəqiq desək, xüsusiyyət onun həyata və yaşamağa olan meyl və istəyindən meydana gəlir. Onun vasitəsi ilə bir çox müsbət xüsusiyyətləri daha da gücləndirmək mümkün olsa da, ifrata vardığında bir çox xoşagəlməz hallara səbəb olur.

Əxlaqi dəyərlərə vurduğu ilk zərbə insanın həddindən artıq özünü sevməsi və başqalarına qarşı laqeyd olmasıdır. İnsanın məhz bu xoşagəlməz xüsusiyyəti onu həqiqəti qəbul etməyə və çatışmazlıqlarını e`tiraf etməyə mane olur.

Professor Robinson deyir: *"Dəfələrlə heç bir zəhməti olmadan öz fikir və əqidələrimizi dəyişməli oluruq. Lakin birisi bizə səhv yol verdiyimizi bildirdikdə, dərhal bunu töhmət kimi qəbul edir və özümüzü müdafiə etməyə çalışırıq. Biz çox asanlıqla hər hansı bir fikri qəbul edirik. Birisi onu bizdən almaq istədikdə isə dəlicəsinə özümüzü müdafiə etməyə başlayırıq. Lakin belə bir əksül-əmələ səbəb olan həmin fikir və ya əqidəyə olan bağlılığımızdan deyil, bizi ciddi təhlükə ilə üzləşdirən xudpəsəndlik və ifrat surətdə özünü sevərlikdən irəli gəlir. Əgər birisi bizə: "saatın geri qalır və maşınınız çox köhnədir"-deyərsə, bəlkə də "Mars və qədim Misir mədəniyyəti barədə yiyələndiyiniz mə`lumatlar" səhvdir - deyildiyi zaman göstərdiyimiz əksül-əməli göstərək!"*

İnsanın bədbəxtçiliyinə səbəb olan ən başlıca amillərdən biridə onun "xudpəsənd" və "təkəbbürlü" olmasıdır.

Təkəbbürlük kimi insanın nifrət etdiyi ikinci bir xüsusiyyət yoxdur. Bunun nəticəsində mehr-məhəbbət və səmimiyyət öz yerini ədavət və düşmənçiliyə verərək hamının nifrətinə səbəb olur. İnsan başqalarından səmimiyyət gözlədiyi kimi, onlara qarşı da son dərəcə səmimi və mehriban olmalı və əlaqələrin pozulmasına səbəb olan hər bir soyuq münasibətdən

uzaq olmağa çalışmalıdır. Başqalarının səmimi münasibətinə e'tinasızlıq etmək insanın eyni əksül-əməl ilə qarşılaşmasına və şəxsiyyətinə xələl gəlməsinə səbəb olur.

Cəmiyyətdə şəxslərin hüdudları müəyyəndir və hər bir şəxs başqalarından öz ləyaqəti səviyyəsində səmimi münasibət görür. Xudpəsəndlik çərçivəsində əsir olub qürur və təkəbbürlüyün qurbanına çevrilən şəxslər isə yalnız özlərini fikirləşib nə başqalarını nəzərə alar, nə də onların qarşısında üzərlərinə düşən vəzifələrə riayət edərlər. Onlar nəyin bahasına olursa-olsun şan-şöhrət əldə etməyə can atar və özlərini hamıdan üstün tutmağa çalışırlar. Bütün bunların nəticəsində camaatla həmin şəxsin istək və arzuları arasında böyük bir ziddiyyət meydana gəlir. Cəmiyyət üzvlərinin göstərdikləri əksül-əməl və bəslədikləri nifrət onların narahatçılığına səbəb olur. Gözlədiklərinin tam əksini müşahidə etdikləri üçün iztirab və qəzəblə hər şeyə dözməli olurlar.

Təkəbbürlüyün səbəb olduğu şeylərdən biri də bədbinlikdir. Onlar daim zənn və gümana qapılaraq başqalarının onlar barədə pis fikirdə olduğunu təsəvvür edərlər. Qürur və e'tinasızlıqdan əl çəkməzlər və ixtiyarsız olaraq müxtəlif şəxslər barədə pis fikrə düşüb yaranmış ilk fürsətdə onlardan intiqam almağa can atırlar. Daxillərində baş verən tüğyan yatmayınca rahatlıq bilərlər nə də asayiş bilməzlər.

İnsanda təkəbbürlük və xudpəsəndlik hisslərinin yaranması onun bir növ psixoloji xəstəliyə düçar

olmasından xəbər verir. Xəstəlik kimi qələmə verilən bu xüsusiyyət sonralar tədriclə "eqoistliyə" çevrilir. Bu isə ciddi nigarançılıqlara və bir çox cinayətlərin baş verməsinə səbəb olur.

Nəticədə insan böyük bədbəxtçiliklə üzləşir. Tarixə nəzər saldıqda bunun şahidi oluruq ki, bütün dövrlərdə peyğəmbərlərə qarşı çıxan və haqqı qəbul etməkdən boyun qaçıran şəxslər özlərindən son dərəcə razı və təkəbbürlü olmuşlar. Əsrlər boyu kütləvi qırğınlar olmuş və baş verən müharibələrdə minlərlə günahsız insanın qanı axıdılmışdır. Bəşəriyyəti ciddi təhlükə ilə üzləşdirən bu vəhşiliklərə də məhz insanların qürur və təkəbbürlüyü səbəb olmuşdur.

Əxlaqi dəyərlərdən bəhrələnməyən ailələrdə tərbiyə olunan uşaqlar cəmiyyətdə də heç nəyə nail olurlar. Onların bir çoxu təkəbbürlüyə düçar olur və bu yolla ailələrində gördükləri çatışmazlıqları aradan qaldırmağa çalışırlar. Belə bir xüsusiyyətə yiyələnən şəxslər öz şəxsiyyətlərini başqalarından qat-qat üstün tutur və qürur hissi ilə öz üstünlüklərini nümayiş etdirirlər. Oxucular belə bir xüsusiyyətə malik olan şəxsləri hər zaman öz ətraflarında müşahidə edə bilirlər. Həqiqətən yüksək şəxsiyyətə malik olan şəxs heç vaxt özünü uca tutmağa və başqalarının qarşısında öyünməyə ehtiyac duymur. Çünki o bilir ki, lovğalıq və öyünmək heç də üstünlük demək deyildir, qürur və təkəbbürlük hələ bu vaxtadək heç bir kəsə şərəf nəsis etməmişdir.

Alimlərdən biri deyir: *"Psixoloji sağlamlığımızı qorumaq üçün istək və arzularınızı azaldıb başqalarından az şey gözləyin və özünüzü qəlbinizin təblərindən xilas edin. Qürur və xudpərəstlikdən uzaq olun!"*

DİN RƏHBƏRLƏRİ TƏVAZÖKARLIQ DƏRSİ VERİRLƏR

Dostluq və məhbubiyyət qazanmağın sirlərindən biri də insanın təvazökar olmasındadır. Təvazökar şəxs gördüyü əlaqi işlərlə şəxsiyyətini ucaldaraq öz nüfuzunu daha da artırmağa nail olur. Lakin biz yaltaqlıqla təvazökarlığı bir-biri ilə səhv salmamalıyıq. Belə ki, təvazökarlıq, şəxsiyyətin böyüklüyündən və sağlam ruhiyyədən, yaltaqlıq isə şəxsiyyətsizlikdən və əlaqi dəyərlərin olmamasından meydana gəlir. "Loğman" Həkim oğluna etdiyi tövsiyələrdən birində onu qürur və təkəbbürlükdən uzaq olmağa çağırır. Loğman surəsinin 18-ci ayəsində bu haqda deyilir:

"Adamlardan təkəbbürlə üz çevirmə, yer üzündə lovğa gəzib-dolanma. Həqiqətən, Allah heç bir özündən razı olanı, lovğalanıb fəxr edəni sevməz!"

Əli (ə) buyurur: *"Əgər Allah-taala təkəbbürlüyü öz bəndəsinə layiq bilsəydi, peyğəmbərlər bu xüsusiyyətə hamıdan artıq layiq olardılar. Lakin təkəbbür və xudpəsəndliyi onlara haram, əvəzində isə təvazökar olmağı istəmişdir. Buna görə də onlar Allah qarşısında diz çökərək üzlərini yerə sürtmüş və iman sahibləri ilə son dərəcədə təvazökar olmuşlar."*

Təkəbbürlü şəxslər insanların nifrət bəslənilmələri ilə yanaşı Allahın rəhmət və mərhəmətindən də uzaq olarlar. Peyğəmbər (s) bu barədə buyurur: *"Təkəbbürlükdən uzaq olun. Çünki Allah-taala [mələklər] təkəbbürlüyə adət edən şəxsləri Ona tabe olmayanlardan hesab etmələrini əmr edər."*¹

İmam Sadiq (ə) təkəbbürlüyün psixoloji köklərini belə bir qısa ibarətlə bəyan edir. *"Daxilən əskiklik hiss edənlərdən başqa heç kim təkəbbürlük xəstəliyinə düçar olmaz."*²

Mak Brayd deyir:

"Hər hansı bir fərd və ya millətin özünü üstün tutması, digər insan və millətlərə aşağı gözlə baxmaq deməkdir. Yaşadığımız dünyanı nifrət, adavət və düşmənçilik hisslərinin bürüməsinə səbəb olan da bəzilərinin başqalarına təhqir gözü ilə baxmalarıdır. Belə bir tərzi-təfəkkür insanın özündə hiss etdiyi haqarət (əskiklik) hissini - özünü aldadaraq – bir yolla təmin etməsindən irəli gəlir. Əks təqdirdə heç bir şərəfli insan özü ilə başqaları arasında heç bir fərq hiss etməz."

Təkəbbürlü və özünü sevən xudpəsənd şəxslər gördükləri bütün işləri müsbət qiymətləndirər və öz çatışmazlıqlarını yüksək əxlaqi dəyərlər kimi qələmə verərlər. İmam Musa Cəfər (ə) bu haqda buyurur: *"Təkəbbür və xudpəsəndliyin bir neçə mərhələsi vardır, onlardan biri də insanların gördükləri öz xoşagəlməz işləri ki, yüksək qiymətləndirmələridir. Onlar gördükləri nalayiq*

¹ Nəhcül fəsahe səh. 12.

² Üsuli Kafi 3-cü cild səh. 461.

və xoşagəlməz işlərdən sevinər və xeyirxah iş gördüklərini təsəvvür edərlər. "1

Aparılan psixoloji təhqiqatlardan birində əldə olan nəticədə deyilir:

"Özünü başqalarından üstün tutan şəxslər öz çatışmazlıqlarını gözəl əxlaq, eyb və nöqsanlarını isə üstünlük hesab edirlər."

Əli (ə) xudpəsəndlik və təkəbbürlük xüsusiyyətinə malik olan şəxslər barədə buyurur: *"Heç vaxt özünüzdən razı olmayın, belə olduqda düşmənləriniz də çox olar.* "2

Müasir alimlər təkəbbürlüyü əqli çatışmazlıq və bir növ dəlilik hesab edirlər.

Əli (ə) bu mətləbə işarə edərək buyurur:

"Qürur və xudpəsəndlik ağıl və şüuru məhv edib aradan aparır. "3

"Şüur və təfəkkürü zəif olanlarda xudpəsəndlik və qürur hissi güclü olar. "4

"Təvazökarlıq şüur və düşüncə mənbəyi, təkəbbürlük isə şüursuzluq və cəhalət mənbəyidir. "5

"Təkəbbürlük və xudpəsəndlik daxili xəstəliklərdən biridir. Belə xüsusiyyəti olan şəxslər heç vaxt özlərini islah edib şəxsiyyətlərini ucalda bilməzlər. "6

1 Vəsailuşşiə 1-ci cild səh. 74.

2 Ğurərul-Hikəm, səh. 148.

3 Həmin mənbə səh. 28.

4 Həmin mənbə səh. 651.

5 Ğurərul-Hikəm, səh. 102.

6 Həmin mənbə səh. 478.

*"Kim özünün gözəl əxlaqa yiyələndiyini hesab edib rəftar və davranışlarını başqalarından üstün tutarsa özünü islah etməyə nail olmayacaqdır. "*¹

Helen Şaxter deyir:

"Müvəffəqiyyətsizliklərlə qarşılaşdıqda başqalarının diqqətini cəlb etmək üçün əl atdığımız şeylərdən biri də yalan danışmaq və ya özümüzü tərifləməyimizdir. Görmək istədiyimiz və arzusunda olduğumuz müvəffəqiyyətlərə nail olduğumuzu və həmin işlərin öhdəsindən gəldiyimizi hesab edirik. Bununla özümüzü qane edirik və işlər barədə söhbət etməyə can atırıq. Gördüyümüz işlər nə qədər kiçik olsa da, onları başqalarının nəzərində böyük göstərmək istəyirik. İnsanlar özlərini uydurduqarı yalanlarla o qədər aldadır və razı salırlar ki, müvəffəqiyyət qazanmağa sə'y belə göstərə bilmirlər. "

Xudpəsəndliyin əsirinə çevrilən şəxslər heç vaxt öz çatışmazlıqlarını görüb başqalarının yüksək xüsusiyyətlərini dərk edə bilmirlər.

Əli (ə) bu haqda buyurur: *"Təkəbbürlü şəxslər özlərindən razı, eyb və nöqsanlarından xəbərsiz olurlar. Əgər onlar başqalarının üstün xüsusiyyətlərini dərk edə bilsələr öz çatışmamazlıqlarını aradan qaldırmağa can atarın. "*²

Yüksək mədəniyyəti öz ardınca aparən və həyata can verən İslam ədalətlə zidd olan bütün üstünlükləri rədd, yalnız təqva və paklıq baxımından əldə olunan üstünlükləri qəbul edir.

¹ Həmin mənbə səh. 678.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 95.

Əli (ə) buyurur: *"Ehtiyacsızlıq məstliyindən Allaha pənah aparıram. Çünki, belə bir məstlikdən huşa gəlib adi hala düşmək olduqca çətin bir işdir."*¹

"Günlərin birində Peyğəmbər (s)-in yanına varlı bir şəxs gəlir və bir qədər sonra olduqca yoxsul olan başqa bir şəxs də gəlib dövlətlinin yanında oturur. Həmin varlı şəxs onun oturmaq istədiyini görüb dərhal paltarını yığır. Peyğəmbər (s) bu səhnəni gördükdə çox narahat olur və üzünü həmin varlı şəxsə tutub buyurur: *"Qorxdun ki, onun yoxsulluğundan sənə də keçə?"* Dedi: *"Xeyr."* Buyurdu: *"Qorxdun ki, sənə var-dövlətinin bir qismi ona keçə?"* Dedi: *"Xeyr."* Buyurdu: *"Qorxdun ki, sənə paltarını çirkləşdirsin?"* Dedi: *"Xeyr."* Buyurdu: *"Belə isə, onda nə üçün bu cür rəftar etdin?"* Dedi: *"Sərvət və var-dövlətim məni həqiqət və gerçəkliyi dərk etməkdən məhrum etmiş və bütün pisləkləri nəzərimdə gözəl cəlvələndirmişdir. Gördüyüm bu işin müqabilində var-dövlətimin tən yarısını həmin bu yoxsul şəxsə verirəm."* Peyğəmbər (s) üzünü yoxsul şəxsə tutub soruşur: *"Onun verdiklərini qəbul edirsənmi?"* O eyir: *"Xeyr."* Varlı şəxs ondan bunun səbəbini soruşduqda cavabında deyir: *"Qorxuram mən də sənə kimi var-dövlət sahibi olub, belə bir xoşagəlməz xüsusiyyətə düçar olum."*

Beləliklə, üçüncü əgər xudpəsənd və təkəbbürlü şəxslər səadət və xoşbəxtlik arzusunda olarlarsa, hökmən özlərini islah etməli və bu mənfur xüsusiyyəti öz vücudlarından birdəfəlik qoparıb atmalıdırlar. Əgər

¹ Gürərul-Hikəm, səh. 138.

bu işi görməsələr, ömürlərini həsrət və nakamlıq içində başa vurmuş olarlar.

ONUNCU FƏSİL

ZÜLMKARLIQ

1-Ədalətin ictimaiyyətdə oynadığı rol.

2-Zülmkarlığın yandırıcı şə`lələri.

3-Dinin zülmkarlıqla mübarizəsi.

Tarixə nəzər saldıqda və baş verən cərəyanları araşdırdıqda bunun şahidi oluruq ki, müxtəlif dövrlərdə bütün millətlər arasında müqəddəs "ədalət" kəlməsi baş verən bir çox inqilabi hərəkətlərin və siyasi cərəyanların əsasını təşkil etmişdir.

Haqq-ədalətdən məhrum olmaq, təcavüz və zorakılıqdan cana gəlmək insanların ruhiyyələrini o qədər həyəcanlandırmışdır gətirmişdir ki, mərd-mərdanə mübarizə meydanına qədəm qoyaraq hamılıqla hakim təbəqəyə qarşı çıxmışlar və cəsərlə öz e'tirazlarını bildirmişlər. Bu cəsur insanlar zülm və haqsızlığın aradan qaldırılmasında yorulmadan mübarizə aparmış və canlarının bahasına olsa da belə, heç bir fədakarlıqdan boyun qaçırmamışlar.

Lakin təəssüflər olsun ki, bu hərəkət və cərəyanların bir çoxu müvəffəqiyyət qazana bilməmiş, arzu və qarşılarına qoyduğu məqsədə çatmamışdır.

Onların uğursuzluqlarının səbəbləri aşağıda qeyd olunanlara diqqət yetirdikdə aşkar olur: Cəmiyyət öz təbii axarından çıxaraq pisləklərə adət etdikdə, artıq heç vaxt ədalət və bərabərliyə tabe olmaq istəmir. İstənilən şəraiti əldə etmək üçün haqq-ədaləti bərqərar etmək tamamilə mümkündür. Həmin şərait yaranmadıqda isə ədalətin həqiqi siması həyat üfüyündə heç vaxt doğmayacaqdır.

Hər şeydən əvvəl cəmiyyət "ədalət" üzərinə qoyulmuş qanuna ehtiyac duyur. Belə ki, orada bütün ictimai təbəqələrin hüquqları nəzərə alınmalı və ümumi mənafə ilə həmahəng olmalıdır. Yalnız bundan

sonra tə`lim-tərbiyə və əxlaqi dəyərlər onun inkişaf və geniş vüs`ət tapmasına tə`sir göstərə bilər.

Ədalət, yaradılmış aləmdə müşahidə olunan bir qanundur. Dünyanın keçməli olduğu mərhələ onun əsasında müəyyənləşdirilmiş və onda hər hansı bir dəyişikliyin aparılması qeyri-mümkündür.

Öz vücudumuzda şahid olduğumuz əsrərimiz həmahənglik yaradılış aləmində hökm sürən ədalət və bərabərlikdən xəbər verir və biz öz vücudumuza nəzər salmaqla bu böyük nəzm-intizamdan əgah ola bilərik.

Yaradılış aləmində hökm sürən bərabərlik icbari bir müvazinətdir.

Lakin bəşər azad düşüncə və iradəyə yiyələndiyi üçün ədalət də onun yaşadığı cəmiyyətdə öz istək və iradəsi ilə bərqərar olunmalıdır. İnsanın şüur və düşüncə qüvvəsi bə`zi məsələlərdə şəriət qanunlarına ehtiyac duymadan özü müstəqil olaraq həqiqəti dərk edib onun əsasında hökm çıxarmağa qadirdir. Ağıl yaxşı və xeyirxah işləri yüksək qiymətləndirir, xoşagəlməz və nalayiq rəftar və davranışlara qarşı isə bərişməz mövqə tutur.

Ədalət bəşəriyyətin həyatında böyük əhəmiyyət kəsb etməklə yanaşı, bütün gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərin mənşəyini təşkil edir. Bir sözlə, ədalət insanı xeyirxah işlərə sövq edən bir xüsusiyyətdir. İnsanları bir-birlərinə yaxınlaşdıraraq onların arasında birlik və səmimiyyətin yaranmasına səbəb olan da məhz ədalətdir.

Məşhur Yunan filosofu Əflatun deyir: *"İnsanın vücudunda ədalət nuru şöhləndikdə onun nuru insanın bütün xüsusiyyətlərinə də işıq saçır. Çünki insanın bütün gözəl xüsusiyyətləri məhz ədalətdən ilham alır və onu xeyirxah işlər görməyə qadir edir. Bu isə səadət və xoşbəxtliyin son nöqtəsi və insanın Allaha yaxınlaşması deməkdir."*

Əgər həyatın əsasını ədalət təşkil etdiyini və onun ən zəruri məsələlərdən biri olduğunu desək, səhvə yol vermərik.

Haqq-ədalətin bərqərar olunması ilə insanın həyatında yeni bir fəsil başlanır və ictimaiyyətin hərəkətsiz vücuduna yeni ruh üfürülmüş olur. Ədalət, həyata can və özünəməxsus bir gözəllik bəxş edir. Həyata davam etməyə və çətinliklərinin aradan qaldırılmasına qadir olan cəmiyyət də, məhz haqq-ədalət üzərində qurulmuş və ona arxalanan bir cəmiyyətdir.

ZÜLMKARLIĞIN YANDIRICI ŞÖHLƏLƏRİ

Zülm və sitəmkarlığın ictimaiyyətin parçalanmasına, ictimai və əxlaqi əmin-amanlığın məhv olub aradan getməsinə səbəb olması elə bir inkaredilməz həqiqətdir ki, hətta dinə heç bir e'tiqadı olmayan şəxslər belə ona e'tiraf edə bilər. Zülmkarlıq baş alıb getməklə əlaqələr kəsilir və hərc-mərclik ictimaiyyətə hakim olmağa başlayır. Haqq-ədaləti ayaqları altına atan sitəmkar dövlətlər tezliklə zəifləyib parçalanmışlar. Tarixə nəzər saldıqda bir daha bu

həqiqətin şahidi oluruq ki, zülmkar qüvvələr nə qədər böyük qüdrətə malik olsalar da nəhayət, törətdikləri cinayətlərin acı aqibəti ilə qarşılaşaraq özlərini ağır fəlakətə düçar edirlər. Bu barədə kifayət qədər misal və tarixi dəlillərə işarə etmək olar. Lakin biz onlardan biri ilə kifayətlənib tarixin canlı şahidlərindən biri olmuş Məhəmməd ibni Əbdülməlik barədə söhbət açmaq istəyirik.

Abbasilər sülaləsinin vəzirlərindən biri olan bu şəxs vəzir olduğu illər ərzində yüksək mövqeyiyətə malik olmuşdur. Son dərəcə zülmkar və daşürəkli olan Əbdülməlik dustaqları cəzalandırmaq üçün divarlarına şiş mıxlar vurulmuş dəmir təndir düzəltirmiş və həbs olunanları onun içinə ataraq təndirin hərarətini artırmış və beləliklə, bədbəxt dustaqlar acınacaqlı bir vəziyyətdə can vermişlər.

Mütəvəkkil hakimiyyətə gəldikdən sonra isə Əbdülməlik vəzirlikdən kənarlaşdırılır və özünün düzəltmədiyi təndirə atılır. O, ömrünün son anlarında kağız-qələm istəyir və orada iki beyt şe`r yazır:

*Hiyəssəbilu fəmin yəumin ilə yəumin
Kəənnəhu ma tərəkəl eynu fi nəumin.
La tuczə ən ruvəydən ənnəha duvəlun,
Dunya tunqəlu min qəumin ilə qəumin.*

Şe`rin məzmunu: "Dünya bir yoldur və hər gün ondan ötüb keçmək gərəkdir. O, yuxu tək gözlər önündə canlanır.

Sakit ol və narazılıq etmə. Bu dünya var-dövlət tək hər gün bir millətin və ya qövmin əlinə düşər."

Mütəvəkil məktubu oxuduqdan sonra vəzirin azad olunmasını əmr edir. Lakin artıq gec idi, çünki vəzir acınacaqlı bir vəziyyətdə dünyasını dəyişmiş idi!

Bəli, dünyanı ölüm-dirim meydanına çevirən şəxslər öz qüdrət və mövqeyiyətlərini qorumaq üçün hər şeydən məhrum olan zəif təbəqəyə ağlasığılmaz əzab və işkəncələr vermiş və ağır cinayətlərə əl atmışdır. Lakin çox keçmədən sinələr qəzəblə dolmuş və ani bir sıçrayışla qanlı inqilablar həyat səhnəsini tamamilə dəyişmişdir.

Zülm və sitəmkarlıq hər hansı bir müəyyən təbəqəyə aid deyildir. Hər bir şəxs istənilən şərait və mövqeyiyətdə əgər həyatın naz-ne`mətlərindən bəhrələnmək üçün heç nəyi nəzərə almadan qanundan kənara çıxarsa, başqalarının hüququnu tapdalayaraq onlara qarşı zülm etmiş olur. Lakin təəssüflər olsun ki, bu günlər yaşadığımız dünyada zülm və sitəmkarlıq günbəgün artır, bəşəriyyətin sivilizasiyasını ciddi təhlükə ilə üzləşdirir.

Sitəmkarlara qulluq edən muzdurlar bacardıqları qədər başqalarının hüquqlarını tapdalayır və dayağı olmayan millətlərin var-dövlətlərini qarət edirlər.

DİNİN ZÜLMKARLIQLA MÜBARİZƏSİ

"Kəhf" surəsinin 59-cu ayəsində zülmkarların acınacaqlı aqibətləri haqda deyilir: *"O məmləkətlərin əhalisini zülm etdikləri zaman məhv etdik."*

Dini rəhbərlər daim ictimaiyyətin davam gətirib parçalanmasına diqqət yetirmişlər. Cəmiyyətdə haqq-ədalətin bərqərar olunmasını qarşılarına yeganə məqsəd qoyaraq cəmiyyəti zülm və haqsızlıqlara qarşı mübarizəyə istiqamətləndirmişlər. Möhkəm iradəyə yiyələnən bu şəxslər zülmkarlığı böyük günah hesab edərək, belə bir qeyri-insani xüsusiyyətə malik olan şəxsləri haqq-ədalət qarşısında diz çökməyə vadar etmişlər. Zülm və zülmkarlıq onların nəzərində o qədər böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir ki, hətta Allaha şərik qoşmağı belə bir növ zülm hesab etmişlər.

Ümumiyyətlə, ədalətpərvər din rəhbərlərinin üsulu zülm və haqsızlıqlara qarşı mübarizə etməkdən ibarət olmuşdur.

“Hədid” surəsinin 25-ci ayəsində deyilir:

“And olsun ki, Biz peyğəmbərlərimizi açıq-aşkar dəlillərlə [mö'cüzələrlə] göndərdik. Biz onlarla birlikdə [Allahın hökmlərini bildirən səmavi] kitab və ədalət tərzisi [şəriət] nazil etdik ki, insanlar [bir-biri] ilə ədalətlə rəftar etsinlər.”

Müqəddəs İslam dininin ən başlıca məqsədi həyatın bütün sahələrində haqq-ədaləti bərqərar etmək olduğu üçün, öz davamçılarını heç nəyi və qarşı tərəfin kim olduğunu nəzərə almadan ədalət uğrunda mübarizə aparmağa vəzifələndirilmiş və kimlərə qarşı olursa olsun, zülm və haqsızlığı kəskin surətdə qadağan etmişdir.

“Maidə” surəsinin 8-ci ayəsində deyilir:

“Ey iman gətirənlər! Allah qarşısında [borcunuzu yerinə yetirməkdə] cəbitqədəm və ədalətli şahidlər olun. Hər hansı

bir camaata qarşı olan kininiz sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun. Bu, təqvatya daha yaxındır."

"Nisa" surəsinin 58-ci ayəsində isə Allah-taala ədalətli hökm çıxarmaq barədə buyurur: (*İnsanlar arasında höküm etdiyiniz zaman ədalətlə höküm edin.*)

İslam nöqtəyi-nəzərində ədalət o qədər böyük əhəmiyyət kəsb edir ki, əgər hər hansı bir şəxs bütün müsbət xüsusiyyətlərə yiyələnər və bu xüsusiyyətə malik olmazsa, hakimlik vəzifəsini daşıya bilməz.

Valideynin üzərinə düşən ən başlıca vəzifələrdən biri də övladları arasında fərq qoymayıb onlarla eyni səviyyədə davranmalarındır. Ailədə uşaqların ədalətsevər olub zülm və haqsızlığa adət etməmələri üçün onlarla ədalətlə rəftar olunmalı və birini digərindən nə üstün, nə də əskik tutmaq lazımdır. Belə ki, ailə mühitində valideynləri tərəfindən ədalətsiz rəftarlar müşahidə edən uşaqlar heç vaxt ədalət kimi gözəl xüsusiyyətə yiyələnmirlər. Onlar ədalətdən uzaq olmaqla yanaşı, bir çox hallarda zülm və haqsızlığa üz tutur və başqalarının hüquqlarını tapdalayaraq cəmiyyətdə hərc-mərcliyin baş alıb getməsinə səbəb olurlar. Yaranmış belə bir şəraitdə nəinki cəmiyyət, hətta valideynlər belə öz övladlarından ədalətsiz rəftar və davranışlar görürlər. Bunun üçün də Peyğəmbər (s) bu mətləbə xüsusi diqqət yetirmiş və öz davamçılarna haqq-ədalətə riayət etməyi buyurmuşdur.

*"Övladlarınızın sizinlə mehr-məhəbbətlə rəftar etmələrini istəyirsinizsə, onlara bir şey verdikdə ədalətə riayət edin."*¹

Bertrand Rassel deyir:

İnsanın nəfsi buxar kimi daim çalxalanmaqda və genişlənməkdədir. Bu baxımdan da uşaqları tərbiyə etməkdə ən başlıca məqsəd xarici təzyiqləri onların şüur və təfəkküründə döymək və işkəncə etməklə deyil, adət, fikir və səmimi əlaqələr kimi canlandırmaqdadır.

Bu işdə lazım olan şey isə ədalətdir. Ədalət, elə bir məfhumdur ki, biz onu tədriclə uşağın adət və təfəkkürünə daxil etməliyik. Düzgün tərbiyəyə yalnız o zaman nail olmaq olar ki, həmin uşaqla birlikdə digər uşaqlar da tərbiyə olunsunlar. Baxıb görürük ki, uşaqlar, hər hansı bir şeydən eyni vaxtda bir neçə nəfərin istifadə edə bilmədiyi şeylərdə bir-birləri ilə çəkişir və mübahisə edirlər. Götürək adi velosipedləri. Əgər bir neçə uşağın ixtiyarında cəmi bir dənə velosiped olarsa, onların hər biri ədalətə riayət edib ondan növbə ilə istifadə etməyi başa düşürlər. Lakin eyni zamanda onlardan hər biri velosipeddən yalnız özü istifadə etməsini istəyir. Amma qərribə burasındadır ki, böyüklər onların arasında növbə yaratdıqda tez bir zamanda onların narazılığına son qoyulur. Mən belə bir əqidədə deyildim ki, ədalət zati bir hissdir. Lakin bu hissi belə bir qısa müddət ərzində uşaqda yaratmağın mümkün olduğunu gördükdə

¹ Nəhcül fəsahe səh. 66.

təəccüb etdim. Əlbəttə ədalət, həqiqi ədalət olmalı və uşaqlardan biri digərindən üstün tutulmamalıdır. Əgər uşaqlardan birini digərindən çox sevərsinizsə, bunu bürüzə verməyib gözləməlisiniz ki, onlara qarşı münasibətiniz eyni səviyyədə olsun. Onlar üçün oyuncaq aldıqda belə biri digərindən üstün tutulmamalı və bərabərliyə riayət etmək lazımdır. Bütün bunlara riayət etmədikdə isə sonrakı tərbiyə və əxlaqi tövsiyə heç bir müsbət nəticə verməyəcəkdir.”

Peyğəmbər (s) buyurur:

*“Allahdan qorxun və başqalarının sizinlə gözəl davranmalarını istədiyiniz kimi, siz də övladlarınızla ədalətlə davranın.”*¹

Əli (ə), Məhəmməd ibni Əbu Bəkri Misirə hakim təʼyin etdiyi zaman etdiyi tövsiyələrdən birində buyurur: *“Misir camaatını qanadının altına al və hamı ilə gülürüz və mehribanlıqla davran. Üzlərinə nəzər saldıqda belə ədalət və bərabərliyə riayət et ki, şəhərin böyükləri bir gün onlara qarşı zülm və haqsızlıq edəcəyini güman etməsinlər, yoxsul və çarəsizlər də sənə ədalətindən ümüdlərini üzməsinlər.”*²

Allahın elçiləri haqq-ədalətin təməlini qoymuş və insani təkamülü meydana gətirmişlər. Əli (ə)-ın xilafət dövründə bir gün böyük qardaşı Əqil onun yanına gəlir. Maddi vəziyyətindən gileylənib beytül-maldan payına düşən buğdadan bir batman artığını istəyir. Əli (ə), ona müsbət cavab verməyib qızdırılmış dəmiri

¹ Nəhcüb fəsaḥə səh. 8.

² Nəhcül Bəlağə səh. 877.

ibrət üçün Əqilin bədəninə yaxınlaşdırır. Əqil uca səslə fəryad etdikdə Əli (ə) buyurur: *"Anan yasına otursun! İnsanın qızdırdığı bu dəmir parçasından bu qədər qorxub fəryad edirsən. Bəs mən Allahın qəzəbindən şöhlələnən oda necə dözüüm? Ola bilərmə ki, sən bədəninin əzabından fəryad çəkəsən, amma mən ruh və vicdanımın əzabına səbir edirəm?"*

Sonra sözlərinə davam edərək deyir:

"And olsun Allaha! Əgər dünyanı bütün naz-ne`mətləri ilə birlikdə mənə verib əvəzində qarışqanın ağzından arpa qabığını almağımı istəsələr, heç vaxt buna razı olmaram. Sizin nəzərinizdə gözəl görünən dünya mənim nəzərimdə hər şeydən aşağıdır və mən dünya malına görə hətta qarışqaya qarşı belə haqsızlıq etmərəm. " Hüseyin ibni Əli (ə) zülm və haqsızlığa qarşı böyük bir inqilaba rəhbərlik etmiş və bu günkü günədək bəşəriyyət tarixinə işıq saçan ədalət, insaniyyət və azadlıq sevrlik məktəbinin təməlini qoymuşdur.

ON BİRİNCİ FƏSİL

KİN VƏ ƏDAVƏT

1-Pisliklərə nə üçün göz yummalıyıq?

2-Kin-küdurətin vurduğu zərərlər.

3-İmam Səccad (ə)-in əksül-əməli.

Şübhəsiz ki, insan yaşadığı cəmiyyətdən uzaq düşüb yalnız həyat tərzi keçirə bilməz. Çünki, o daim ehtiyac duyan bir varlıqdır və ehtiyaclarının da həddi və hüdudu yoxdur. Buna görə də qarşıya çıxan çətinliklərin aradan qaldırılması üçün cəmiyyət üzvləri arasında sıx həmahənglik və həmrəylik hökm sürməlidir. İctimai həyatın müxtəlif şərt və qanunları vardır. İnsan ictimai mühitə qədəm qoyduğu ilk gündən həmin şərt və qaydalar onun qarşısına çıxır və buradan da riayət etməli olduğu məsələlər və üzərinə düşən vəzifələr meydana gəlir.

Şəxsiyyətin formalaşmasında ən başlıca rol oynayan ictimai həyat yalnız cismani mühitdən yox, cəmiyyət üzvləri arasında sıx həmrəylik, ünsiyyət, ruhi və mənəvi bağlılıqdan ibarət olmalıdır.

Belə bir möhkəm birliyə nail olan cəmiyyətin isə öz cazibə və gözəlliyini əldən verməsi qeyri-mümkündür.

Yaşadığımız dünyada biz insanların üzərinə düşən ən başlıca vəzifələrdən biri də başqaların səhvlərinə göz yumub güzəştə gedə bilməyimizdir və bu elə bir məsələdir ki, insanın başqaları ilə münasibətdə olmasına böyük təsir bağışlayır.

Ən gözəl asayiş və rahatlıq odur ki, insan başqaları ilə sülh və əmin-amanlıqda olsun, onlarla can deyib, can eşitsin.

Bunu da nəzərdən qaçırmamalıyıq ki, heç bir kəs nöqsansız deyildir, kamil insanların sayı isə olduqca azdır. Belə ki, böyük şəxsiyyətlər belə nöqsansız deyildirlər. Bunun üçün də hər bir insan başqalarında

hər hansı bir çatışmazlıq gördükdə, ona göz yumub güzəştə getməyi bacarmalıdır. Çünki, güzəştə getməkdən savayı sülh və əmin-amanlığa başqa heç bir şey ilə nail olmaq olmaz.

Hər bir insan özünəməxsus xüsusiyyətə malik olur və bu xüsusiyyətlər onun əxlaq və mə'nəviyyatından xəbər verir.

Əfv və güzəşt bir növ cömərdlik və insanın yiyələndiyi ən gözəl xüsusiyyətlərdən biridir. Belə bir xüsusiyyətə malik olan şəxslər heç nə ilə müqayisə olunmaz mə'nəvi rahatlıq və bacarıq əldə edirlər. Bütün bunlarla yanaşı, ruhu gücləndirir və xeyirxah işlərə səbəb olur. İnsan belə bir gözəl xüsusiyyətə yiyələnməklə mə'nəviyyatına ağır zərbə vuran xudpəsəndlikdən də yaxa qurtarmış olur. Başqalarının çatışmazlıqlarına göz yummaq təbii ki, olduqca çətin bir məsələdir və insan ilk mərhələlərdə buna çətinliklə adət edir. Lakin əgər insan bu yolda sə'y göstərsə, daxili böhrandan yaxa qurtarıb bu gözəl xüsusiyyətə yiyələnmiş olar.

Güzəşt qəzəb hissində də müsbət tə'sir göstərir və insanın tərzi-təfəkküründə müsbət dəyişikliklərə səbəb olur.

Belə ki, bir çox qarşıdurma və düşmənçiliklər məhz bunun nəticəsində aradan qaldırılmış və köklü düşmənçiliklər öz yerini dostluq və səmimiyyətə vermişdir. Təcavüzkar düşmən bu silahla təchiz olunmuş sağlam düşüncəli cömərd şəxslərin qarşısında

müqavimət göstərə bilməyib tez bir zamanda təslim olur.

Alimlərdən biri deyir:

"İnsanı digər canlılardan fərqləndirən üstünlüklərdən biri də onun başqalarının çatışmazlıqlarına göz yumub onlara güzəştə getməsidir. Sizi narahat edən hər hansı bir şəxs eyni zamanda sizə güzəştə getməyin ləzzətini dadmağa fürsət vermiş olur. Bizə: "Düşmənlərinizi bağışlayın" - deyilmişdir, lakin "dostlarınızı bağışlamayın" - deyilməmişdir. Amma necə olursa-olsun, başqalarının bizə qarşı yol verdikləri səhvləri bağışlamalı və güzəştə getməyi bacarmalıyıq.

Düşməndən intiqam almaq istədikdə onunla eyni səviyyədə olmuş olursunuz. Lakin əgər onları əfv edib bağışlasanız, onlara üstün gəlmiş olursunuz. Onlar bədxah, siz isə xeyrxahsınız. İntiqam almaq məqsədilə əgər birinə əziyyət etmək istəsək, bəlkə də istəyimizə nail olmayacağıq. Lakin güzəştə getməklə onlardan güclü intiqam almış olarıq. Düşmənlərimizi əfv edib bağışlamaqla onları daha tez məğlub edib öz böyüklüyümüzün qarşısında təvazökarlığa vadar edə bilərik. Deməli, düşmənçilikdən çəkinməklə düşməne ağır zərbə vurmuş olarıq və beləliklə, onları mütləq məğlubıyyətə uğratmış olarıq. Başqaları pislik etdikdə biz müqabilində hökmən yaxşılıq etməliyik. Çünki, pisliliyin müqabilində yaxşılıq etmək yer üzündə asayışı təmin edən səmavi bir siyasətdir."

KİN-KÜDURƏTİN VURDUĞU ZƏRƏRLƏR

Ruhi xəstəliklər arasında kin-küdurət kimi ikinci bir xəstəlik insanın əxlaqi dəyərlərdən uzaq düşüb çətinliklərlə üzləşməsinə səbəb olmur. Qorxunc qəzəb hissindən mənşələnən və insanın asayişinə son qoyaraq onu bədbəxtçiliyə sürükləyən kin-küdurət bir çox hallarda ruhi iztirab və sarsıntıya səbəb olur. İnsana elə bir zaman gəlir ki, daxili böhranı azalmış və müvəqqəti olaraq qəlbində şö'lələnən qəzəb alovu yatırılmışdır. Lakin yatmış həmin alovun altında olan kiçik bir köz sonradan şö'lələnərək səadət və asayiş bir anın içində öz oduna bürüyüb külə döndərə bilər.

Əfv və güzəşt əzəmət, sülh və birlik nişanəsi olduğu kimi, kin-küdurət də xudpəsənd ruh nişanəsi, hərc-mərclik və qalmaqallıq mənşəlidir. Düşmənçilik daxili həyəcanları təskinləşdirmək üçün olursa da, lakin insanın başqalarından gördüyü zərər pislik müqabilində pislik etməkdən dəfələrlə azdır. Çünki, vurulan zərər nə qədər böyük olsa da güzəşt edir. Lakin daxilindəki ədavət və düşmənçilik hissi zəhərli tikan kimi daim ona ağrı və əzab verir. Ədavət və düşmənçiliklə isə nəinki heç bir pislik aradan qaldırılmayı, əksinə vəziyyət daha da gərginləşir və mövcud ixtilaflar daha dərin kök atmağa başlayır. Belə olduqda isə təbii olaraq insanda müdafiə hissi daha da güclənir və onu daim qarşı-qarşıya durmağa hazır edir.

Bə`zən ədavət və düşmənçiliklərin verdiyi nəticə olduqca ağır və aradan qaldırılması qeyri-mümkün olur. Belə ki, bə`zi vaxtlarda insanın düşünməzlik üzündən buraxdığı və ağır nəticələr verdiyi bir səhvin ağrılarını ömrünün sonunadək çəkməli olur. Ruhi sarsıntı və xəcalət hissi bir an da olsun, onları rahat buraxmır. Bə`zi insanların təbiətində ümumiyyətlə, güzəşt adlı bir hissə olmur. Bunun üçün də onlara qarşı olunan hörmətsizlikləri heç vaxt yaddan çıxarmır və bütün sə`y və bacarıqlarını qarşı tərəfdən intiqam almağa yönəldirlər. Hətta bu yolda özlərini oda-közə vurur və müxtəlif çətinliklərə dözməyə belə razı olurlar.

Zəif iradəli və tez inciyən şəxslər özləri barədə heç bir nöqsan və çatışmazlıq eşitməyə dözməzlər. Lakin güclü iradəyə yiyələnən və hər şeyi götür-qoy etməyi bacaran şəxslər tənqiddən düzgün nəticə çıxarıb, bir növ ibrət alır və mövcud çatışmazlıqlarını aradan qaldırmağa nail olurlar.

Alimlərdən biri deyir: "Başqalarının narahatçılığına səbəb olmaq insanın çatışmazlığından xəbər verir. Çünki bir çox hallarda tutulan iradlar təhqir xarakteri daşımır, lakin buna baxmayaraq qəlbi kövrək şəxslər bundan inciyir. Bə`zən təhqir olunsada bilərəkdən olunmur, belə olduqda da incikliyə səbəb olmamalıdır. Lakin əgər edilən təhqirlər bilərəkdən olarsa, dərrakəli şəxslər yenə də bundan incimirlər, əksinə ibrət dərsi alırlar. İradlar həqiqət olmadıqda da yenə də incimək lazım deyildir. Çünki, adətən bunu başqalarını kiçildib

özlərini uca tutmaq üçün paxıl və qəlbləri kin-küdurətlə dolu olan nadan adamlar edər. Bə'zi şəxslərdə intiqam hissi təhqir və eqoistliyin əksül-əməli nəticəsində meydana gəlir. Belə ki, uşaqlıq illərində və ya ictimai mühitdə insanların qarşılaşdıqları xoşagəlməz rəftar və davranışlar, bə'zi hallarda da göstərilən tə'zyiq və mənfi tə'sirlər qəlblərinin dərinliklərində dərin iz buraxır və nəticədə "kin-küdurət" adlı psixoloji xəstəliyə düçar olurlar. Xülasə, intiqam, bu xəstəliyə düçar olan şəxslərin məğlubıyyətlərini aradan qaldırmaq üçün bir növ vasitədir. İntiqam ruhiyyəli şəxslər məqsədlərinə çatmaq üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edər və ağır cinayətlərə əl atmaqdan belə çəkinməzlər. Başqalarının pisləklərinə göz yumub unutmğa səbəb olan ən başlıca amillərdən biri də həyatda qarşıya qoyulan müqəddəs hədəf və amala diqqət yetirməkdir. Belə ki, yüksək ruhiyyəyə malik olan şəxslər daim qarşılıqlarına qoyduqları məqsəd uğrunda çalışar və ondan başqa ətrafda heç bir şeyə məhəl qoymazlar. Müxalifət və pisləklərə göz yumar və e'tinasızlıqla yanaşarlar. Pisləklərin ruhumuza qoyduqları tə'sir, nəzərimizdə olan hər hansı bir fikrin başqa bir fikir ilə əvəz olması və xoşagəlməz bir xüsusiyyətin müqabilində olan yüksək əxlaqi xüsusiyyətə verdiyimiz diqqət və əhəmiyyət bizim öz ixtiyarımızdadır. Bunun üçün də istək və iradəmizin sayəsində müxtəlif amillərin tərtib-təfəkkürümüə qoyduğu tə'sirləri azaldıb vücudumuzu tənqə gətirən kin-küdurəti aradan apara

bilərik. Üzərimizə düşən vəzifələrə gəldikdə isə onlardan xəbərsiz olduqda kimsə bizə yardım əlini uzada biləcəkdir.

İntiqam müxtəlif formalarda həyata keçirilir. Bə`zən dostluq və səmimiyyət cildinə girib kömək və yol göstərmək adı ilə insanlar bədbəxtçilik və fəlakətə nəticələnən işlərə sürüklənir və bu yolla onlardan intiqam alınır.

Avropa alimlərindən biri deyir:

"Kin və düşmənçilik, axmaqlıqdan meydana gəlir, xüsusilə də heç bir səbəb olmadıqda. Bir çox məsələləri dostcasına həll edə bilərik, lakin özünü sevrlik hissi buna imkan vermir. Belə ki, bə`zən heç bir günahı olmadıqlarını bildiyimiz halda yaxın dostlarımızı özümüzədən uzaqlaşdırır və bağışlamadan onlarla əlaqələrimizi kəsməli oluruq. Doğrudan, belə bir haqsızlığa necə yol verə bilirik?!"

İMAM SƏCCAD (Ə)-İN ƏKSÜL-ƏMƏLİ

Din rəhbərlərimizin həyat və sərgüzəştləri bizim üçün insaniyyət, şərəf və güzəşt dərəsidir. Onların rəftar və gözəl əxlaqi xüsusiyyətləri isə özünün ən gözəl görünüşündə təcəlli etmişdir.

Günlərin birində İmam Səccad (ə)-in əshabından bir neçəsi onun yanına gəlir. Gözlənilmədən bir şəxs məclisə daxil olub İmam Səccad (ə)-ı təhqir edərək o həzrətə xoşagəlməz sözlər deyib gedir. Lakin İmam Səccad (ə) soyuqqanlıqla onun dediklərini axıradək dinləyib cavabında bir şey demir və üzünü məclisdə iştirak edənlərə tutub buyurur: *"Onun cavabını vermək*

üçün istərdim siz də mənimlə gələsiniz." Əshab onunla birlikdə həməən şəxsin yanına gəlirlər.

İmam Səccad (ə) həməən şəxsin evinə gəlib ondan çölə çıxmasını istəyir. Şəxs özünü mübarizəyə hazırlayıb eşiyə çıxır və İmam Səccad (ə) gülürüzlə ona müraciət edib buyurur: *"Qardaşım! Əgər mənim barəmdə dediklərin düzdürsə, Allahdan özümün bağışlanmağımı diləyəcəyəm, yox əgər həqiqətdən uzaq olarsa, Allahdan sənənin bağışlanmağımı diləyəcəyəm."*

İmam Səccad (ə)-in ürək oxşayan və cəzibəli sözləri həmin şəxsi öz təsiri altına alır və vücudunda olan bütün ağrı-acıları məhv edir. Dərhal üzündə peşmançılıq nişanələri özünü büruzə verir və həsrətlə göz yaşı axıtmağa başlayır. Nə edəcəyini bilməyib İmam Səccad (ə)-a deyir: *"Sizin müqəddəs vücudunuz dediklərimdən uzaq və münəzzəhdir və dilimə gətirdiyim sözlərə yalnız özüm layiqəm."*

İmam Səccad (ə) özünün belə bir hərəkəti ilə öz davranışlarına güzəşt dərsi verir və həmin şəxs də səadət və xoşbəxtliyinə səbəb olan belə bir dəyişikliyin baş verdiyini əməli olaraq sübuta yetirir.

Əli (ə) buyurur: *"Ən böyük eyb az güzəştə getmək, intiqam almağa tələsmək isə ən böyük günahlardandır."*¹

Comərd insanların başqalarının eyb və nöqsanlarına göz yummaları haqda isə buyurur:

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 537.

"Başqalarının nöqsanlarına göz yumub onlara güzəştə getmək comərd və güclü iradəyə malik olan insanların işidir.
"1

"Nur" surəsinin 22-ci ayəsində müsəlmanlara güzəştə getməyə tövsiyə olunaraq buyurulur: *"Əfv edib, [cəzalandırmaqdan] vaz keçsintlər! Məgər siz [bu yaxşılıq müqabilində] Allahın sizi [günahlarınıza] bağışlamağını istəmirsinizmi? Allah [bəndələrini] bağışlayan və rəhm edəndir!"*

"Fussilət" surəsinin 34-cü ayəsində isə deyilir:

"Yaxşılıqla pislik eyni ola bilməz! [Ey mö`min kimsə] sən pisliliyi yaxşılıqla dəf et! [Qəzəbə səbirlə, cəhalətə elmlə, xəsisliyə comərdliklə, cəzaya bağışlamaqla cavab ver!] Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi sanki yaxın bir dost görərsən!"

Əfv və güzəşt, insan qüdrət sahibi olduğu zaman daha dəyərlı olur. İmam Sadiq (ə), bu gözəl xüsusiyyəti peyğəmbərlər və günahdan uzaq olan mö`minlərin xüsusiyyətlərindən biri olduğunu qeyd etmişdir.

*"Güc və qüdrət zamanı güzəştə getmək peyğəmbər və mö`minlərin xüsusiyyətlərindəndir."*²

Əli (ə), əfv və güzəştin düşmən və müxaliflərlə ən gözəl mübarizə vasitəsi olduğuna işarə edərək buyurur: *"Müxaliflərinizi yaxşılıqla cəzalandırın və onların düşmənçiliklərini yaxşılıqla dəf edin."*³

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 768.

² Səfinətül Bihar 2-ci cild, səh. 702.

³ Nəhcül bəlağə səh. 115.

Özünün ürəyəyatan çıxışlarında kin və ədavət barədə mühüm mətləbləri açıqlamış və belə bir ruhi xəstəliyə düşər olanların qəlblərinin möhürləndiyinə, səmimiyyət və insaniyyətdən məhrum oluqlarına işarə etmişdir: *"Daşürəkli şəxslər başqalarına kin-küdurət bəsləyənlərdir."*¹

Kinli şəxslər olduqca qəzəbli və rəhimsiz olurlar. Necə deyərlər, bir dəsmala görə qəsr və saraylara od vurub yandıran da onlardır. İntiqam alan şəxslərin zahiri görünüşləri mülayim və mehriban olsa da, daxildə sönmüş vulkan və təlatümlü dəniz tək təhlükəli olurlar. Onlarda olan intiqam hissi, yaranmış ilk fürsətdə püskürüb yaşı da, qurunu da, dost və düşməni də birgə yandırır külə döndərir.

Ruhi sarsıntı və vicdan əzabı kinli şəxsləri bir an da olsun, rahat buraxmayıb onlara daim əzab-əziyyət verər.

Əli (ə) bu haqda buyurur: *"Kinli insanların ruhları daim əzab-əziyyət çəkər. Qəm-qüссə bir anda olsun onları rahat buraxmaz."*²

Deyl Karnegi deyir:

"Düşmənlərimizə qarşı kin bəslədikdə onları yeyib-icməyimizə, yatmağımıza, sağlamlığımıza hətta sevinc və şadlığımıza hakim etmiş və onlara qüdrət vermiş oluruq. Kin-küdurətlə onlara heç bir zərər vurmuruq, əksinə öz gecə və gündüzümüzü dedi-qodulu bir cəhənnəmə çeviririk."

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 178.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 85.

Müasir alimlər psixoloji təhqiqatlar aparmaqla insanın zəhn və şüuru ilə əlaqəli olan bə'zi xəstəlik və çatışmazlıqlar üzə çıxarmış və onların aradan qaldırılması üçün müxtəlif yollara əl atmışlar.

Əli (ə) buyurur: *"İnsan özünü islah etməyə başlarkən gizli tərzi-təfəkkürlər və kin-küdurətlər üzə çıxır."*¹

Kinli şəxslərin mənfi xüsusiyyətlərindən biri də intiqam almayınca rahatlıq tapa bilməmələridir.

Əli (ə) bu haqda buyurur:

*"Kin-küdurət, qəzəbi yatırmayınca sönmək bilməyən daxili bir oddur."*²

Kinli insanlar bir çox hallarda hədə-qorxu gəlmək və qorxutmaqla başqalarını susmağa və onlara tabe olmağa vadar edirlər. Bu iş onların nəzərində o qədər adi bir hala çevrilir ki, əgər bir vaxt kimdən intiqam almaq əvəzinə güzəştə getmiş olarlarsa, sonradan özlərini şiddətlə danlaq atəşinə tutarlar.

"Yüksək rütbəli bir hərbcı tanıyıram. Günlərin birində onun maşını yolda qatıq satan bir şəxsin velosipedi ilə toqquşur, həm onun velosipedi əzilir, həm də qatıq şüşələri sınaq yola dağılır. Bəlkə də səhv velosiped sürəndə idi, lakin elə bir vəziyyətdə necə olursa-olsun, onu söymək yox ürək-dirək və toxtaqlıq vermək lazım idi. Hərbcı maşından düşmədən söyməyə başladı. Velosipedçi də yaralı halda, sürünə-sürünə dişinin dibindən çıxanı ona dedi. Belə olduqda hərbcı maşından düşüb onu vurmaq

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 85.

² Həmin mənbə səh. 106.

istədi. Mən və maşında mənimlə birlikdə əyləşən başqa bir yoldaşı onu sakitləşdirib bu işdən vaz keçməsinə istədik. O da bizim xahişimizi qəbul edib maşından düşmədi. Həmin günün axşamı onunla birlikdə bir mehmanxanada olduq və bütün gecəni həm bizi, həm də özünü danlayıb elə hey deyirdi: "Nə üçün qoymadınız onun cavabını verim?" O bizim ısrarımızla güzəştə getdiyini heç cür özünə bağışlaya bilmirdi. "

Əli (ə) buyurur: *"Kin-küdurət qəzəb odunu şö'lələndirir. "*

"Kinli insanlar heç bir səbəb və ehtiyac olmadıqda belə öz qəzəblərini boşaltmayınca rahatlığın nə olduğunu bilməzlər. "¹

İnsan mə'nəvi rahatlıq yalnız o zaman nail olur ki, kin-küdurəti birdəfəlik qəlbindən çıxarıb atmış olsun.

Əli (ə) bu haqda buyurur: *"Kin-küdurəti yaddaş və xatirələrdən çıxartmaqla asayiş və rahatlığa nail olmaq olar. "*²

"Əgər tez bir zamanda kin və qəzəbin qarşısı alınarsa sonralar ruhi sarsıntıya səbəb olan əsəb xəstəliyini aradan qaldırmaq olar. "

Əli (ə) bu haqda buyurur: *"Həsəd və kin-küdurətin qəlbə yol tapmaması xoşbəxtlik əlamətlərindəndir. "*³

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, İslam bə'zi məsələlərə göz yumub qarşısında təslim olmağa yol

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 21.

² Həməən mənbə səh. 666.

³ Ğurərul-Hikəm, səh. 399.

vermir. İctimaiyyətin nəzm-intizamı və əmin-amanlığı İslam dinində hər şeydən daha çox əhəmiyyət kəsb etdiyi üçün, ictimai pozğunluğa səbəb olan hər hansı bir hərəkətin qarşısı dərhal alınmalı və şəriət qanunları əsasında müvafiq tədbirlər görülməlidir.

ON İKİNCİ FƏSİL

QƏZƏB

- 1-Səbir və təmkinliyin faydaları.
- 2-Qəzəbin qoyduğu mənfi tə`sirlər.
- 3-Dini rəhbərlər bizə yol göstərirlər.

İnsanın əsrarəngiz vücudu "ağıl və iradə" adlı iki böyük qüdrətlə təchiz olunmuşdur. Ruhun təcəllisi olan ağıl insanın müqəddəratını müəyyən edir və eyni zamanda hər bir insanın şəxsiyyətindən xəbər verir. Ağıl elə bir nurlu çıraqdır ki, həyatın zülmət səhnəsinə işıq saçır onun enişli-yoxuşlu mərhələlərində bizə yol göstərir.

İnsan vücudunda olan müxtəlif hissləri tərbiyə etməyə çalışmalı və onların ifrat və təfritə yönəlmələrinin qarşısını almalıdır. Ağıl və şüurumuz bizi istə'dad və bacarıqlarımızdan düzgün şəkildə istifadə etməyə və qəzəb hissini bizi öz tabeliyinə vadar etməkdən yaxa qurtarmağa köməklik edir. Mehr-məhəbbət və səmimiyyət mühiti sağlam şüurdan bəhrələndikdə həyat səmasında səadət və xoşbəxtlik ulduzu doğulur. İnsan nəfsani istəklərinin əsirinə çevrildikdə isə azadlıq və şəxsiyyətini əldən verib həyatda ağır məğlubiyyətlə üzləşməli olur.

Ən böyük əxlaqi amil olan və insanı arzu və məqsədlərinə çatdıran iradə insanın səadət və xoşbəxtliyində ən başlıca rol oynayır. İradə insanın ruh və şəxsiyyətini bütün xoşagəlməz xüsusiyyətlər və ünsürlərdən qoruyub öz əhatə dairəsində saxlayır. İnsanın həyatdan kam almasına, öz istək və arzularına səbəb yetişməsinə olan ən başlıca amil də elə onun güclü iradəyə yiyələnməsindədir. İnsan həyatda baş verən hadisələrin və onu öz tə'siri altına amillərin qarşısında nə qədər ciddi müqavimət göstərərsə, bir o qədər də yüksək əxlaqi dəyərlərə yiyələnməyə və

ruhunun tənəzzülə uğramasının qarşısına almağa nail olar.

Qərb mütəfəkkirlərindən biri deyir:

"Münəzzəm edici qüvvə" adlı əqli (ideoloji) bərabərliyə də şamil olan gözəl bir tərif vardır. Belə bir qüvvə - istər kişi üçün olsun, istərsə də qadın - "təhlükədən qoruyucu hissə" rolunu oynayır. Bu günlər bir çox bahalı maşınlar sərnəşinlərin rahatlığının təmin olunması üçün belə hissələrlə təchiz olunmuşdur. Məhz onların sayəsində hətta bərhad yollar da belə, həm sərnəşinlərin narahatçıqları, həm də maşınlara dəyən ziyanlar aradan qaldırılmış olur. İnsan şüur və düşüncəsinə hakim olmadığı bir halda təbii ki, öz nəfsani istəklərini də idarə edə bilməyəcəkdir. İnsanın ixtiyarında olmayan şüur isə fəal olmamaqla yanaşı, həm də təsirsizdir. Heç bir xeyri olmayan belə bir şüur hətta ciddi təhlükələr yaratmağa qadirdir.

Dağlarda daşlar və qayalar arasından çıxan sular öz axarına düşərək böyük səs-küylə, şırıldaya-şırıldaya iri, aram və səssiz çaylara qoşulurlar. Güclü iradəyə malik olan şəxslər də öz axarında olan böyük çaylar tək səssiz-səmirsiz olurlar."

Son dərəcə əsəbi və qeyri-mülayim təbiət möhkəm və mətin iradəyə ehtiyac duyur. Buna görə də belə bir qüvvənin təsiri altına düşməyincə itaətsizliyə adət edib həssas vaxtlarda insanı çətinliklərlə üzləşdirəcəkdir. Belə olduğu zaman tələm-tələsik qərar

qəbul olunur ki, bu da - təbii olaraq - bir çox hallarda ağır nəticələr verir.

QƏZƏBİN QOYDUĞU MƏNFİ TƏ`SİRLƏR

İnsan təbiətinin öz normal axarından xaric olmasına səbəb olan şeylərdən biri də qəzəb hissidir. Bu hiss insanın bütün vücudunu bürüdükdə ruhu öz ixtiyarından xaric olub ona qarşı üsyan etmiş olur. Heç bir maneə və məhdudiyət bilməyən bu xoşagəlməz xüsusiyyət insana daim əzab-əziyyət verir. Buna səbəb olan isə qəzəbin ağıl və şüur üzərinə pərdə çəkib insanı idrak qüvvəsindən məhrum etməsidir. Qəzəbli insan bə`zən elə həyəcanlı olur ki, qorxunc görünüş alaraq öz optimistliyini əldən verir və bir çox hallarda hətta ağır cinayətlərə əl atır. Bununla da o özünü hətta ömrünün sonunadək peşmançılığını çəkəcək ən böyük bədbəxçiliyə belə sürükləyə bilər.

Qəzəb yatdıqdan sonra insanın bütün vücudunu qeyri-adi peşmançılıq hissi bürüyür. İnsan özü-özünü danlayır və "ağıl və vicdan" məhkəməsində təqsirkar görünür. Bütün bunların ardınca da təəssüf və narahatçılıq hissi qəlbinin dərinliklərinə çökür.

Qəzəb tək ruhu deyil, cismi belə qəm-qüssəyə qarq edib bir an da olsun, rahatlıq vermir. Qəzəbin yandırıcı alovu vücudu öz şö`ləsinə bürüdükdə ürəkdə qan dövranı tezləşir, sonra isə damarlara yayılır və bunun nəticəsində üz qızarır və bütün bədən lərzəyə gəlir. Beləliklə, insan bütün vücudu ilə intiqam almağa can

atır. Bütün orqanizmə mənfi tə`sir göstərən bu xüsusiyyət müxtəlif qan axmalara, əsəb sisteminin pozulmasına, ağ ciyərdə vərəm və s. kimi qorxulu xəstəliklərə səbəb olur.

Qəzəbin yatırılması üçün istifadə olunan spirtli içkilər və tütün mə`mulatlarının vurduğu zərər isə orqanizm üçün daha ciddi təhlükə yaradır. Belə ki, spirtli içki və tütün mə`mulatlarından istifadə etmək nəticəsində qan zəhərlənir və bu da saysız-hesabsız ağır xəstəliklərə səbəb olur.

Lakin diqqət yetirmək lazımdır ki, həddi aşmamaq və ifrata varmamaq şərt ilə hər bir normal insanın bu hissə yiyələnməsi lazım və zəruridir. İnsanın müəyyən həddə qədər bu hissə yiyələnməsi onun cömərdliyindən xəbər verir. Bəşəri düşmənin təcavüzünün qarşısını almağa və onu müqavimət göstərməyə vadar edən qəzəb, insani xüsusiyyətlərindəndir.

Bir çox hallarda qəzəblə birgə olan intiqam hissi isə həyatı zülmət qaranlığa çevirir və insanlar arasında böyük fasilələr yaradır.

Əgər bizə qarşı olunan bütün xoşagəlməz rəftar və davranışlara eyni şəkildə əksül-əməl göstərib, başqalarının cisim və ruhlarına zərbə vurmaqla - "intiqam" hissi ilə - təskinlik tapmaq istəyəriksə, həyatımız qalmaql və keşməkeşdən savayı bir şey olmayacaqdır. Bununla yanaşı öz ruh, şəxsiyyət və mə`nəviyyatımıza da ağır zərbə vurmuş olarıq.

Həyatda kim səhvə yol verib bununla başqalarının qəzəb və narahatçılığına səbəb olarsa, qarşı tərəfdən bağışlanmaq üçün ilk növbədə buraxdığı səhvini e`tiraf etməlidir.

Deyl Karnegi deyir: "Danlağa layiq olduğumuz bizə bəlli olduqda, yaxşı olmazmı ki, səhvimizə e`tiraf edib deyilənləri qəbul edək? Özümüzün özümüzü danlamağımız başqalarının danlağından yüngül və mülayim olmurmu? Başqaları sizə irad tutmazdan əvvəl bu işi özünüz görməyə tələsin ki, qəzəbinizi zərərsizləşdirə bilərsiniz. Belə olduqda qarşı tərəflər də səmimi mövqe tutaraq səhvlərinizə daha çox göz yumarlar. Bütün səfeh insanlar öz səhvlərini ört-basdır etməyə çalışarlar. Lakin səhvlərinə e`tiraf edən şəxslər hamıdan yüksəkdə durub özlərində şərəf və mərdlik hissi keçirərlər.

Haqlı olduğumuzu bildikdə başqalarını da son dərəcə mehribanlıqla özümüze tərəf çəkməyə çalışmalıyıq. Düz yolda olmadıqda isə dərhal bunu e`tiraf edib həqiqətin gözünə baxa bilməyi bacarmalıyıq. Səhvlərə e`tiraf etməkdən aldığımız zövq onları müdafiə etməkdən daha asan və daha ləzzətbəxşdir."

Əfv və güzəşt qəlbə səmimiyyət və insan sevrlik hissini daha da gücləndirir. Buraxılan səhvlərə göz yumub güzəştə getməklə insan ən qatı düşməni belə öz qarşısında təslim etməyə nail olur. Bununla yanaşı, belə bir uğurlu addım onların düşmənçilikdən əl çəkib

başqaları ilə səmimi münasibətlər yaratmalarına da səbəb olur.

Elm və təcrübə mə'nəvi saflığa və kin-küdurəti aradan qaldırmağa səbəb olan ən gözəl vasitədir. Elm və mə'lumat dairəsi genişləndikcə insanın şüur və tərzi-təfəkkürü daha da açqlanır. Alim və təcrübəli şəxslər nəfsin aldadıcı istək və tələblərinin qarşısında daha çox müqavimət göstərməyə qadir olurlar. Onlar adətən təmkinlidirlər və insanların buraxdıqları səhvlərə başqalarından daha çox göz yumarlar.

DİN RƏHBƏRLƏRİMİZ BİZƏ YOL GÖSTƏRİRLƏR

Belə bir təhlükəli ruhi xəstəliyi müalicə etmək üçün peyğəmbərlərin, imamların və onların sadıq davamçılarının verdikləri tə'limlərdən də tə'sirli bir üsul yoxdur. Psixoloq və həkimlərin bu sahədə göstərdikləri fəaliyyətlər tə'sirsiz olmasa da, o qədər də qət'i nəticə verməmişdir. Peyğəmbər (s) və mə'sum imamlar ürək oxşayan buyruqlarında qəzəbin acınacaqlı aqibətləri barədə xəbər vermiş və bu xoşagəlməz xüsusiyyətdən uzaq olmağı tövsiyə etmişlər.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Qəzəbdən uzaq olun, çünki qəzəb insanı xəcalət hissi ilə üzr istəməyə vadar edir."

Doktor Marden deyir: "Qəzəbə səbəb hər nə olursa olsun, insan sakitləşdikdən sonra əbəs yerə qəzəbləndiyini başa düşür. Bunun üçün də həmin

günün səhəri hər şeyi olduğu kimi götür-qoy etdikdə, qəzəbləndiyi şəxsdən üzr istəməyə məcbur olur.

Əgər sabahki götür-qoyunuzu bu gün yerinə yetirməyə adət etsəniz, qəzəb böhranı özünün ən aşası həddinə çatacaqdır.

İmam Sadiq (ə)-dan nəql olmuş başqa bir hədisdə deyilir:

"Qəzəb, agah qəlbin nurunu məhv edib aradan aparır. Qəzəbinə nəzarət edə bilməyən şəxs heç vaxt ağıl və şüuruna malik ola bilməz."¹

Tibbi baxımdan qəzəb və həyəcan olduqca ağır nəticələrə və bə`zi vaxtlarda insanın həyatına bir dəfəlik son qoymağa səbəb olur.

Əli (ə) buyurur: "Qəzəbini cilovlamayan şəxs tez bir zamanda ölümlə üzləşər."²

Doktor Marden deyir:

"Görəsən qəlbi zəif olan şəxslər bilirlərmi ki, qəzəb və həyəcanları bir gün onların canlarının bahasına başa gələ bilər? Əlbəttə, onlar bunu təsəvvür etməyə bilirlər, lakin bilməlidirlər ki, hətta tamamilə sağlam insanlar belə bir gün qəzəb və həyəcanın qurbanına çevrilə bilər. Belə ki, bir qədər dərinə diqqət yetirsək, görəcəyik ki, belə bir böhrana düşər olan şəxslər bir çox hallarda infrakt keçirməklə dünyalarını dəyişmişlər.

Qəzəb qidaya da mənfi tə`sir göstərərək iştahanın pozulmasına və həzmin çətinləşməsinə, bir sözlə bütün

¹ Üsuli Kafi 2-ci cild, səh. 305.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 625.

orqanizmə mənfəətə göstərərək ciddi çətinliklər yaradır. Nəticədə, mə'nəviyyatımıza ağır zərbə dəymiş olur. Əsəbin qoyduğu mənfəət sirlər o qədər təhlükəlidir ki, südəmər uşaqlara əsəbi halda süd verdikdə onlar zəhərlənir və dünyalarını dəyişməli olurlar. "¹

Əli (ə)-dan nəql olmuş başqa bir hədisdə deyilir: *"Qəzəbdən uzaq olun, çünki, qəzəb dəliliklə başlayıb peşmançılıqla başa çatır. "*

*"Qəzəb şö'lələnmən bir alovdur. Səbr və təmkinli olanlar onu söndürməyə nail ola bilərlər.. Ona əhəmiyyət verməyən şəxslər isə onun odunda hamıdan tez yanarlar. "*²

Başqa bir yerdə qəzəb və həyəcanın müqabilində səbirli və təmkinli olmağa tövsiyə edərək buyurur:

*"Özünü qəzəbin şö'lələnmən odundan xilas edin və onunla mübarizə aparmaq üçün hər zaman səbirli və təmkinli olun. "*³

"Səbirli və təmkinli olmaq insanı böyük bir uçurumdan xilas edir. "⁴

İnsan qəzəb və həyəcan nəticəsində hətta qətl kimi ağır cinayətlərə əl ata bilər. İmam Baqir (ə) bu barədə buyurur: *"Qəzəbdən qorxulu nə ola bilər? İnsanlardan*

¹ Man deyir: Aparılan fizioloji təhqiqatlar nəticəsində belə mə'lum olmuşdur ki, insan həyəcanlandıqda bütün orqanizmi buna mənfəət əksül-əməl göstərməyə başlayır: ürək döyüntüsü tezləşir, əsəb sistemi pozulur və qanda adrenin artır. Bütün bunlarla yanaşı, mə'dəaltı vəzidə də maddələr mübadiləsi pozulur və orqanizm ciddi təhlükə ilə üzləşir.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 71.

³ Həməən mənbə səh. 133.

⁴ Ğurərul-Hikəm, səh. 463.

bə`ziləri qəzəb və həyəcan nəticəsində ağır cinayətlərə əl atıb kimlərisə qətlə belə yetirə bilərlər. "

Jan Markvist deyir:

"Əsəbi insanlar tərs, həm də inadkar olurlar. Bir anın içində ağır cinayətlər barədə belə fikirləşərlər. Bu onların ruhi xüsusiyyətlərindəndir. Ani olaraq cinayət fikrinə düşən bu şəxslər dərhal bunu həyata keçirərlər. Bunun üçün də onlar ani qatil adlanırlar. "

Peyğəmbər (s), qəzəbin insana üstün gəldiyi zaman üçün çox maraqlı və olduqca faydalı bir tövsiyə edir:

"Sizlərdən biriniz qəzəb hissi hiss keçirsəniz, əgər ayaq üstə olmuş olsanız oturun, yox, əgər oturaq halda olarsınızsa uzanın.

*Bununla qəzəbiniz yatmadıqda soyuq su ilə dəstəmaz alın və ya qüsl edin. Çünki, alovu yalnız su ilə söndürmək olar. "*¹

Viktor Puşe deyir:

"Uşağınız çox əsəbi olarsa, onunla əsəbi rəftar etmək əvəzinə əl-üzünü soyuq su ilə yuyun və ya parçanı su ilə isladıb əl-üzünə çəkin. "

Jilbert Ruben isə deyir:

"Əxlaqi baxımdan bədənin təmizliyi olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Səhər və axşam, həmçinin iş günü başa çatdıqdan sonra ilıq su ilə yaxalanmaq bədəni təmiz və gümrah saxlayır. Bununla yanaşı ümidsizliyi aradan qaldırıb yüksək əhval-ruhiyyə bəxş edir. Deməli bədənin

¹ Ehyayul ulum 3-cü cild səh. 151.

təmizliyi əxlaqi dəyərlərlə və əhəmiyyət baxımından bir-biri ilə bərabərdir. ”

Peyğəmbər (s) və mə`sum imamların həyatı sözün əsl mə`nasında bizim üçün ən gözəl örnək və hidayət çırağıdır. Bir müsəlman kimi üzərimizə düşən ən başlıca vəzifələrdən biri də onların getdikləri yolu seçib əxlaqi dəyərlərə yiyələnməyimizdir. O müqəddəs insanların öz düşmənlərinə qarşı belə səmimi münasibət bəsləməsi kimsədən gizlin deyildir və bu haqda kifayət qədər misal çəkmək olar. Rəvayətlərdən birində deyilir: *”Günlərin birində İmam Həsən (ə) atla gedərkən gözlənilmədən Şam əhalisindən olan bir şəxs onun qabağını kəsir və o həzrətə qarşı xoşagəlməz sözlər deməyə başlayır. Lakin İmam Həsən (ə) ona bir söz deməyib axıra qədər dinləyir və sonra son dərəcə mehribanlıqla buyurur: ”Mənə belə gəlir ki, kiminləsə məni səhv salmışan, hər nə istək və ehtiyacın varsa söylə, çalışaram səni razı salam. Əgər yolu azmışansa sənə yol göstərim, köməyə ehtiyacın varsa, gəl sənə kömək edib evə aparım, əgər acsansa yemək verim, əgər paltar və geyimə ehtiyacın varsa paltar verim, yoxsul və pulsuzsansa pul verim. Yox əgər sığınacaqə ehtiyacın varsa səni onunla da tə`min edə bilərəm və başqa hər nəyə ehtiyacın olarsa, əlimdən gələni əsirgəməərəm. Yaxşı olar ki, yol yoldaşlarınla birlikdə mənim evimə gələsiniz. Sizə yer verib qulluq etməyə hər bir imkanımız var. ”*

Həmən şəxs gözləmədiyi bu sözlərin qarşısında bir söz deyə bilməyib İmam Həsən (ə)-ın qarşısında diz çökdü. Xəcalət hissi onun bütün vücudunu bürüdü və ixtiyarsız olaraq göz yaşları tökməyə başladı və həmin

an sanki qəlbinə mehr-məhəbbət və səmimiyyət nuru saçdı. Özünə gəldikdən sonra ayağa qalxdı və İmam Həsən (ə)-ın imamlığına şəhadət verib dedi:

"Bu günədək sənə və atana hamudan çox nifrət edərdim, lakin indi hiss edirəm ki, sizə qarşı kin və ədavətlə dolu olan qəlbimdə sizə qarşı sevgi və məhəbbətdən savayı bir şey yoxdur. İmamətə layiq olan şəxslər məhz sizsiniz."

ON ÜÇÜNCÜ FƏSİL

VƏFASIZLIQ

- 1-İnsanın üzərinə düşən müxtəlif məs`uliyətlər.
- 2-Əhdə vəfanın dəyər və üstünlükləri və vəfasızlıqdan doğan fəsadlar.
- 3-İslam əhd-peymanın pozulmasını qadağan edir.

Bəşər şüur və dərrakəsinin vasitəsilə bir çox həyati məsələləri dərk edib həqiqəti, məhək daşı olan ağıl və şüuru ilə müəyyən etdikdən sonra yaşadığı həyatda üzərinə düşən vəzifələri qəbul etməli olur.

O, başa düşür ki, səadət və təkamülə çatmaq üçün asılı olduğu məsələlərə xüsusi diqqət yetirməli, rəftar və davranışlarını ehtiyacları ilə müvafiq və həmahəng etməlidir.

İstər maddi olsun, istərsə də mə'nəvi, insan həyatın bütün sahələrində üzərinə düşən məs'ulyyətləri qəbul etməlidir.

Şüur və vicdan da ictimaiyyətin nəzm və intizamını təmin edən bu amilin qorunub saxlanılmasına xüsusi diqqət yetirir. Nəzm-intizamın pozulmasına ictimaiyyətin süquta uğramasına səbəb olan bütün amilləri isə qətiyyətlə pisləyir və onlara qarşı barışmaz mövqe tutur. Əxlaq və mə'nəvi dəyərlərin təkamülünə böyük tə'sir göstərən bu məs'ulyyətlər insanı həqiqi azadlığa qovuşdurur və onun tutduğu yolu düzgün səmtə doğru istiqamətləndirir. Həyatın müxtəlif sahələrində insanın üzərinə düşən bu məs'ulyyətlər ömrünün sonunadək onunla birgə olur. O yalnız o zaman sorğu-sual və danlaq atəşinə tutur ki, üzərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən gəlməyə qadir olsun.

İnsanın üzərinə düşən vəzifələrə məhəl qoymayıb onlara qarşı e'tinasızlıqla yanaşması onun həyat qanunlarından xəbərsiz olduğundan və gələcəkdə qarşılaşacağı bədbəxtçiliklərdən xəbər verir. Buraxdığımız ən böyük səhv də üzərimizə düşən

vəzifələri unudub özümüzü tam sərbəst və azad hiss etməyimizdir. Məs`uliyətsizlik hissi cəmiyyətə nüfuz edib onu ciddi təhlükələrlə üzləşdirir. Bu hiss geniş yayıldıqda insanlar arasında qarşılıqlı ixtilaf və qarşıdurmalar meydana gəlir. Nəfsani istəklərinin əsirinə çevrilən şəxslər şəxsi mənafeələrini üzərinə düşən vəzifələrdən üstün tutur və öz nəfsani istəklərinə daha çox əhəmiyyət verirlər. Onların süqut və tənəzzülü də məhz buradan başlayır. Bunun üçün də onlar heç vaxt kamil insan simasında ola bilmirlər.

Doktor Karl deyir: *"Məs`uliyətsiz insanlar mavi səmada qanad çalan qartala yox, daha çox evdən qaçmış və maşınlar arasında sərgərdan qalan itlərə bənzəyərlər. Onlar da bu itlər tək istədiyi yerə gedər və istədikləri işləri görürlər. Hara getməli olduqlarını və onları tə`qib edən çətinliklərdən necə qorunmalarını biləcəklərini bilmədikləri üçün onları azmış və sərgərdan hesab etmək olar.*

Biz təbiətin qanunları ilə tanışq və bunun üçün də bilməliyik ki, insanın həyatı müəyyən qanun və qaydalardan asılıdır. Özümüzü təbiətdə tam azad və müstəqil hiss edir və onunla öz istədiyimiz kimi, rəftar edirik, lakin bunu başa düşmək istəmirik ki, avtomobillərin idarə olunmasında müəyyən qayda və qanunlara riayət olunduğu kimi insanın həyatı da onu idarə edəcək bə`zi qanunlara ehtiyac duyar. Lakin bu günlər sanki insanın həyatının mə`nasını yalnız yeyib-içmək, var-dövlətə yiyələnmək, cinsi ehtiyacları ödəmək, aylənmək və kino və gəzintiye getmək təşkil edir. O, həyatdan spirtli içkilərdən istifadə etmək və siqaret tüstüsündə qərq olmaqla istədiyi kimi bəhrələnmək istəyir. "

Cəmiyyət üçün zəruri olan və hər şeydən daha çox əhəmiyyət kəsb edən şey isə nəzm-intizamdır.

Həqiqətə ağıl və məntiq gözü ilə nəzər salan şəxslər üzərlərinə düşən müxtəlif vəzifələrin öhdəsindən asanlıqla gəlir və öz həyatlarını düzgünlük və sədaqət üzərində qururlar. Əgər bu yolda uğursuzluqla üzləşərlərsə üzərlərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən gəlmək üçün çalışdıqlarına görə, hətta fəxr də edərlər.

Səadət və xoşbəxtliyi həqiqi sevinc və şadlıqda axtarmalı və ruhun asayişini təmin etmək lazımdır.

Vicdanının fəryadına səs verən şəxslər qarşılaşdıqları çətinliklərdə özlərini ələ almağa qadir olurlar. İnsan üzərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən gəldikdə daxilində yeni bir hissini yarandığını hiss edir. Daxili razılıq hissi bu şəxslərin ruhlarının dərinliklərindən mənşə'lənir.

ƏHDƏ VƏFANIN DƏYƏR VƏ ÜSTÜNLÜKLƏRİ VƏ VƏFASIZLIQDAN DOĞAN FƏSADLAR

İnsanın üzərinə düşən mühüm vəzifələrdən biri də bağladığı əhd-peymanə əməl etməsi və ona vəfadar olmasıdır. Dinindən, məzhəbindən asılı olmayaraq hər bir insan ictimai həyatın bütün sahələrində əhdə vəfa etməyin üstünlüyünü, əhd-peymanı sındırmağın isə mənfi hal olduğunu bütün vücudu ilə hiss edir. Əhdə vəfa etməyin zəruriliyini insan fitri olaraq dərk edir. Belə ki, bu iş düzgün tərbiyə nəticəsində əməli olaraq həyata keçir və beləliklə də insanın səadət və

xoşbəxtliyi təmin olur. Şübhəsiz ki, bu hiss insanın vücudunda hələ uşaq ikən yaranır və nə qədər güclü olarsa, bir o qədər də onun gələcəyinə müsbət təsir göstərmiş olur. Bunun üçün də əxlaqın əsasını təşkil edən təlim-tərbiyyəyə xüsusi diqqət yetirilir. Məhz onun verdiyi müsbət nəticələr sayəsində insan fitrət və mənaviyyatına xələl gətirən bütün işlərdən uzaq olmağa çalışır.

Tərəflər arasında bağlanılan əhd-peyman rəsmi və qanuni olmasa da hörmət və ehtiramla yanaşılır. Onlara qarşı çıxmaq, sözün əsl mənasında şərəf, insaniyyət və comərdliyi ayaqlar altına atmaq deməkdir. Büzürgmehr in dediyi kimi: "Əhd-peyman qarşı çıxıb onu ayaqlar altına atmaq şərəf və comərdlikdən çox-çox uzaqlardadır! Haqq yoldan uzaq düşənlər bağladıkları əhd-peymanları asanlıqla pozurlar. Onlar öz ziyanverici rəftar və davranışları ilə başqalarının qəlbinə inadkarlıq və ədavət toxumu səpərlər. Bu xoşagəlməz xüsusiyyətə malik olan şəxslər daim xəcalət və rüsvayçılığa dözməyə məcbur olurlar. Bunun üçün də eyblərini ört-basdır etmək üçün bir çox hallarda bir-birinə zidd olan sözlər deyirlər. Lakin bütün bunlara baxmayaraq son nəticədə qərəz və düşmənçilikdən savayı bir şey əldə etmirlər.

Əhd-peymanın pozulması hər şeydən əvvəl ictimaiyyəti ciddi təhlükə ilə üzləşdirir. Onun adi hal alıb geniş yayılması nəticəsində ictimaiyyət zəifləyir və təcridlə süquta doğru gedir.

Belə bir şəraitdə cəmiyyət üzvləri arasında bərqərar olan əlaqələr getdikcə zəifləyir və cəmiyyət tənəzzülə doğru hərəkət etməyə başlayır. Son nəticədə isə ictimai əlaqələrə bir dəfəlik son qoyulmuş olur. Şübhəsiz ki, e`timadsızlıq və hərc-mərcliyin hökm sürdüyü bir cəmiyyətdə həyat öz normal axarından çıxar və hətta yaxın dostlar arasında belə qarşılıqlı e`timad görmək olmaz.

Əxlaq və mə`nəvi dəyərlərin zəiflədiyi hal-hazırkı dövrdə yalan və əhdə vəfasızlıq geniş şəkildə yayılmış və riyakarlıq bir çoxlarının ruhiyyəsinə yol tapa bilmişdir.

Cəmiyyətdə elələrini də görmək ki, olar nəinki verdikləri və`dəyə əməl etməzlər, hətta hiylə və fırıldaqçılığını özü üçün bir növ zirəklik və irəliləyiş vasitəsi hesab edərək - heç nədən çəkinmədən - başqalarının qarşısında öyünür və bundan xüsusi zövq alırlar.

Əhdə vəfa ictimai həyatda səadət və xoşbəxtliyə səbəb olan ən başlıca amillərdən biridir. Həyatın bütün sahələrinə öz tə`sirini göstərən bu amil inkişaf və tərəqqiyə səbəb olaraq hər zaman müsbət nəticələr verir.

Həccac ibni Yusifin xilafət dövründə xəvaricdən*¹ olan bir dəstə şəxs onun hüzuruna gətirilir. Həccac onların hər biri barədə ayrıca hökm verir. Növbə axırınıcı şəxsə çatdıqda azan səsi eşidilir. Həccac

¹ Süffeyn döyüşündə Əli (ə)-in qoşunundan ayrılan şəxslərə verilən ad.

namaza gedir və həmin şəxsi öz adamlarından birinə tapşırıb deyir: *"Bu gün onu öz yanında saxla və sabah cəzalandırmaq üçün yanıma gətir."*

Onlar saraydan çıxırlar və müttəhim yolda özünün xəvaricdən olmadığını və bu töhmətdən pak olduğunu bildirir. Sonra deyir: *"Mən Allahın lütf və mərhəmətinə böyük ümid bəsləyirəm, çünki bilirəm ki, heç bir təqsirim olmadan Həccacın toruna düşmüşəm. Səndən xahişim budur ki, vəsiyyəət etmək üçün bu gecə mənə ailəmlə birlikdə olmağa icazə verəsən. Söz verirəm ki, səhər tezdən gəlib özümü təhvil verəcəyəm."* Mühafizəçi bir söz demir, nəhayət onun yalvarışlarının qarşısında təslim olur və icazə verir. Lakin həmin an bütün vücudunu iztirab və nigarançılıq hissi büryür. Peşman olub öz-özünə deyir: *"Vay halıma, əsirin xahişini yerinə yetirməklə özümü Həccacın qəzəbi qarşısında üz-üzə qoydum."*

Həmin gün bütün gecəni iztirab və nigarançılıq hissi ilə başa vurur. Lakin səhər tezdən əsiri qapı ağzında görüb heyrətə gəlir. O öz təccübünü gizlədə bilməyib ondan soruşur. *"Nə üçün dediyin vaxt özünü təhvil verdin?"* Əsir cavabında deyir: *"Kim Allahı qüdrətli və əzəmətli bir varlıq olaraq tanıyarsa, Onu bağladığı əhd-peymanə şahid tutar və bunun üçün də hər zaman əhdinə vəfa edər."*

Mühafizəçi əsiri özü ilə birlikdə Həccacın yanına gətirib əhvalatı olduğu kimi ona danışı. Xəlifə daşürəkli və zülmkar şəxs olmasına baxmayaraq, əsirin iman və vəfadarlığının tə'siri altına düşür və onu azad etmək qərarına gəlir. Üzünü mühafizəçiyə tutub

soruşur: "İstəyirsən onu sənə bağışlayım?" Mühafizəçi deyir: "Əgər bu işi görmüş olsanız, mənə böyük minnət qoymuş olarsınız." Beləliklə, Həccac əsiri mühafizəçiyə bağışlayır, o da onu saraydan çıxarıb azad edir.

Əgər adi bir şirkət və ya müəssisə bağladığı saziş və ya müqaviləyə e'tinasız yanaşarsa, təbii ki, bu onun e'tibarını sual altına aparar və zərər ilə nəticələnər. Belə bir istiqamətdə hərəkət edən müəssisələr istər-istəməz özünü böyük uçurum qarşısında qoymuş olur.

Bu bir həqiqətdir ki, qarşılıqlı e'timaddan savayı, ikinci bir şey onun tam sabitlik və əmin-amanlığını tə'min edə bilmir. İnsanlar hamılıqla bir-birlərinə inanıb e'timad etdikdə, cəmiyyətdə səadət və xoşbəxtlik üçün qarşılıqlı e'timad əhval-ruhiyyəsi yaranmağa başlayır. Hər kəs ki, dediyi sözə rəsmi yazılı sənəd qədər əhəmiyyət verib ömrünün sonunadək verdiyi hər bir sözün üzərində durarar və bunu üzərinə düşən vəzifə hesab edərsə, bir çox qalmaqal və narazılıqlara son qoyub həyatın dəyərini çox-çox ucalara qaldırmış olar.

Bağlanılan əhd-peymanlar üçün lazımi olan ən başlıca şərtlərdən biri insanın öz bacarıq və imkanlarını nəzərə almasıdır. O, öz bacarığından xaric olan hər hansı bir saziş və ya əhd-peymandan mümkün qədər uzaq olmağa çalışmalıdır. Çünki, bacarıqsızlıq nəticəsində insan üzərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən gələ bilmir və bu da onların kəskin şəkildə tənqid olunmalarına gətirib çıxarır.

İSLAM ƏHD-PEYMANIN POZULMASINI QADAĞAN EDİR

İnsan yaşadığı mühitdə həqiqi insaniyyət simasını özündə əks etdirmək üçün məntiqi və əqli bir həyat tərzini sürməlidir. İnsanların müvəffəqiyyətinə səbəb olan ən başlıca amillərdən biri də onların birlik və həmrəylikə nail olmalarıdır. Bunun üçün də hər bir cəmiyyət üzvü rəftar və davranışlarını düzgünlük əsasında qurmalı və bir-birlərindən uzaq düşmələrinə yol verməməlidirlər. Bağlanılan əhd-peymanlar iman və əxlaqi dəyərlər üzərində olduqda, hər bir rəsmi sənəddən daha çox e'tibar kəsb etməyə başlayır.

Əhd-peymanların pozulmasını məzəmmət dənməyən İslam dini öz tərəfdarlarına icazə verməmişdir ki, hətta napak insanlarla bağlanılan əhd-peyman belə sındırılsın.

İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur:

"Allah-taala üç şeydən boyun qaçırmağı heç kimə icazə verməmişdir. Tapşırılan əmanəti öz sahibinə çatdırmağı əmanət sahibi istər xeyirxah insan olsun, istərsə də günahkar, əhdə vəfa etməyi qarşı tərəf istər saleh olsun, istərsə də yox, valideynlərə gülər üz göstərməyi istər yaxşı insanlar olsunlar istərsə də pis.

Qur`ani-Kərim iman sahibləri haqda buyurur:

"O mö'minlər ki, öz əmanətlərini və əhdlərini qoruyub saxlayarlar [onlara tapşırılmış əmanətə xəyanət etməz, verdikləri sözü yerinə yetirərlər]"¹

¹ Muminun surəsi ayə 8.

Başqa bir ayədə isə buyurulur:

*"Əhdə vəfa edin. Çünki [insan] əhd barəsində qiyamət gününü sual-cavab olunacaqdır."*¹

Peyğəmbər (s), əhd-peymanın pozulmasının nifaq və qarşıdurmaya səbəb olduğunu bildirərək buyurur:

*"Dörd xüsusiyyətə yiyələnən şəxslər münafiq və ikiüzlü olurlar, onlardan biri də bağlanılan əhd-peymana qarşı çıxıb onu pozmaqdır."*²

Əli (ə), Malik Əştərə etdiyi tövsiyələrdən birində buyurur: *"Xeyirxah iş gördükdə heç vaxt camaata minnət qoyma və gördüyün işi böyük hesab etmə, verdiyin vədə qarşı da çıxma. Çünki, minnət xeyirxahlığı məhv edib aradan aparır, görülən işləri böyük hesab edib öyünmək həqiqət nurunu söndürür, əhd-peymana qarşı çıxmaq isə Allahın və camaatın qəzəbinə səbəb olur.*

Peyğəmbərdən (s) nəql olmuş başqa bir hədisdə deyilir:

*"Əhdə vəfa və düzlük bir-birləri ilə sıx əlaqəli və ayrılmazdırlar. Hələ bu vaxta qədər əhdə vəfadan möhkəm və e`tibarlı bir şey görmədim."*³

Uşaqların təlim-tərbiyəsinə xüsusi diqqət yetirən müqəddəs İslam dini valideynlərin öz övladlarının müqabilində üzərlərinə düşən əxlaqi vəzifələri çox gözəl tərzdə açıqlayır. Əxlaqi dəyərlərə yiyələnməyən və verdikləri sözün üzərində durmayan valideynlər öz övladlarını gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərlə tərbiyə edə

¹ İsrə (İsrail oğulları) surəsi ayə 34.

² Biharul Ənvar 15-cild səh. 243.

³ Gʻurərul-Hikəm, səh. 228.

bilməzlər. Çünki görülən işlərin qoyduğu tə`sir adətən xəbərdarlıq və deyilən sözlərdən daha güclü olur. Peyğəmbər (s), uşaqlara və`də verib ona əməl etməyən valideynlərə ciddi xəbərdarlıq edərək buyurur:

"İnsan verdiyi və`də əməl etməli və ondan boyun qaçırmamalıdır."

Doktor Alend deyir:

"Günbəgün oğurluğa qurşanan on altı yaşlı oğlan uşağının müalicəsi mənə tapşırıldı. Mə`lum oldu ki, yeddi, ya səkkiz yaşı olduqda atası onu oyuncaqlarından birini dövlətli bir zadəganın qızına verməyə vadar edir. Həmin bu oyuncağı isə o bir neçə ay intizarında olduqdan sonra mükafat olaraq əldə edə bilmişdi. Atası onu oyuncağı başqasına verməyə vadar edərkən söz verir ki, əvəzində onun üçün başqa bir oyuncaq alsın. Lakin səhlənkarlıq üzündən oyuncaq almağı unudub verdiyi və`də əməl etmir.

Uşaq ümidini itirib günlərin birində anasının çantasından bir konfet oğurlayır. Mənə təhvil verildiyi gün isə qapı-pəncərəni qırıb oğurluq etmişdi. Onu düz yola gətirmək bir o qədər də çətin deyildi və mən onu islah edib düz yola gətirməyə nail oldum. Onun oğurluğa qurşanmasına səbəb bir sıra psixoloji səhvlərə yol verən valideynləri olmuşdu. Əgər bu beləcə davam etsəydi, bəlkə də uşaq böyükdə böyük cinayətkara çevriləcəkdi."

Əli (ə), dost və yoldaşlarla necə davranmaq lazım olduğu haqda buyurur:

*"Dostluğa seçdiyiniz şəxslərə qarşı səmimi və vəfadar olun."*¹

O kəslər dostluğa layiqdirlər ki, gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərə yiyələnmiş olsunlar və insan onlarla sevinc və kədərini bölüşdürə bilsin.

Peyğəmbər (s) buyurur:

"Ən xoşbəxt insan o kəsdir ki, yüksək ruhiyyə və mə'nəviyyətə yiyələnən şəxslərlə ünsiyyətdə olsun. Ünsiyyətdə olduğu şəxslərə qarşı haqsızlıq etməyən kəslər yalan danışmaz və bağladıkları əhd-peymanlara qarşı çıxmazlar. Comərd və son dərəcə insafli olan bu şəxslər heç vaxt haqq-ədalətdən uzaq düşməzlər. Yaxşı olar ki, insan bu kimi şəxslərlə ünsiyyətdə olsun."

Samuel Smaylz deyir:

"Əgər yüksək əhval-ruhiyyəyə və gözəl əxlaqa malik olan şəxslərlə yaşayarsınızsa, vücudunuzda ruhunuzu və əxlaqınızı yüksəklərə ucaldan sirli bir qüvvə hiss edəcəksiniz. Sizdən daha təcrübəli, daha şüurlu və daha bacarıqlı şəxslərlə dostluq etməyiniz sizin üçün böyük bir tapıntıdır. Çünki, onlarla ünsiyyətdə olmaq insana yeni ruhiyyə bəxş edir. Həyat dərsi aldığımız bu şəxslər başqaları barədə yiyələndiyimiz yalnız fikirləri islah edərlər. Əgər əxlaq və mə'nəviyyət baxımından bizdən güclü olarlarsa, ünsiyyətdə olduqda onlardan mə'nəvi dayaq alıb öz ruhiyyəmizi də gücləndirmiş olarıq. Beləliklə, onlar hədəf və məqsədlərimizi ucaldıb bizə başqalarına da kömək etməyə yardım edirlər. Xeyirxah insanlarla ünsiyyətdə olmaq yaxşılıqlardan və

¹ Gurerul-Hikəm, səh. 323.

xeyirxahlıqlardan meydana gəlir. Çünki, gözəl əxlaq daim nur tək ətrafındakılara işıq saçır. "

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq belə bir qənaətə gəlmək olar ki, hər bir insan üzərinə düşən vəzifənin öhdəsindən məs'uliyətlə gəlməli və bağladığı əhd-peymanlara sadıq qalmalıdır.

ON DÖRDÜNCÜ FƏSİL

XƏYANƏT

1-Ümumi e`timadla, üzərimizə düşən vəzifələr arasında olan əlaqələr.

2-Xəyanət və onun qoyduğu mənfi tə`sirlər.

3-İslam xain insanları məhkum edir.

Ümumi e`timad, sağlam və möhkəm bir cəmiyyət deməkdir. O cəmiyyəti xoşbəxt hesab etmək olar ki, cəmiyyət üzvləri arasında qarşılıqlı e`timad hissi hökm sürmüş olsun. Lakin cəmiyyət üzvləri üzərlərinə düşən vəzifələrin nədən ibarət olduğunu bilmədikdə və başqalarının hüququna xəyanət etdikdə, həyat öz axarından çıxıb tənəzzülə uğrayır.

Həyatın müxtəlif sahələrində hər bir cəmiyyət üzvünün üzərinə müəyyən vəzifələr düşür. Qarşılıqlı e`timad hissini həyatda öz əksini tapması üçün hər bir insan ağıl, fitrət və dinin onun üzərinə qoyduğu vəzifələri lazımi qaydada yerinə yetirməlidir. Bu vəzifələri ixtisara salmaq və ya yerinə yetirməmək olmaz. Üzərə düşən vəzifələrin öhdəsindən gəlməmək və onlara əhəmiyyət verməmək insanı ilk növbədə Allahın, sonra isə ictimaiyyətin qarşısında borclu və vəzifəli edir. İnsan istər-istəməz ictimai əlaqələr qurmağa və müştərək həyat tərzini sürməyə ehtiyac duyur. Qarşılıqlı əlaqələrdə də hüquqi məsələlər meydana gəldiyi üçün nəzm-intizama riayət etmək üçün o bir sıra qanun və nizamnamələrə tabe olmağa məcbur olur. Beləliklə, insan belə bir həmrəylik və həmkarlıq nəticəsində bir sıra çətinliklərini aradan qaldırmış olur. Üzərə düşən vəzifələrin öhdəsindən gəlmək nə qədər çətin olsa da, bəşər daim səbirsizliklə səadət və asayişə nail olmağa cana atır. Bu istək onun təbii və fitri xislətlərindən irəli gəlir. Lakin unutmamalıyıq ki, xoşbəxtliyə yalnız üzərə düşən

vəzifələrin öhdəsindən gəldikdən sonra nail olmaq olar.

Necə deyərlər, "xoşbəxtlik, yerinə yetirilən vəzifələrin mükafatıdır. " Hər bir insanı başqalarının üzərinə düşən məs'uliyətlərdə şərik hesab etmək olar. Çünki, hər hansı bir şəxsin öz üzərinə düşən vəzifə və məs'uliyətlərdən boyun qaçırması istər-istəməz başqalarının da tərzi-təfəkkürünə, rəftar və davranışlarına mənfi tə'sir göstərmiş olur.

İctimaiyyətin səadət və xoşbəxtliyi fərdin xoşbəxtliyindən daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Cəmiyyət üzvlərinin səadət və xoşbəxtliyinin əsasını təşkil edən də məhz ictimaiyyətin xoşbəxtliyidir. Başqalarının hüququna təcavüz daim ictimaiyyətin ədalət ruhu ilə müxalif olmuş və ümumi asayişin pozulmasına səbəb olmuşdur. Həyata, azadlığa və başqalarının şəxsiyyətinə hörmət hər bir insanın üzərinə düşən ən başlıca vəzifələrdən birini təşkil edir. Ruhunu məs'uliyət hissi ilə ünsiyyətdə olan və özlərini cəmiyyət qarşısında borclu hesab edən şəxslər hamının e'timadını qazanmaqla yanaşı, həyat müsabiqəsində daim qələbə çalırlar. Onlar başqalarının da rifah və xoşbəxtliklərini artırıb, onların inkişaf və tərəqqisində böyük rol oynayırlar.

Samuel Smaylz deyir:

"İnsanın üzərinə düşən vəzifələr, borc kimi əhəmiyyətli və mühümdür. E'timadsızlıq və əxlaqi böhrandan yaxa qurtarmaq istəyən şəxslər üzərlərinə düşən bu borcu ödəməlidirlər. Buna isə yalnız

mütəmadi və ardı-arası kəsilməyən sə'y və ciddi addımlarla nail olmaq olar.

Dünyaya qədəm qoyduğu ilk gündən onu tərک edəcəyi son anadək insanın ən başlıca vəzifəsi üzərinə düşən məs'uliyət və vəzifələrin öhdəsindən gəlməsidir. Güc və qüdrət olduğu hər bir yerdə məs'uliyət və vəzifə də vardır.

Çünki, insan həm özünə, həm də başqalarına xeyir verən bir varlıqdır. Onun hər şeyə üstün gələn məs'uliyət hissini yalnız əqidə təsəvvür etmək olmaz. Bu insanın həyatını idarə edən bir növ qanun və nizamnamədir. Onun əlamətləri isə insanın rəftar və davranışlarında özünü büruzə verir. Məs'uliyət hissini bütün millətlər üçün ən böyük ne'mət hesab etmək və bu gözəl xüsusiyyətə malik olan bir millətin işıqlı gələcəyinə ümid bəsləmək olar. Belə bir ruhiyyədən məhrum olmuş və güzəranını eyş-işrət içində keçirən millətin halına isə oturub ağlamalı və acınacaqlı aqibətinə heyfslənmək lazımdır. Çünki, təbiət qanununa əsasən, belə bir cəmiyyət gec, ya tez məhv olub aradan gedəcəkdir.

XƏYANƏT VƏ ONUN QOYDUĞU MƏNFİ TƏ'SİRLƏR

Fitnə-fəsadın müxtəlif amillər üzündən ictimaiyyətə mənfə tə'sir göstərdiyini heç cür inkar edə bilmərik. Lakin bir qədər dərinləndən diqqət yetirdikdə görürük ki, bütün bu bədbəxtçiliklərə səbəb olan ən başlıca amillərdən biri də məhz "xəyanət"dir. Təəssüf hissi ilə

qeyd etmək lazımdır ki, xəyanət təfəkkür tərzinə və həyatın bir çox sahələrinə yol taparaq ictimaiyyəti ciddi təhlükə ilə üzləşdirir.

Xəyanət, cəmiyyət üzvləri arasında olan dostluq və səmimiyyətə son qoyub onu özü ilə uçuruma doğru sürükləyir. Şəhvət hissi insanın vücudunda tüğyan etdikdə özünə orada yer edir və insan bu kimi hallarda ağıl və şüuruna arxalanmaq əvəzinə şeytani vəsvəsələrə uyub nadanlığa boyun əyməli olur. Hər bir insan yaşadığı mühitdə hər şeydən əvvəl başqalarının e'timadını qazanmağa ehtiyac duyur. Hər hansı bir tacir və sənətkar xəyanətkar yollarla gəlir əldə edib, bir müddət öz çirkin işlərinin üstünü örtə bilər. Lakin bir gün həqiqətin üzəri açılar və ən qiymətli sərmayə olan e'tibar itər və bununla da onların şəxsiyyət və mə'nəviyyatına ağır zərbə vurulmuş olar.

Xain insanlar daim iztirab və nigarançılıq hissi keçirərlər. Hər şeyə qarşı bədbin olar və mənfə münasibət bəsləyirlər. Bütün bunların səbəblərini isə onlar öz vücudlarında axtarmalıdırlar.

Ümumi asayiş, əmin-amanlığın bərqərar olunmasından asılıdır və bu, heç kimdə şübhə doğurmu. Xəyanət nəticəsində cəmiyyətdə hökm sürən iztirab və nigarançılıq haqq-ədaləti ayaqlar altına atır və bu bəlaya düçar olan hər bir millətin məhvinə səbəb olur. Bəli, əmin-amanlıq olmadığı bir yerdə nə azadlıqdan, nə dostluqdan, nə də qardaşlıq və səmimiyyətdən söz açmaq olar.

Xəyanət heç bir məhdudiyyət bilmədən insanın gördüyü bütün işlərə şamil olur. Deyilən hər bir sözü, görülən hər bir işi araşdırdıqda görürük ki, onların hər birinin müəyyən həddi-hüdudu vardır və insan müəyyən olunmuş bu həddi aşdıqda xəyanət və haqsızlıq yoluna qədəm qoymuş olur.

Dahi şəxslərdən biri övladına nəsihət edərək deyir:

"Övladım, sən yoxsul ol, qoy başqaları gözlərinin qarşısında hiylə və xəyanətlə var-dövlət sahibi olsunlar. Vəzifə və şan-şöhrətsiz yaşa, qoy başqaları biclik işlədərək şan-şöhrət və vəzifə sahibi olsunlar. Ehtiyac içində yaşasan da qoy başqaları yaltaqlıqla öz məqsədlərinə çatsınlar.

Başqaları böyük adamlarla ünsiyyətdə olmağa can atsalar da sən bu işdən uzaq ol, öz üzərinə iman və təqva əbasını sal. Başının ağarıb, ad-sanına zərrə qədər də olsun ləkə düşmədiyi zaman Allaha şükür et və arxayınlıqla ölümə təslim ol!"

Sərmayəsi e`timad, inam olan comərd insanlar daim şərəfli həyat sürər və onlara həvalə olunan əmanətlərə vəfadar olurlar. Həyatlarını əldə etdiyi təcrübələr əsasında quran bu şəxslər ömürlərini-günlərini beləcə keçirər və qədəm-qədəm irəliyə addımlayrlar.

İSLAM XAIN İNSANLARI MƏHKUM EDİR

Allah-taala, insanlar üçün bir sıra qanunlar müəyyən etmiş və əmanətə xəyanəti qadağan etmişdir. "Ənfal" surəsinin 27-ci ayəsində deyilir:

"Ey iman gətirənlər! Bilə-bilə Allaha, Onun peyğəmbərinə və aranızdakı əmanətlərə xəyanət etməyin."

"Nisa" surəsinin 58-ci ayəsində də deyilir: "Allah sizə əmanətləri öz sahiblərinə qaytarmağınızı və insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm verməyinizi əmr edir."

Əli (ə) buyurur:

"Ən böyük xəyanət dostlara xəyanət və onlarla bağlanmış əhd-peymanları pozmaqdır."¹

Başqa bir yerdə buyurur:

"İnsanların ən pisi o kəsdir ki, əmanətə imanı olmasın və xəyanətdən çəkinməsin."

"Xəyanətdən uzaq olun, çünki xəyanət ən pis günahlardandır və xain insanlar etdikləri xəyanətlərə görə cəhənnəm odunda yanarlar."

İmam Sadiq (ə) davamçılarına etdiyi tövsiyələrindən birində buyurur:

"İstər əməli saleh olasınız, istərsə də günahkar, sizə iki şeyi tövsiyə edirəm; düz danışmağı və əmanətə vəfadar olmağınızı."²

İslam özünün yüksək mə'nəvi proqramları ilə bütün insanları üzərlərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən gəlmək üçün xoşbəxt və səadətlə dolu həyata də'vət etmiş və əmanətə vəfadar olmağa tövsiyə etmişdir.

İmam Səccad (ə)-dan nəql olmuş hədislərdən birində deyilir: "Əmanətə vəfadar olmağınızı tövsiyə

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 505.

² Səfinətul Bihar 1-ci cild səh. 41.

edirəm. And olsun Məhəmməd (s)-i peyğəmbərliyə göndərən Allaha! Əgər atam Hüseyn ibni Əli (ə)-ın qatili onu şəhid etdiyi qılıncı amanət olaraq mənə versəydi, heç vaxt ona xəyanət etməzdim. "

Xain insanlar İslamın nöqteyi-nəzərində o qədər məhkum olunur ki, birisi camaatın malına əl atdıqda şər'i qanunlara əsasən oğurluq üstündə əlinin kəsilməsini və ya ümumi asayışı pozduqları üçün müvafiq qanunlar əsasında cəzalandırılmasını əmr etmişdir. Bütün bunlardan isə ən başlıca məqsəd məs'ulyyəti hissənin yaranması və sağlam əhval-ruhiyyəli bir cəmiyyətin meydana gəlməsidir. Görülən hər bir nalayiq və xoşagəlməz işlər insanın şəxsiyyət və mə'nəviyyətinə ağır zərbə vurmaqla yanaşı, bu bəlaya düşər olan şəxslər elə bu dünyada onun ağır nəticələri ilə üzləşirlər.

Peyğəmbər (s) buyurur:

*"Xoşagəlməz işlər görənlər şəxslər elə bu dünyada onun əvəzini görürlər. "*¹

Roskeyn deyir:

"Buraxdığım hər bir səhv iş mənə qarşı çıxaraq şüur və düşüncəmə güc gəlir və məni səadət və xoşbəxtlikdən məhrum edir. Nə vaxtlarsa gördüyüm xeyirxah işlər isə əksinə olaraq hər zaman mənimlə olub, hədəf və məqsədlərimə çatmağa yaxından mənə kömək edir.

Mexanika qanununda irəli sürülən "əks və əksül-əməlin bərabərlik qanunu" əxlaq elmində də öz həqiqi yerini tapır.

¹ Nəhcülfəsahe səh. 592.

Belə ki, insan xeyirxah işlər gördükdə onun layiqli mükafatını, xoşagəlməz işlər gördükdə də müvafiq cəzasını almış olur. Bir sözlə, görülən hər bir işin müvafiq əksül-əmali vardır və həmin tə'sirləri də həmin şəxslərə tabe olan və onların yoluna davam edənlərdə də icad edir."

Əli (ə) buyurur:

*"Düzlük və əmanətə vəfadar olmaq imanın əlamətlərindəndir."*¹

Başqa bir hədisdə buyurur:

*"Xəyanət, dinsizliyə və təqvanın az olmasına dəlalət edir."*²

İman, ruha nüfuz edə biləcək ən başlıca amil və onun ən gözəl qoruyucusudur. O, özünün heyrətedici qüdrəti ilə insanın gördüyü bütün işləri nəzarət altına alaraq fərdi və ictimai məs'uliyyətləri onun vücudunda yenidən canlandırır və eyni zamanda ictimai pozğunluqların qarşısını alır. İman, ictimaiyyəti düzlüyə sövq edib xəyanət, nadanlıq və fitnə-fəsadın qarşısında böyük bir maneə yaradır. Bunun üçün də valideynin üzərinə düşən ən başlıca vəzifə övladının səadət və xoşbəxtliyini tə'min edib bunun üçün lazımı addımlar atmasıdır. Buna nail olmaq üçün də ilk növbədə onların qəlblərində Allaha qarşı eşq yaratmalı və ən gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərə yiyələnməyə kömək etməlidirlər.

İmam Səccad (ə) buyurur:

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 403.

² Həmən mənbə səh. 53.

*"Övladlarınızın üzərində böyük məs`uliyət daşıyırsınız. Onları ən gözəl əxalqi xüsusiyyətlərlə tərbiyə etməli, aləmləri yaradan o böyük Allaha doğru istiqamətləndirməli və Ona tabe olmağa kömək etməlisiniz. "*¹

Jilbert Ruben deyir:

"Bəlkə də bə`ziləri "Ədəb-ərkan yol getmək kimi heç bir istək və iradə olmadan insan üçün təbii hala çevrilir"- dedikdə qəzəblənib bundan narahat olsunlar. Bilmək lazımdır ki, ağıl insanın tərbiyəsinə kömək etmir. Başqa sözlə desək fikir və düşüncə yaranmazdan və onun əqli əlamətləri aşkar olmazdan, yə`ni vücuda gəlib hər şeyə hakim olmazdan əvvəl əxlaq şüurdan istifadə edir və heç vaxt ondan kömək almır. Bunun üçün də ana "böyüdükdə hər şeyi başa düşəcəkdir"-dedikdə ürəyim uşağın halına yanır. Çünki o, uşaq vaxtı adət etmədiyi tə`lim-tərbiyəni gələcəkdə də ağıl və şüurla dərk edə bilməyəcəkdir. Deyə bilərik ki, ağıl və şüurumuz bizi zəlalətdə nicat verən həmişə fəal bir qüvvə və düz yola istiqamətləndirən ən gözəl vasitədir. Əxlaq bütün pisləklərin qarşısını alıb nəfsani istəklərlə mübarizə apardığı kimi, ixtilaf və düşmənçilikdən də daim uzaq olmağa çalışır. Əxlaq, insanı ictimai varlıq olmağa və eyni zamanda adət üzündən başqalarına e`tinəsizlik və yalnız özünə inam hissənin aradan getməsinə kömək edir. Ümumbəşəri bir məfhum olan əxlaq insanı ictimai xüsusiyyətə yiyələnməyə və onun zəhninə açılmasına köməklik edir. "

Bu günlər xaincəsinə həyata keçirilən təcavüzlərin qarşısını almaq üçün son dərəcə ciddi tədbirlərin

¹ Vafi "Küfr və İman fəslə" səh. 127.

görölməsinə baxmayaraq, dəfələrlə insanların hüququ taptalanır və haqsızlıqlara yol verilir. Böyük hüquqi təşkilatların xəyanətkarlıqla apardıqları geniş miqyaslı mübarizələr də bir çox hallarda heç bir nəticə vermir və beləliklə, bu istiqamətdə atılan addımlar mənfi əksül-əməl verərək xəyanətkarlığın daha da genişlənməsinə səbəb olur.

ON BEŞİNCİ FƏSİL

XƏSİSLİK

1-Kömək və həmkarlıq.

2-Xəsislik səmimiyyəti məhv edib aradan aparır.

3-Din rəhbərlərinin buyruqlarına nəzər salaq.

İnsan, təbii quruluş baxımından özünəməxsus istə'dada malik olan bir varlıqdır və o, öz istə'dad və bacarıqlarını daha da inkişaf etdirmək üçün başqalarının səmimi kömək və yardımına ehtiyac duyur. Bu amil daim onun inkişaf və tərəqqisinə müsbət tə'sir göstərərək aparıcı rollardan birini oynamışdır.

Yaradılış aləmi ictimai həyat üçün yaradılmış və fitri olaraq başqalarının qarşılaşdıqları çətinlikləri aradan qaldırmağa can atır.

Dünyada baş verən bütün hadisələr və nəfsani istəklər insan üçün bir çox çətinliklər meydana gətirir və hər an onu xoşagəlməz hadisələrlə qarşı-qarşıya qoyur. Bir sözlə yaşadığı bu enişli-yoxuşlu dünyada çətinliklərini aradan qaldırmaq üçün heç vaxt başqalarından ehtiyacsız olmur. Məhz bu dəyişilməz qanun əsasında çətinliklərin aradan qaldırılması fərdin ixtiyarından xaric olub cəmiyyət üzvləri arasında bölünmüşdür. Fərdin göstərdiyi kömək az olsa da cəmiyyətin tərəqqisinə və çatışmazlıqların - qismən də olsa - aradan qalxmasına səbəb olur.

Cəmiyyətin keçirdiyi hissləri hər bir insan özündə keçirdiyi üçün biz onu insan bədəninə bənzədə bilərik. Hər bir bədən müxtəlif orqanizmlərdən təşkil edilmiş və onların arasında insanın həyatını tə'min edən sıx əlaqələr bərqərar olunduğu kimi, cəmiyyət də müxtəlif üzvlərdən ibarət olur. Hər bir cəmiyyətin də davam gətirməsi cəmiyyət üzvlərinin üzərlərinə düşən vəzifələrin nədən ibarət olduğunu bilib layiqincə

onların öhdəsindən gəlmələrindən asılıdır. O, ictimai münasibətlərdən bəhrələnərək öz məs'uliyət və səlahiyyəti çərçivəsində maddi və mə'nəvi bacarıqlarından istifadə edib, onları ictimaiyyətin islah olunmasına sərf edir.

Çətinlikləri aradan qaldıraraq rifah və asayişə yalnız o zaman nail olmaq olar ki, həmrə'ylik və həmkarlıq hissi camaatın üzərinə hakim olmuş olsun. Çünki həyat, məhz həmrə'ylik və həmkarlıq nəticəsində canlanıb tərəqqiyə doğru hərəkət etməyə başlayır.

XƏSİSLİK SƏMİMİYYƏTİ MƏHV EDİB ARADAN APARIR

İnsanın ruhunun dərinliklərindən son dərəcə gözəl hisslər baş qaldırır. Elə bir səmimi hisslər ki, daim yardım və qarşılıqlı həmkarlığa səbəb olur. Yardım və kömək surətində təcəlli edən gözəl hisslər insanın ruh və təbiətinin ucalığından xəbər verir. İnsanı müşahidə etdiyi bədbəxtçiliklərdən cana gətirən və fədakarlıq etmək üçün güzəştə getməyə hazır edən və beləliklə başqalarının çətinliklərini aradan qaldırmaq üçün özünün şəxsi mənafeyinə göz yummasına səbəb olan da məhz keçirdiyi hisslərdir.

Doktor Karl deyir:

"Güzəşt və fədakarlıq kimi heç bir şey tərəqqi və təkamülə, ruhun böyüklüyünə səbəb olmur. İnsansevərliyə, vətən sevgisinə və ya ideal hədəfə xatir həyat və şan-şöhrətə göz yummaq, könüllü olaraq qanlı-qadalı döyüş meydanına qədəm qoyan sıradan əsgərin fədakarlığına bənzəyir.

Gözəllik və həqiqətdən aqah olanlar bütün sə'yləri ilə Allaha doğru can atar və dünyada eşqin, ədalətin hakim olması üçün canlarından belə keçərlər. İnsanı ən yüksək zirvələrə çatdıran onun ağıl və şüuru deyil, keçirdiyi daxili hisslərdir.

İnsanın psixologiyası çətinliklərlə mübarizə etməklə təkamülə doğru gedir və beləliklə, ağılın köməyi ilə onun özünü arxada qoyub yalnız eşqdən ibarət olur. Zülmət və qaranlıqı nuraniyyət ilə bitən bu yola isə hamı qədəm qoya bilər. "

Bə'zən insanın vücudunda mehr və məhəbbəti məhv edib aradan aparan və onun bütün gözəl xüsusiyyətdən məhrum olmasına səbəb olan mənfur xüsusiyyət yaranır. Bu xüsusiyyətlərdən biri də "xəsislikdir". İnsani dəyərlərlə tam ziddiyyətlik təşkil edən bu xoşagəlməz xüsusiyyət tərzi-təfəkkür dairəsini məhdudlaşdırmaqla yanaşı insanı təhqir və tənqid qarşısında qoyub ümumi kütlənin nifrətinə səbəb olur. Ruhlarının dərinliklərində dək nüfuz etmiş belə bir tərzi-təfəkkür daim maddiyyət çərçivəsində dövr edib sərvət və var-dövlət üzərində təmərküzləşir. Bunun üçün də azad fikir, əxlaqi-mə'nəvi dəyərlərdən və həqiqəti dərk etməkdən məhrum olurlar.

Halbuki sərvət və var-dövlət yalnız maddi ehtiyacların aradan qaldırılmasına xidmət edir, sonra isə insanların rifah və asayişinə heç bir tə'sir göstərə bilməyib onların ağrı-acılarını aradan qaldırmağa əsla qadir deyildir.

Yoxsulluq və ehtiyac qorxusu xəsis insanların vücudunu bürüdüüyü üçün heç vaxt qəm-qüssədən yaxa qurtara bilməzlər. Bunun üçün də rahatlıq və asayişin nə olduğunu bilməz və ixtiyarlarında olan şeylərin nigarançılığını çəkərlər.

İngilis alimi Aveyburi deyir:

"Camaat sərvət arzulayır və ondan başqa heç bir şey istəmirlər. Sanki sərvət və var-dövlətdən başqa heç bir şey istənilməməlidir. Onlardan bir çoxu elm və aqahlıqdan ləzzət aparmır və gecə-gündüz yəhudilər tək var-dövlət ardınca olub yuxu və rahatlığı özlərinə haram edərlər. Həyatı var-dövlət üçün istəyənlər həqiqətdən uzaq düşmüşlər və bunun üçün də bilməyirlər ki, var-dövlət ləzzətin özü deyil, ləzzət almaq üçün bir vasitədir. Var-dövlət bizi maddi fəlakətdən qurtaran bir vasitədir. Yazıqlar olsun o kəslərə ki, ömürlərini-günlərini pul və var-dövlət yığmağa sərf edirlər. Həyatımızı sərvət və var-dövlət yolunda tələf etməməliyik. Var-dövləti ehtiyaclarımızı aradan qaldırmaq üçün istəməli, lakin özümüzü onun əsiri edib daim ardınca düşməməliyik. Yazıqlar olsun o kəslərə ki, yığdıqları var-dövlətdən iztirab və nigarançılıqdan savayı başqa heç bir şey əldə etmirlər. Ömürlərini var-dövlət yığmağa sərf edir və bu yolda bir çox çətinliklərlə üzlaşməli olurlar. Əldə etdikləri var-dövlətdən bəhrələnmək üçün gərək onlara başqa bir dünyada verilsin. Lakin əfsuslar olsun nə deyilən sözlər qayıdır, nə də ötüb keçən ömür!"

Var-dövlətlə xəsislik arasında sanki bir növ bağlılıq və əlaqə vardır. Belə ki, ictimai məsələlərə bir qədər dəqiq nəzər yetirdikdə bizə belə mə'lum olur ki,

yoxsul təbəqəyə maddi yardım adətən cəmiyyətin orta səviyyəli təbəqəsi tərəfindən olunur.

İmkanlı xəsis şəxslər daim məhrum təbəqəyə qarşı qərəzli mövqe tutub onlara kin bəsləyərlər. Onların məhrum təbəqəyə belə bir mənfi münasibət bəsləməsi bir çox hallarda onların sıxıntı və narazılıqlarına səbəb olur. Bu isə inkar olunmaz bir həqiqətdir. Varlı təbəqənin var-dövlət əldə etmək üçün ifrata vararaq insani dəyərlərdən uzaq düşüb başqalarının hüquqlarını taptalamalarının çox şahidi olmuşuq. Onlar nə qədər çox var-dövlət əldə etmək istəmişlərsə, ədalətsizlik və haqsızlıqlara da bir o qədər çox yol vermişlər. Sanki insansevərlik və mehr-məhəbbət hissi onların vücudunda məhv olub aradan getmişdir!

İnsanın mə'nəvi tərəqqi və təkamülünə səbəb olan "səxavət" hissi onun vücudununun dərinliklərindən coşan insansevərlik, səmimiyyət və mehr-məhəbbətdən xəbər verir.

Yüksək əhval-ruhiyyə və sabit tərz-i-təfəkkür həqiqi və azadlıqsevər insanın ən gözəl nişanələrindəndir. Bu xislət gözəl xüsusiyyətlər arasında özünəməxsus üstünlüyə malikdir. İllər, əsrlər ötüb keçməsinə baxmayaraq, tarixin zülmət səhifələrində Hatəm Tainin nurani siması hələ də işıq saçmaqdadır. Bəşəriyyət onun səxavətliyini daim xoş xatirələrlə xatırlayır və haqqında yalnız gözəl sözlər deyirlər.

Səxavətlik və əliaçıqlıq yalnız o zaman öz həqiqi dəyərini tapır ki, insanın yeganə məqsədi Allaha

yaxınlaşmaq olsun və başqalarının çətinliklərini Ona xatir aradan qaldırıb riyakarlıqdan uzaqlaşsın.

DİN RƏHBƏRLƏRİNİN BUYRUQLARINA NƏZƏR SALAQ

İctimai məsələlərə böyük diqqət yetirən müqəddəs İslam dini öz davamçılıqlarına ictimai əlaqələri gücləndirməyi və təbəqələr arasında səmimiyyət və mehribançılığı daha da genişləndirməyi tövsiyə edir. Səxavətliyə sövq etməklə yanaşı xəsisliyi qətiyyətlə pisləyir və hər bir müsəlmana ondan uzaq olmağı əmr edir.

İslam səmimiyyət və həmkarlıq ruhiyyəsini gücləndirməklə cəmiyyətin mehr-məhəbbət üzərində qurulmasına kömək edir. Heç bir imkanlı şəxsə ehtiyacı olan müsəlman bacı və qardaşlarına qarşı e'tinasız olmağa və bunun nəticəsində də onlarda xəsislik hissənin yaranmasına icazə vermir.

Çünki xəsislik hissi bir çox hallarda (demək olar ki, hər zaman) imkanlı şəxslərin üzərlərinə düşən vəzifələrdən boyun qaçırmaqlarına səbəb olur.

“Ali-İmran” surəsinin 180-cı ayəsində bu həqiqətə işarə olunaraq deyilir:

“Allah tərəfindən bəxş olunmuş mal-dövləti sərf etməyə xəsislik edənlər heç də bunu özləri üçün xeyirli bilməsinlər. Xeyr, bu onlar üçün zərərliyədir. Onların xəsislik etdikləri şey qiyamət günü boyunlarına dolanacaqdır. Göylərin və yerin mirası Allaha məxsusdur. Allah hər bir əməlinizdən xəbərdardır.”

Müsəlmanlar harada olurlarsa-olsunlar, hər zaman bir-birlərinə mehr-məhəbbət göstərməli və həyatlarını qarşılıqlı yardım və həmkarlıq əsasında qurmalıdırlar. Qəlbləri səmimiyyət və insansevərlik hissi ilə dolu olmalı, aralarında dostluq və qardaşlıqdan savayı heç bir şey hökm sürməməlidir. Xəsislik səmimiyyəti aradan apardığı üçün İslamın pak və müqəddəs ruhiyyəsi ilə tam ziddiyyətlik təşkil edir.

Peyğəmbər (s) buyurur:

*"Xəsislik kimi heç bir şey İslamı əzmir."*¹

Xəsislik elə bir mənfi xüsusiyyətdir ki, insanı asayış və rahatlıqdan məhrum edir və onun ruhuna əzab və işkəncə verir.

Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur:

*"Xəsis insanlar hamıdan az rahatlıq və asayışda olurlar."*²

Psixoloqlardan biri deyir:

"Başqalarından qayğı gözləyən şəxslər daim özlərini danlar və gördükləri işlərdən narazı olurlar. Bunun üçün də bizlərdən bir çoxu başqalarının həyatına həsrətlə baxır və bir-birlərinə qarşı xəsislik edirlər. Bunun isə tutulan mövqeyə və var-dövlətlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu xüsusiyyətə malik olan hər bir şəxs hansı şəraitdə olursa-olsun, başqalarının həyat tərzini müşahidə etdikdə həsəd hissi vəücudunda baş qaldırır tüğyan etməyə başlayır. Məsələn, gözəl ev və ailəsi olan bir şəxs yenə də hətta bütün

¹ Nəhcülfəsahe səh. 549.

² Nəhcül fəsahe səh. 81.

bunlara malik olmayan yoldaşına belə, həsəd etməyə başlayır və öz-özünə deyir:

Nə üçün o məndən yaxşı geyinib-keçinməlidir? Ondan heç bir üstünlüyü olmadıqda isə deyir: Xoş halına ki, mənim tək çətinlik çəkmir, xoş halına ki, nə övladı var, nə var-dövləti, nə də vəzifəsi. Onlar daim özlərindən narazı olub həyatda uğur qazanmadıqlarından şikayətlənərlər həm özlərini danıyaraq, həm də başqalarına həsəd edərlər."

Peyğəmbərin (s) buyruqlarından birində dünya malına bel bağlamayıb öz var-dövlətlərindən ehtiyacı olanlara ehsan edənləri alqışlayaraq buyurur:

*"Allahın mərhəməti şamil olsun o kəslərə ki, az danışar və var-dövlətlərinin bir qismini ehtiyacı olanlara ehsan edərlər."*¹

Başqa bir hədisdə buyurur:

*"Xəsislikdən uzaq olun, çünki xəsislik sizdən əvvəlkiləri həlak etmiş və onları bir-birlərinin qanını töküüb, haramı halal etməyə vadar etmişdir."*²

Əli (ə) buyurur:

*"Daim yoxsulluqdan qaçan bədbəxt xəsislərin yoxsulluğa doğru üz tutduqlarına təəccüb edirəm. Onlar hər zaman aradıqları var-dövlətləri axırda əldən verərlər dünyada yoxsullar tək yaşayarlar və axirətdə isə varlılar tək sorğusual olunarlar."*³

Aveyburi deyir:

¹ Nəhcül fəсахə səh. 81.

² Həməən mənbə səh. 8.

³ Ğurərul-Hikəm, səh. 497.

"İnsanlardan bəziləri zahirdə varlı, batində isə yoxsul olurlar. Onlar ixtiyarlarında olan var-dövlətin həqiqi sahibi olmayıb onu xərc etməyə qadir deyildirlər. Malları qızıl zəncir tək boyunlarına bağlanar və iztirabdan savayı heç bir şey əldə etməzlər. Belə olduqda da yığıqları var-dövlət onların bədbəxtçiliyinə səbəb olar."

Xəsislik elə bir ruhi xəstəlikdir ki, ona düçar olan şəxslər hətta öz övladlarını belə bir an rahat buraxmayıb onlara əzab-əziyyət verərlər. Əli (ə) buyurur:

*"Səxavətli insanı düşmənləri də sevar. Paxıl olduqda isə övladları da ona nifrət edər."*¹

Başqa bir hədisdə buyurur:

*"Paxıllıq və hərisliyin əsası şəkk və e'timadsızlıq üzərində qoyulmuşdur."*²

Doktor Farmer deyir:

"Səxavət və müstəqillik başqalarına və özümüza olan inam və e'timaddan irəli gəlir. Bu iki xüsusiyyətin birləşməsi ictimai əxlaqın təkmilləşməsinə və insanların yaşadıkları cəmiyyətdən ləzzət almalarına səbəb olur. Nə qədər ki, onlar bir-birləri ilə birləşməyiblər, ictimai əxlaq təkmilləşməyib və ondan istifadə etmək olmaz."

İmam Musa Cəfər (ə) səxavətin dəyər və üstünlüyünü belə açıqlayır:

"Gözəl əxlaqlı, səxavətli insanlar Allahın pənahında olub, axırda cənnətə daxil olurlar. İnsanları haqqa hidayət edən elə bir peyğəmbər və ya onların elə bir davamçısı olmamışdır ki,

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 368.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 488.

səxavətli olmamış olsun. Bu gözəl xüsusiyyətə malik olmadan heç kim əməlisaleh insanların cərgəsinə daxil olmaz.

Atam öz sağlığında daim mənə səxavətli olmağımı tövsiyə edərdi. ”¹

Döyüslərdən birində müsəlmanlarla müşriklər qarşı-qarşıya durduqda Əli (ə), düşmən sərkərdələrindən biri ilə mübarizə apararkən həmin sərkərdə döyüş əsnasında ondan qılıncını ona bağışlamasını istəyir. Əli (ə) da onun bu xahişini yerinə yetirdikdə sərkərdə O həzrətin (ə) bu hərəkətindən heyrətə gəlib deyir: *“Ey Əbu Talib oğlu! Belə təhlükəli vaxtda silahını düşməmə verib özünün silahsız qalmağına təccüb edirəm.”*

Əli (ə) cavabında buyurur:

“Qılıncı, istəyini nəzərə alaraq sənə verdim, çünki hansı şəraitdə olursa-olsun kiminsə istəyinə rədd cavabı verməyi comərdlik və səxavətlikdən uzaq hesab edirəm. ” Düşmən sərkərdəsi Əli (ə)-in ruhunun əzəməti qarşısında qılıncını kənara qoyub diz çökür və elə oradaca şəhadət verib müsəlman olur.

Xəsis insanlar hər şeydən əvvəl zehni rəhbərliyə ehtiyac duyurlar. Bundan məhrum olduqda isə ömrünün sonunadək maddiyyat və bədbəxtçilik girdabının əsirinə çevrilirlər.

¹ Furuği Kafi 4-ci hissə səh. 38.

ON ALTINCI FƏSİL

HƏRİSLİK

- 1-Həyat ehtiyaclarının araşdırılması.
- 2-Həris insanları iki aləmin ne`mətləri belə
doyurmaz.
- 3-İslam orta mövqə tutur.

Bəşər bu dünyaya qədəm qoyduğu ilk gündən müxtəlif ehtiyaclar onu hər tərəfdən mühasirə etmişdir. Yemək, geyim, məskən və bu kimi şeylər hər bir insanın zəruri ehtiyaclarını təşkil edir. Onun həyatı hər şeydən əvvəl onlardan asılıdır. Bu kimi ehtiyacların qarşısını almaq və ya başqa bir şeylə əvəz etmək olmaz.

İnsanın sayı-hesabı bilinməyən digər ehtiyacları isə zəruri olmaqla yanaşı daim dəyişilməkdə və zaman keçdikcə əvəz olmaqdadır. Bütün bu ehtiyaclarını aradan qaldırmaq onun üçün xam xəyaldan savayı bir şey deyildir. Hər bir insan ehtiyac duyduğu qədər var-dövlət toplayır və öz bacarığı çərçivəsində qarşılaşdığı çətinliklərlə mübarizə aparır. Həyat bütünlüklə maddiyyatdan asılı olduğu üçün istər-istəməz insan müxtəlif hisslər keçirməli olur. O, ağır məişət şəraiti ilə qarşılaşdıqda yoxsulluq və bacarıqsızlıq hissi keçirməyə başlayır. İstədiyini əldə edə bilmədiyini gördükdə isə çatışmazlıqlarını aradan qaldırmaq üçün müxtəlif tədbirlərə əl atıb üzləşdiyi böhrandan çıxış yolu axtarmağa başlayır. Digər tərəfdən də var-dövlət istəyi insanla ehtiyacları arasında sıx bağlılıq yaradır. Külli miqdarda var-dövlətə malik olduqda keçirdiyi qürur hissi onun bütün vücudunu bürüyüb sonsuz istək və arzular xəyalına dalmağa vadar edir. Həyat əsrarəngiz gözəlliklərlə doludur və hər bir insan ona öz dünyagörüşü ilə nəzər salır. Bunun isə ən başlıca səbəbi həmin dünya görüşlərinin və yiyələndikləri təzi-təfəkkürün bir-birindən fərqli olmasıdır. Həyatın

həqiqi mahiyyətini dərk etmək üçün hələ də insanların böyük bir hissəsi şüur və tərzi-təfəkkürlərin lazımı təkamül səviyyəsinə çatdırmamışdır.

Bu həqiqəti dərk edib səadətə qovuşmaq üçün insan hər şeydən əvvəl özünü tanımalıdır, buna isə yalnız sağlam düşüncə və məntiqlə nail olmaq olar.

İnsan nə üçün yaradıldığını bilməli, əldə etdiyi məlumatlar əsasında səadət və xoşbəxtlik yoluna qədəm qoymalı, ehtiyaclarını aradan qaldırmalı və nəhayət ruhi təkamülün qarşısını alan eyb və nöqsanlarını aradan qaldırmağa çalışmalıdır. İnsanın maddi imkanlardan istifadə edib başqalarından irəli düşməsi heç də onun zirəkliyindən xəbər vermir. Çünki, maddiyyat həyatın aparıcı rolunu oynamır və insan heç vaxt maddiyyata meyl edərək - iman və təqva sərhədlərini aşaraq - pozaraq ona dəyər verən gözəl insani xüsusiyyətlərdən uzaq düşməməlidir.

Doktor Karl deyir:

"Liberalizmin meydana gətirdiyi ideoloji bir mühitdə mənfəət tərzi-təfəkkürü hər tərəfdən bizi əhatə edib, var-dövləti nəzərimizdə ən başlıca amil kimi canlandırmağa başlamışdır. Həyatda əldə etdiyimiz nailiyyətlər pulla ölçülür. Bank, sənət və ticarətdə ardınca düşdüyümüz maddi mənfəət həyatda göstərdiyimiz digər fəaliyyətlərə də yol tapmışdır. İqtisadiyyat və maddiyyatı hər şeydən üstün tutan bir cəmiyyət əxlaqi dəyərlərə bir o qədər də əhəmiyyət vermir. Çünki, bunun üçün cəmiyyət hər şeydən əvvəl qanuna tabe olmalıdır. İnsan özünü yalnız iqtisadi

fəaliyyətlərlə məhdudlaşdırdıqda isə təbii qanunlara tabe olmur. Əxlaq və mə'nəviyyatımız bizi həqiqətə qovuşdurur və bütün cismi və zehni fəaliyyətlərimizi onun əsasında idarə etməyə başlayır. Gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərə yiyələnən şəxslər dayanmadan işləyən mühərrikə bənzəyirlər. Lakin təəssüflər olsun ki, bu günkü ictimaiyyətin çatışmazlıqları əxlaqi dəyərlərdən uzaq olmasındadır. "

İnsanın qarşısına qoyduğu ən başlıca məqsəd və əldə etdiyi ən qiymətli sərmayə ruhi və mə'nəvi sərvətə nail olmasındadır. Ruh xəzinəsini mə'nəvi dəyərlərlə tə'min edən şəxslər artıq dünya malına ehtiyac duymurlar. İnsan onların sayəsində ömrünün sonunadək bir növ ehtiyacsızlıq hissi keçirməyə başlayır. Belə bir xüsusiyyətə malik olan şəxslər heç vaxt öz şəxsiyyətlərini var-dövlətə satmırlar.

HƏRİS İNSANLARI İKİ ALƏMİN NE`MƏTLƏRİ BELƏ DOYURMAZ

Hərilik, insanı sərvət və maddi mənafeyə vadar edən xoşagəlməz daxili bir xüsusiyyətdir ki, insanın sə'y və təfəkkürümü özünə tərəf çəkib ətrafında dövr etməyə vadar edir.

Nəfsani istəklərdən meydana gələn və olduqca təhlükəli olan bu xislət insanın bədbəxtçiliyinə səbəb olur və hər zaman insanı xəyali bir səadət rə'yasına qərq edir. Nəticədə insan dünya malına o qədər bel bağlayır ki, hər şeyi unudub - hətta əxlaqi dəyərlərini belə - onun yolunda qurban verməyə hazır olur.

Fəaliyyətini nə qədər artırarsa ehtiyac hissi də bir o qədər çoxalır və daha da dərinləşir.

Şopen Hauer deyir: *"İnsanların pul və var-dövlətlə əlaqəli olan qənaət və istəkləri daimi dəyişiklərə məruz qalıb bir-birlərindən fərqli olduğu üçün, onların həddini-hüdudunu təyin etmək olduqca çətinidir. Onlardan bəziləri zəruri ehtiyaclarını ödəyən şeylərə qane olub heç nədən gileylənmir, bəziləri isə ehtiyaclarından qat-qat artıq var-dövlətə yiyələnmələrinə baxmayaraq, istədiklərinə nail olmadıqları üçün yenə də həyatdan narazı olurlar. Deməli hər bir insanın özünəməxsus istək və arzuları vardır və o istəyinə çatdıqda son dərəcə razı və xoşhal olur. İstək və arzularına çatmaq üçün qarşısında hər hansı bir maneə gördükdə isə dərhal məyus olaraq ümitsizliyə qapılır. Varlıların sayı-hesabı bilinməyən var-dövləti yoxsulları bir o qədər də aldatmır. Külli miqdarda var-dövlətə sahib olmalarına baxmayaraq, başqalarının onlar kimi var-dövlət sahibi olmalarına heç vaxt razı olmazlar. Şor su insanın susuzluğunu dəf etmədiyi kimi var-dövlət də çoxaldıqca insanı bir o qədər özünə cəlb edir və ondan əl çəkməməyə vadar edir."*

Belə bir tərzi-təfəkkür hər hansı bir millətin ruhiyyəsinə hakim olduqda ictimai həyat səhnəsində ədalət və əmin-amanlıq bərqərar olunmaq əvəzinə mübarizə meydanına çevrilib cəmiyyət üzvləri arasında böyük qarşıdurmalara səbəb olur. Mə'lum məsələdir ki, belə bir şəraitdə əxlaq və mə'nəviyyatdan da söhbət açmaq olmaz.

Diqqət yetirmək lazımdır ki, həyatın müxtəlif sahələrindəki tərəqqi və təkamüllə pul pərəstlik arasında böyük bir fərq vardır. Bunun üçün də arada fasilə qoymalı və hər biri barədə ayrı-ayrılıqda söhbət açmaq lazımdır. Çünki, ictimai həyatda insanın tərəqqi və təkamülü üçün heç bir maneə yoxdur və o, fitri ite`dadının sayəsində irəliyə getməlidir. Adətən həris insanların göstərdikləri fəaliyyətlər ictimaiyyətin bədbəxtçiliyinə səbəb olur. Belə ki, onlar heç nəyi nəzərə almadan öz məqsədlərinə çatmaq və ehtiyaclarını aradan qaldırmaq üçün hətta başqalarının fəlakətinə belə razı olurlar. Bunun üçün də mümkün qədər çox mənafe əldə etmələrinə görə başqalarının gəlir mənbəyi olan bütün yerləri öz əllərinə keçirir və cəmiyyətdə yoxsulluq və iqtisadi böhranın meydana gəlməsinə səbəb olurlar.

Camaat, var-dövləti bir çox şeylərin mənşəyi hesab edir və ona böyük əhəmiyyət verirlər. Halbuki, bir çox işlərin və olunan ixtiraların əsas səbəbkarı məhz az tə`minatlı yoxsul təbəqə olmuşdur.

Adətən məişət və var-dövlət artıb genişləndikcə insanın çətinlikləri də artır və onu günaha aludə edir; Məsələn, irs və ya var-dövlət əldə edən cavan bir şəxs fəaliyyət göstərməyə can atmayıb bir çox hallarda günah və pozğunluğa üz tutur. O, öz vaxtından səmərəli istifadə edib elmə yiyələnmək əvəzinə, vaxtını eyş-işrət və faydasız işlərlə keçirir.

Günlərin biri gənc tələbələrdən biri yunan alimi "Epiktetusun" yanına gəlir. Epiktetus onun saf niyyətli

bir şəxs olmadığını görüb deyir: *"Sən elm ardınca gəlməmişən və məqsədin yalnız mənim məslək və e`tiqadına irad tutmaqdır. "* Tələbə cavabında deyir: *"Əgər sənin məslək və əqidənin ardınca düşərəmsə, sənin tək dilənərəm və nə qızıl-gümüş qablarda yemək yeyər, nə də xidmətçi, mülk və var-dövlətə sahib olaram. "*

Epiktetus deyir: *"Mən sənin dediklərinə malik olmaq istəmirəm, zahirdə yoxsul görünsəm də sən məndən də yoxsulsan. Mənimlə sənin aranda olan fərq bundan ibarətdir ki, mən heç kimin kömək və himayəsinə ehtiyac duymur və padşahın belə məndən razı olub-olmamasına məhəl qoymuram. Qızıl və gümüş qablar əvəzinə müstəqil və kimsəyə ehtiyac duymayan vicdana malikəm. Sən isə həmin qablardan istifadə etsən də heç bir sağlam əqidə və tərzi-təfəkkürə yiyələnmişən. Mənim tərzi-təfəkkürüm orada azad dolana biləcəyim geniş bir ölkə və xoşbəxtlik məkanıdır. Sən isə bu dünyadan iztirab və nigarançılıqdan savayı bir şey əldə edə bilməzsən. Sənin malik olduğun şeylər mənim nəzərimdə olduqca kiçik və əhəmiyyətsizdir. Malik olduğum şeylər isə mənim üçün dünyalar qədər böyük və əhəmiyyətlidir. Sənin istək və arzuların heç vaxt həyata keçməz, mənim istək və arzularım isə hər zaman həyata keçər və ondan xüsusi zövq alaram. "*

Sevinc və kədərin hər birinin insan ömrünün bir hissəsini təşkil etdiyi heç kimdə şübhə doğurmur və hər bir insan - istər varlı olsun, istərsə də yoxsul - bu hissləri özündə keçirib onlardan bəhrələnməli olur. Lakin sərvət və var-dövlətin ehtiyacdən daha çox olması heç vaxt onun xoşbəxtliyini tə`min etmir.

Məşhur yunan alimi Sokrat deyir: *"İnsanlardan bəzilərinin nə var-dövlətləri var, nə də gözəl paltar və sarayları, lakin bütün bunlara baxmayaraq, varlılardan qat-qat gözəl həyat tərzini keçirirlər."*

Hərlik var-dövlətin əsirinə çevrilərək insanın boynuna görə görünməz bir zəncir keçirir. Bu xüsusiyyətə malik olan şəxs öz dayaz təziz-təfəkkürünə təslim olub, ixtiyarında olan var-dövlətin özlərindən sonrakıların ehtiyaclarını ödəməyini təsəvvür edər. Lakin yalnız o zaman səhvə yol verdiyini başa düşür ki, artıq ömür başa çatmış və xəbərdarlıq signalı verilmiş olur. Həmin an bir ömür yığdığı var-dövlətə həsrətlə nəzər salır və gözəl arzu və rüyalarını özü ilə qəbir evinə aparır.

İSLAM ORTA MÖVQE TUTUR

İslam həyatın bütün sahələrində tərəqqi və irəliləyişin insanın fəaliyyətindən asılı olduğunu hesab edib, onu sə'y və fəaliyyətə sövq etməklə yanaşı, əbədi səadətdən məhrum edən və bədbəxçiliyə sürükləyən maddiyyata həddindən artıq aludə olub bel bağlamaqdan da çəkirmişdir. İmam Baqir (ə) hərəkət insanların həyatını bu ibarətlərlə bəyan edir: *"Hərəkət insanları bu dünyada barama qurduna bənzəyirlər. Barama qurdu ətrafına ipək doladığı kimi onlar da ömürlərinin sonunadək var-dövlət yığmağa can atar və nəhayət özlərini oradaca məhv edirlər."*¹

¹ Üsuli Kafi. "Dünya sevgisi fəslü.

Peyğəmbər (s) buyurur: *"Hərslıkdən uzaq olun və bilin ki, sizdən əvvəlkilər hərslık nəticəsində həlak olmuş və bu xislət onları xəsisliyə, qohumluq əlaqələrini kəsməyə və xoşagəlməz işlərə vadar etmişdir."*¹

Əli (ə) hərslıyın bədbəxtçiliyə səbəb olduğuna işarə edərək buyurur:

*"Hərslıkdən uzaq olmağa çalışın. Çünki, hərslık hər zaman insanı fəlakət və bədbəxtçiliyə sürükləyir."*²

Doktor Marden deyir:

"Həyatda var-dövlət heç də hər şey demək deyildir və həqiqi xoşbəxtlik var-dövlət yığmaqla əldə olunmaz. Lakin cavanlardan bir çoxu bu səhvə yol verir və belə hesab edirlər ki, həyatda ən mühüm şey sərvət və var-dövlətdir. Bunun üçün də ömürlərinin qiymətli vaxtlarını onun yolunda sərf edir və beləliklə, hər şeydən məhrum olurlar. Belə bir yanlış tərz-i-təfəkkür bir çoxlarının bədbəxtçiliklərinə səbəb olan ən başlıca amillərdən biridir. Xoşbəxtliyi bahalı maşın və paltarlarda, saray və gəzintilərdə görüb onları əldə etmək üçün yorulmadan özümüzü oda-közə vururuq. Halbuki, bütün bədbəxtçiliklərə səbəb olan da məhz bunlardır.

Var-dövlət əldə etmək üçün həyat sürmək və onu yeganə məbud hesab etmək olduqca səhv bir işdir. Bu, Bəni-İsrailin qızıldan buzov düzəldib ona pərəstiş etmələrinə bənzəyir. Əgər yanlış təsəvvürümüzdən əl çəkməyib onu səadətə çatmaq üçün yeganə vasitə hesab edərixsə, daqiq bilməliyik ki, yolumuzu azmış və səadət və müvəffəqiyyətdən uzaq düşmüşük."

¹ Nəhcül fəsahe səh. 199.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 135.

Əli (ə) buyurur:

*"Hər is insanlar hər zaman rüsvayçılığa düçar olar və heç vaxt bundan yaxa qurtara bilməzlər."*¹

Fitrətlə sıx bağlılığı olan müqəddəs İslam dini istər maddi, istərsə də mə'nəvi məsələlərdə ifrata varmadan orta yolu seçmiş və öz davamçılarna bu yolun yolçusu olmağı tövsiyə edərək onların səadət və xoşbəxtliyini tə'min edəcəyinə zəmanət vermişdir. İslam dininin davaçıları daha böyük məsələlərə diqqət yetirdikləri üçün güclü və məğlubedilməz əhval-ruhiyyəyə malik olurlar. Onlar həyat adlı mübarizə meydanında lazımı şəraitin yaranmadığını gördükdə heç vaxt irəliyə doğru getməz və özlərinin maddi çatışmazlıqlarını mə'nəvi ehtiyatları ilə ən gözəl tərzdə aradan qaldırırlar. Qəlblərindəki iman nuru onlara rahatlıq bəxş etdiyi üçün qarşılaşdıqları çətinliklər heç vaxt onları mə'yus və ümitsiz etməz.

Qənaət elə bir xüsusiyyətdir ki, ona malik olan şəxslərə öz ehtiyaclarını tə'min etməyə və çatışmazlıqlarını aradan qaldırmağa kömək edər. İnsan qənaət etməklə həyatı öz axarına salıb yersiz fəaliyyətləri ilə öz xoşbəxtliyinə xələl gətirməz. Qanuni yolla məişətini tə'min etməsindən razı olar və belə bir həyat tərzini onu daha yüksək məqsədə çatmağa yaxından kömək edər. Bütün bunlarla yanaşı, yüksək insani dəyərlərdən bəhrələnər və qənaət etməklə var-dövlət sahibi olar. Çünki, batini razılığı əldə etməklə

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 50.

ehtiyacsızlıq hiss edirlər. Həqiqi sərvət və var-dövlət də məhz həmin bu ehtiyacsızlıq hissində nail olmaqdır. Əli (ə) olduqca gözəl ibarətlərlə bu mətləbə işarə edərək buyurur: *"Həqiqətən də ən zirək insan o kəsdir ki, başqalarından ümitsiz olmağı özü üçün ən böyük sərmayə hesab etsin, qənaət və təqvanı hər şeydən üstün tutub hərislik və tamahkarlıqdan uzaq olsun. Çünki, hərislik və tamahkarlıq yoxsulluq və ümitsizliklə bərabər, qənaət isə bacarıq və ehtiyacsızlıqladır."*¹

Tamah və hərisliyin əsirinə çevrilən şəxslər cismani xəstəliklərə də düşər olurlar. Əli (ə) bu haqda buyurur:

*"Həris və tamahkar şəxslər müxtəlif ağrı və xəstəliklərə düşər olurlar."*²

Doktor Marden deyir:

"Hərislik və tamahkarlıqdan digər mənfi tərz-i-təfəkkürlər də meydana gəlir və onlar tək cismə deyil, insanın ruhuna da mənfi təsir göstərir. Bu xüsusiyyətlərə malik olan şəxslər ruhi xəstə hesab olunurlar. Onlar həyatı bizə haram edər və öz axarından çıxarar ən gözəl insani xüsusiyyətləri məhv edib aradan aparırlar."

*"Hərislik ruhu aludə, imanı məhv və insanı cəmərdlik kimi gözəl xüsusiyyətlərdən məhrum edir."*³

Peyğəmbər (s), hərisliyin bir çox bədbəxtçiliklərə səbəb olmasına işarə edərək buyurur:

"Həris insanlar yeddi ciddi çətinliklə üzləşərlər. 1-Daimi ziyanverici düşüncələrlə. 2-Sonu bilinməyən sə'y və

¹ Ğurərul-Hikəm, səh. 255.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 544.

³ Ğurərul-Hikəm, səh. 77.

çalışmalarla. 3-Yalnız ölümlə başa çatan iztirab və nigarançılıqlarla (belə ki, onlar istirahət etdikləri zaman belə bundan yaxa qurtara bilməzlər). 4-Yaxa qurtara bilmədikləri qorxulu işlərlə. 5-Heç bir nəticə verməyən nigarançılıqlarla. 6-Məhşərdə edilən dəqiq sorğu-suallarla (belə olduqda onlara yalnız Allahın rəhmət və mərhəməti nicat verə bilər). 7-Qurtuluş yolları üzlərinə bağlı olan ağır əzab-əziyyətlərlə. "¹

Qeyd olunan mənfi xüsusiyyətlərlə yanaşı hərislik insanı bir çox nalayiq işlərə də sövq edir.

Əli (ə) bu haqda buyurur:

*"Hərislik, insanı pis və nalayiq işlərə vadar edir."*²

Başqa bir hədisdə buyurur:

*"Fitnə-fəsada üz tutmaq hərisliyin nəticə və səmərələrindəndir."*³

Jan Markvist deyir:

"Oğruların ruhi mürəkkəblikləri, adətən digər cinayətkarlardan az olur. Onlar ixtiyarlarında olmayan şeyləri arzu edir və onu oğurlayırlar. Oğurluq da məhz hərislikdən meydana gəlir. Bazarda oğurluq edən və ya əmanət olaraq yanlarında qoyulan şeylərə xəyanət edərək onu ələ keçirən şəxslər əslində həmən şeylərin tə`siri altına düşüb bunu hərislik üzündən edirlər."

Deyilənlərdən belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, hərislik kimi qorxulu bir xəstəlik yalnız iman və təqva ilə müalicə oluna bilər. Batini razılığa yalnız və yalnız mə`nəviyyatı gücləndirməklə nail olmaq olar.

¹ Mustədrəkul-vəsail, 2-cild, səh. 435.

² Ğurərul-Hikəm, səh. 16.

³ Həmən mənbə səh. 360.

ON YEDDİNCİ FƏSİL

MÜCADİLƏ (DAVA-DALAŞ)

- 1-İfrati özünüsevərlik.
- 2-Mücadilədən nə kimi nəticələr əldə edirik?
- 3-Din rəhbərlərinin buyruqlarına diqqət yetirməliyik.

Özünüsevərlik insanı sə'y və fəaliyyətlərə vadar edən onun daxili xüsusiyyətlərindəndir. İnsan daim özünü qorumağa çalışır və bunun üçün də ona təhlükə yaradan bütün daxili və xarici amillərdən uzaq olmağa can atır. Onun təkamül və tərəqqisinin bir hissəsinə səbəb olan da məhz bu daxili hissdir. Lakin həqiqi xoşbəxtlik yalnız o zaman tə'min olunur ki, insan istər maddi, istərsə də mə'nəvi məsələlərdə ifrata yol verməyib təbii xüsusiyyətlərinin qarşısında diz çökməmiş olsun. Bunun üçün də bu nəfsani istəyi tə'min edib onun sayəsində əxlaqi dəyərləri inkişaf etdirmək üçün insan düşünüb-daşınmaqda ifrata varmamalı və orta yolu seçməlidir. Çünki, insanı düz yola istiqamətləndirən və onun tüğyanının qarşısını alan, təbii xislət və xüsusiyyətləri deyil, ağıl və şüurudur. Bizi həqiqətdən agah edən və həqiqəti dərk etmək üçün bizə bəsirət gözü verən də məhz odur.

"Özünüsevərlik" hissi öz adi halından çıxıb ifrata üz tutduqda insanın şüuru ciddi təhlükə ilə üzləşir, belə ki, o inkişafdan geri qalmaqla yanaşı, həqiqəti dərk etməkdən də məhrum olar. Belə bir ruhi xəstəliyə düşər olan şəxslər son nəticədə böyük bədbəxtçiliklərlə üzləşirlər və bütün bunlara səbəb olan da onların həddi aşaraq ifrata varmalarıdır.

Hər bir insanın mə'nəvi yüksəliş və ya tənəzzülü birbaşa onun əxlaq və ruhiyyəsi ilə əlaqədardır. Əxlaqi çatışmazlıqlar həyatın bütün mərhələlərində özünü büruzə verir və insanın bir çox çətinliklərlə qarşılaşdırır.

İnsanın imkan və bacarıq dairəsi, habelə ağıl və şüurundan bəhrələnmək lazım olan zəminlər nə qədər geniş olsa da, özünü sevərlik hissində nəzarət kimi başqa heç bir şey onun üçün əhəmiyyətli və eyni halda çətin deyildir.

Bunun üçün də hər şeydən əvvəl bu məsələyə diqqət yetirilməli və ifrata yol verilməməlidir.

Çünki, qürur və özünüsevərlik hissi həddini aşdıqda əxlaqi dəyərləri inkişaf etdirmək qeyri-mümkün olur və daxili nəzm olmadıqda da həyatda hər hansı bir müvəffəqiyyətə nail olmaq olduqca çətinidir.

MÜCADİLƏDƏN NƏ KİMİ NƏTİCƏLƏR ƏLDƏ EDİRİK?

İctimai və əxlaqi müvəffəqiyyətləri tanımaq, rəftar və davranışlarımızı onun əsasında tənzim etmək bir sıra qanunlardan asılıdır. Hər bir insanın ictimai əlaqələrin bərqərar olunmasında ifa etdiyi rol və üzərinə düşən vəzifələri tanıması onun səadət və bədbəxtçiliyi ilə sıx əlaqəlidir.

Hər bir insanın vücudunun dərinliklərində başqalarına qəlbi bağlılıq hissi vardır. Hamı düzlüyü sevir və təklikdən yaxa qurtarmağa can atır. Lakin nə qədər ki, insanlar ruhi saflıq və batini asayişə nail olmayıblar, nəinki başqaları ilə, hətta özləri ilə belə dil tapa bilməzlər. Sülh və həmkarlıq bütün fəaliyyətlərin əsasını təşkil edir. Başqalarının hüququna riayət səmimiyyət və ünsiyyətin bərqərar olunmasının ən

başlıca şərtlərindən birini təşkil edir. İctimai əlaqələr də cəmiyyətdə yalnız belə bir şəraitdə uzun müddət davam gətirə bilər. Belə bir xüsusiyyətə malik olmayan şəxslər isə yaşadıkları cəmiyyətdə başqaları ilə səmimi dostluq münasibətləri bərqərar etməyə qadir olmazlar. Başqalarının narahatçılığına və münasibətlərin pozulmasına səbəb olan xüsusiyyətlərdən biri də "tərslik və inadkarlıqdır". Bu xüsusiyyətə malik olan şəxslər rəftar və davranışlarından aqah olmaz və onlara böyük təsir göstərən amillərin nədən ibarət olduğunu bilməzlər. Lakin diqqət yetirmək lazımdır ki, ifratamız "özünüsevərlik" hissi bu xüsusiyyətin meydana gəlməsinə səbəb olan ən başlıca amillərdən biridir.

İnadkar şəxslər qürurlarını bürüzə vermək üçün iştirak etdikləri məclislərdə yerli-yersiz nəzər verərək kiməsə kömək göstərmədən, heç bir əsası olmadan ehtirazlarını bildirər və məclis iştirakçılarının sözlərini kəsib onları yalançılıqda ittiham edirlər. Beləliklə onlar öz üstünlüklərini sübuta yetirməyə və bəzən də inadkarlıqlarını gizli saxlamağa çalışırlar.

İnadkar şəxslər bu xüsusiyyətə malik olmaqla insafı əldən verər, başqalarının haqqını tapdamaqda və ədalətsizlikdə olduqca cəsur və qorxmaz olurlar. Əlbəttə belə bir əksül-əmələ göz yummaq olmaz. Çünki, şəxsiyyəti təhqir olunan şəxslər belə bir şəraitdə çarəsizlik üzündən əksül-əməl göstərməli olurlar və əldə etdikləri ilk fürsətdə onlardan intiqam almağa can atırlar. Belə bir xoşagəlməz xüsusiyyətin hər hansı bir

millət arasında yayılması vahid tərz-i-təfəkkürün aradan getməsinə, ardı-arası kəsilməyən keşməkeşlərə səbəb olur. Vurulan zərərləri isə artıq heç bir şey ilə aradan qaldırmaq mümkün olmaur.

Alimlərdən biri deyir:

"Ağıl, zülmətdə insanın qarşısına işıq saçan və ona yol göstərərək çətinliklərini aradan qaldıran hidayət çırağıdır. Ağıl və şüurumuzun vasitəsilə əşyaların səbəb və mənşəyini və onların arasında bərqərar olan əlaqələri dərk etdikcə fəxr edirik. Lakin vay o gündən ki, həqiqəti zor gücünə və ya mücadilə ilə aşkara çıxarmaq istəyək. Çünki, münaqişə yolu ilə nəyəsə nail olmaq qeyri-mümkündür. Yeganə müsbət cəhəti yalnız bundan ibarətdir ki, hər iki tərəfin buraxdığı səhvləri ortaya çıxarır. Lakin bununla biz başqalarının şüur və əqidəsini dəyişərək onları öz tərz-i-təfəkkürümüzdə tabe edə bilmirik."

DİN RƏHBƏRLƏRİ BUYRUQLARINA DİQQƏT YETİRMƏLİYİK

Həyatın bütün sahələrinə böyük diqqət yetirən İslam dini səadət, səmimiyyət və mehr-məhəbbətə səbəb olan bütün amilləri dəqiqliklə araşdırmış və heç nəyi nəzərdən qaçırmamışdır. İxtilaf və qarşıdurmalara, habelə dostluq və səmimiyyətin zəifləyib aradan getməsinə səbəb olan bütün amillər İslam dini tərəfindən qətiyyətlə pislənilmiş və din rəhbərləri öz davamçılarına mə'nəvi saflığa böyük diqqət yetirmələrini tövsiyə etmişlər.

Peyğəmbər (s) buyurur: *"Comərdliyin əlamətlərindən biri də budur ki, insan dostlarının etdikləri tövsiyələrə qulaq asıb onların dediklərinə əməl etsin."*

İmam Baqir (ə) buyurur: *"Şirindilliyi öyrədiyin kimi başqalarının dediklərinə qulaq asmağı da bacarın və heç vaxt onların sözlərini kəsməyin."*

Peyğəmbər (s) və məsum imamlar öz davamçlarına mücadilə və münaqişələrdən uzaq olmağı, hətta həqiqəti dedikdə belə buna yol verməməyi tövsiyə etmişlər.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

*"İnsan haqlı olsa belə mücadilə və münaqişədən uzaq olmayınca təkamül mərhələsinə çatmaz."*¹

Mücadilə və münaqişə meydanında heç kimi uğur qazanıb istəyinə nail ola bilməmişdir. İmam Hadi (ə) münaqişə yolu ilə başqalarına üstün olmağa can atan şəxslər barədə buyurur: *"Mücadilə dostluq və səmimiyyəti məhv edib aradan aparır və qardaşlığa son qoyur. Aparılan mücadilə zahirdə müsabiqəyə bənzəyir və bu müsabiqələr bir çox hallarda əlaqələrin kəsilməsinə səbəb olur."*

Deyl Karnegi deyir:

"Hər iki tərəf özünü haqlı bildiyi bir halda, apardıqları on mübahisənin doqquzunda hər şeydən əl çəkib məclisi tərək

¹ Səfinətul bihar 2-ci cild, səh. 522.

edir. Belə bir mübarizə meydanında nə qalib var, nə də məğlub. Çünki, uduzanda uduzur, udanda necə? Çox sadə. Təsəvvür edin, son dərəcə əsəbi bir şəxsin qarşısında müqavimət göstərib onun haqsız olduğunu sübuta yetirirsiniz. Yaxşı sonra? Xoşhallaqla əllərinizi bir-birinə sürtür və bundan xüsusi zövq alırsınız. Amma bir anlığa fikirləşin ki, bu hərəkətinizlə onların şəxsiyyətinə ağır zərbə qəlblərinə də dağ vurmuş olursunuz. Mübahisə ilə kimisə qane etmək qeyri-mümkündür. Ümumiyyətlə, bu iki şey arasında böyük fərq vardır və bu yolla camaatın tərzi-təfəkkürünə nüfuz etmək qeyri-mümkündür.

Meydana gələn anlaşılmazlıqlar mübahisə yolu ilə qaldırılmamalıdır. Bunun üçün düşünüb-daşınılmış tədbirlərə əl atılmalı və insan özünü qarşı tərəfin müqabilinin yerinə qoymağı bacarmalıdır. ”

Peyğəmbər (s) buyurur:

”Mücadilədən uzaq olun, çox az hallarda bu yol ilə müsbət nəticə əldə etmək olur (çünki hər iki tərəf özünün haqlı olduğunu hesab edir) və bununla yanaşı kin və ədavət yaranır.”

Aveyburi deyir:

”Adətən münaqişələr müsbət nəticə vermir. Belə ki, bir çox hallarda tərəflər həyəcana gəlir və öz fikirlərini tam əksinə çatdırırlar. Aparılan söhbətlər mübahisə xarakteri daşıyarsa hər iki tərəf bir-birləri ilə mülayim söhbət etsələr belə, yenə də heç bir müsbət nəticə əldə edə bilmirlər. Qarşı tərəfi nə qədər çox məğlub etməyə

çalışarıqsa onlar da bizə qarşı bir o qədər kəskin mövqə tutarlar. Deyilən tünd sözlər həm dostluq əlaqələrinin pozulmasına, həm də başqalarını qane edə bilməməyimizə səbəb olur. "

İnadkar şəxslər rahatlığının nə olduğunu bilməz və bu daxili hiss daim onlara əzab-əziyyət verir.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Münaqişədən uzaq olmağa çalışın. Çünki, münaqişə insanın fikir və düşüncəsini pərişan edib düşmənçiliklərə səbəb olur. "

Deməli İslamın tə`lim və göstərişlərini həyata keçirməklə səmimiyyət və yüksək insani dəyərlərə nail ola bilərik. ¹

¹ Üsuli kafi səh. 402.

Mündəricat

ƏXLAQ VƏ CAVANLAR.....	3
ƏXLAQ POZĞUNTULUQLARININ QARŞISINI ALMAQ ÜÇÜN ATILAN	
BAŞQA BİR ADDIM.....	3
ÖN SÖZ.....	7
PİSXASİYYƏTLİK.....	13
PİSXASİYYƏTLİK NARAZILIQLARA SƏBƏB OLUR.....	17
PEYÇƏMBƏR (S) ƏN GÖZƏL ÖRNƏKDİR.....	21
NİKBİNLİK.....	27
NİKBİNLİYİN VERDİYİ NƏTİCƏLƏR.....	31
İSLAM NİKBİNLİK PRİNSİPİNİ GENİŞLƏNDİRİR.....	34
"BƏDBİNLİK".....	40
BƏDBİNLİYİN VERDİYİ ZƏRƏRLƏR.....	43
İSLAMIN BƏDBİNLİKLƏ MÜBARİZƏSİ.....	47
YALAN.....	53
YALANIN VURDUĞU MÜXTƏLİF ZƏRƏRLƏR.....	57
DİNİN YALANA OLAN BAXIŞI.....	60
NİFAQ.....	66
ƏN PİS ƏXLAQI XÜSUSİYYƏTLƏR.....	69
NİFAQ EVİNİ YANDIRIN.....	72
QEYBƏT.....	79
QEYBƏTİN QOYDUĞU MƏNFİ TƏSİRLƏR.....	82
BU RUHU XƏSTƏLİYİN MEYDANA GƏLMƏSİ VƏ ONUN MÜALİCƏSİ.....	83
DİNİN ƏXLAQI POZĞUNTULUQLARLA MÜBARİZƏSİ.....	87
EYB AXTARMAQ.....	91
EYB AXTARANLAR.....	95
DİNİ TƏLİMLƏRİN ARAŞDIRILMASI.....	98
İNSANIN ÖZÜNÜ TANIMASI ÜÇÜN FAYDALI OLAN GÖSTƏRİŞLƏR.....	102
(BİR PSIXOLOQUN GÖSTƏRİŞLƏRİNDƏN).....	102
HƏSƏD.....	104
BƏDXAH İNSANLAR MƏHRUMİYYƏT VƏ NAKAMLIQ ODUNDA	
YANARLAR.....	107
DİN BƏDXAH İNSANLARI DANLAQ ATƏŞİNƏ TUTUR.....	110
(BİR PSIXOLOQUN TƏHQİQİNDƏN).....	114
TƏKƏBBÜR.....	117
TƏKƏBBÜR NİFRƏTƏ SƏBƏB OLUR.....	120
DİN RƏHBƏRLƏRİ TƏVAZÖKARLIQ DƏRSİ VERİRLƏR.....	124
ZÜLMKARLIQ.....	130
ZÜLMKARLIĞIN YANDIRICI ŞÖLƏLƏRİ.....	133
DİNİN ZÜLMKARLIQLA MÜBARİZƏSİ.....	135
KİN VƏ ƏDAVƏT.....	141
KİN-KÜDURƏTİN VURDUĞU ZƏRƏRLƏR.....	145

İMAM SƏCCAD (Ə)-İN ƏKSÜL-ƏMƏLİ.....	148
QƏZƏB.....	155
QƏZƏBİN QOYDUĞU MƏNFİ TƏ'SİRLƏR.....	158
DİN RƏHBƏRLƏRİMİZ BİZƏ YOL GÖSTƏRİRLƏR.....	161
VƏFASIZLIQ.....	167
ƏHDƏ VƏFANIN DƏYƏR VƏ ÜSTÜNLÜKLƏRİ VƏ VƏFASIZLIQDAN DOĞAN FƏSADLAR.....	170
İSLAM ƏHD-PEYMANIN POZULMASINI QADAĞAN EDİR.....	175
XƏYANƏT.....	180
XƏYANƏT VƏ ONUN QOYDUĞU MƏNFİ TƏ'SİRLƏR.....	183
İSLAM XAİN İNSANLARI MƏHKUM EDİR.....	185
XƏSİSLİK.....	191
XƏSİSLİK SƏMİMİYYƏTİ MƏHV EDİB ARADAN APARIR.....	193
DİN RƏHBƏRLƏRİNİN BUYRUQLARINA NƏZƏR SALAQ.....	197
HƏRİSLİK.....	202
HƏRİS İNSANLARI İKİ ALƏMİN NE'MƏTLƏRİ BELƏ DOYURMAZ.....	205
İSLAM ORTA MÖVQE TUTUR.....	209
MÜCADİLƏ (DAVA-DALAŞ).....	214
MÜCADİLƏDƏN NƏ KİMİ NƏTİCƏLƏR ƏLDƏ EDİRİK?.....	216
DİN RƏHBƏRLƏRİ BUYRUQLARINA DİQQƏT YETİRMƏLİYİK.....	218